Luminița Hoarță Cărăușu

ELEMENTE DE ANALIZĂ A STRUCTURII CONVERSAȚIEI

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

II 432.611

...tura Tehnică, Ştiinţifică şi Didactică
CERMI
IAŞI - 2003

BIBL. CENTR. UNIV.
"M. EMINESCU" IASI
II 432.611

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

286427

LIPSĂ PAGINĂ DE TITLU

CUPRINS

Cuvânt înainte 9

1. *Definiția conversației; noțiunea de interacțiune; trăsăturile conversație; regulile conversaționale; curente în analiza interacțiunilor verbale* 11

2. *Analiza discursului vs analiza conversației*..... 29

3. *Analiza conversației; modelul etnometodologic; organizarea conversațională; perechi de adiacență; corecturi; presecvențe; modelul integrativ* 37

4. *Mărcile pragmatice; terminologia; conceptul de marcă pragmatică; clasificarea mărcilor pragmatice* 69

5. *Mărcile discursive – subtip al mărcilor pragmatice; conceptul de marcă discursivă; mărcile discursive și caracteristicile lor gramaticale; „sensul" mărcilor discursive; caracteristici pragmatice; clasificarea mărcilor discursive* 97

6. *Și, dar, că, deci - mărci discursive în limba română vorbită* ... 110

7. *Politețea. Aspecte teoretice*.....143

Concluzii 155

Convenții de transcriere 158

Izvoare și bibliografie 158

ADO

BCU IASI 1020826

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

23 MAI 2014

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cuvânt înainte

Interesul pentru analiza dialogului, a conversației, manifestarea praxiologică fundamentală a limbajului, a crescut considerabil în ultimii ani, fiind în atenția nu numai a lingviștilor, ci și a psihologilor, sociologilor, logicienilor și filosofilor. Conversația, dialogul, monologul, tipurile de discurs oferă un câmp larg de cercetare, în care vocația interdisciplinară a pragmaticienilor se manifestă din ce în ce mai pregnant. Mulți cercetători, în special tineri, își îndreaptă atenția asupra unui domeniu modern, devenit „modă" în lingvistica actuală – *pragmatica*. Ea oferă avantajul unei perspective mult mai largi decât cea a lingvisticii tradiționale sau generative din mai multe puncte de vedere:

Dacă lingvistica structurală și generativă se axa, în special, pe sistemul abstract (pe „langue"), culminând cu o formalizare excesivă, cu un operaționalism pur de tip algebric, asimilând lingvistica la științele formale, exacte (ceea ce înseamnă o dezumanizare a unei științe profund umanistice, care este lingvistica), *pragmatica* readuce cercetarea în centrul științelor umanistice, analizând *discursul*, actul concret al limbajului, situația de comunicare și efectul ei asupra vorbirii actanților, atitudinea acestora în discurs, raporturile lor cu *contextul, textul* și *pretextul* conversației.

Autoarea volumului de față, specializată în pragmatică în țară și în străinătate (Germania), a mai publicat până acum multe studii și două cărți în acest domeniu, apreciate în literatura de specialitate.

Acum încearcă (și reușește) să facă o sinteză asupra principalelor metode și rezultate ale analizei conversaționale, analizei discursului, a mărcilor discursive, cu aplicație la limba

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

română. Autoarea se mişcă cu uşurinţă şi competenţă în bogata literatură de specialitate (cu care este la curent) publicată în engleză, franceză, germană, italiană şi, firește, în română. Unele teorii recente privind analiza conversaţiei şi a discursului sunt judicios verificate şi rafinate prin luarea în consideraţie a situaţiei din limba română (concludente în acest sens sunt capitolele al şaselea, consacrat *mărcilor discursive şi, dar, că, deci*, şi al şaptelea, axat pe aspectele teoretice şi practice ale *politeţii*).

Pe scurt, avem de a face cu o întreprindere foarte meritorie, de cel mai larg interes pentru cercetătorii care se ocupă cu aspectele pragmatice ale conversaţiei, ale limbii vorbite, ale tipurilor de discurs şi mărcilor lui, indispensabilă studenţilor de la facultăţile umanistice (Litere, Sociologie, Psihologie, Filosofie, Drept).

Prof. dr. Constantin Frâncu,
Şeful Catedrei de Limba română şi
lingvistică generală

BCU IAŞI CENTRU UNIVERSITAR

1. Definiția conversației; noțiunea de interacțiune; trăsăturile conversație; regulile conversaționale; curente în analiza interacțiunilor verbale

A. *Definiția conversației*

Conversația reprezintă „prototipul utilizării limbii"[1]. Ea este „un tip particular de interacțiune verbală", interacțiune verbală ce constituie „o subclasă în ansamblul interacțiunilor sociale"[2]. St. C. Levinson definește conversația ca fiind „tipul familiar curent de comunicare orală, dialogică, în care doi sau mai mulți participanți își asumă, în mod liber, rolul de emițător"[3]. Prin conversație, se poate înțelege „cea mai cunoscută și predominantă manifestare, în care doi sau mai mulți protagoniști ai actului lingvistic schimbă replici între ei"[4].

Unii lingviști[5] sunt de părere că se poate defini cel mai bine conversația în opoziție cu *discuția*. În timp ce discuția presupune un cadru instituțional (școală, tribunal etc) și, în același timp, prealocarea rolului de emițător, discuția purtându-se din perspectiva rolului social al participanților, în cazul conversației, participanții se manifestă ca indivizi (intervenția considerațiilor de statut și de rol nu este esențială). Distincțiile dintre conversație și discuție vizează și *temele* care pot fi abordate. Astfel, tema discuției este strict determinată de cadrul institu-

---

[1] Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Conversația. Structuri și strategii*, Editura All Educational, București, 1999, pg.39 [= Ionescu, *Conversația*].

[2] Catherine Kerbrat-Orecchioni, *La conversation*, Paris, 1996, pg.7 [=Kerbrat, *Conversation*].

[3] St. C. Levinson, *Pragmatics*, Cambridge, 1983, pg. 284 [= Levinson, *Pragmatics*].

[4] St. C. Levinson, *Pragmatik*, Tübingen, 1994, pg. 284 [= Levinson, *Pragmatik*].

[5] Vezi, Ionescu, *Conversația*, pg. 39.

ţional în care aceasta se desfăşoară, în timp ce conversaţia nu implică limitări sub aspectul temelor abordate.

B. *Noţiunea de interacţiune*

Pentru a exista schimbul comunicativ, nu este suficient ca doi sau mai mulţi locutori să vorbească în mod alternativ, ci trebuie ca ei *să-şi vorbească*, adică să fie ambii „angajaţi" în schimbul comunicaţional şi să producă „semne" ale acestui angajament mutual, recurgând la diverse „procedee de validare interlocutivă"[6]. Astfel, formulele de salut, prezentările şi alte ritualuri „confirmative" joacă, pentru acest fapt, un rol evident. „Validarea interlocutivă" se produce, însă, mai ales, prin alte mijloace, mai discrete şi, totuşi, fundamentale. Ne propunem să urmărim modalităţile în care atât emiţătorul de mesaj lingvistic, cât şi receptorul acestuia utilizează diverse procedee de „validare interlocutivă".

a) *Emiţătorul*

Emiţătorul trebuie să semnaleze faptul că vorbeşte *cuiva* prin orientarea corpului, direcţia privirii sau „producerea" unor formule de adresare. Trebuie, de asemenea, să-i menţină trează atenţia interlocutorului, prin diverse mărci de captare a atenţiei, de tipul *nu-i aşa,(tu)ştii, (tu) vezi, îţi voi spune, nu-ţi spun* etc, şi, eventual, să elimine dificultăţile de ascultare a mesajului sau problemele de comprehensiune printr-o creştere a intensităţii vocale sau prin reformulări. Aceste procedee diverse utilizate de către locutor pentru a se asigura că este ascultat de către destinatarul său sunt înscrise, după cum bine se ştie, de către Roman Jakobson[7] în *funcţia fatică.*

[6] Kerbrat, *Conversation*, pg. 4.

[7] R.Jakobson, *Funcţiile limbii*, apud I. Coteanu, *Crestomaţie de lingvistică*

b) *Receptorul*

Şi receptorul trebuie să emită anumite semnale care să-i confirme locutorului faptul că este bine „activat" la circuitul comunicativ. Aceste mărci pragmatice, numite şi "semnale de ascultare" (*régulateurs)*[8] au diverse realizări: *nonverbale* (priviri şi ridicări din cap, zâmbete scurte, mici schimbări ale locului în care se află etc), *vocalice* (de exemplu, *îhî* sau *hmm*) sau *verbale* (*da, de acord*), toate aceste realizări fiind reluate, repetate. Producerea, în mod regulat, a acestor tipuri de mărci pragmatice este indispensabilă bunei funcționări a schimbului comunicațional. Diverse experiențe comunicative au demonstrat faptul că absența acestor tipuri de „semnale de ascultare" introduc „importante perturbări în comportamentul locutorului"[9].

c) *Sincronizarea interacțională*

Sintagma „sincronizare interacțională„ apare la Catherine Kerbrat-Orecchioni, prin aceasta lingvista înțelegând „ansamblul mecanismelor de „influență reciprocă" pe care o exercită interactanții, mecanisme de acomodare (*d'ajustement*), care intervin la toate nivelele funcționării interacțiunii comunicative"[10]. Acest fenomen de sincronizare interacțională vizează:

– modul de funcționare a schimbului de replici conversaționale;

---

generală, Editura Fundației „România de mâine", Bucureşti, 1998, pg. 53.

[8] Kerbrat, *Conversation*, pg. 4.

[9] Kerbrat, *Conversation*, pg. 5.

[10] Idem, ibidem.

– comportamentul „corporal" al diverșilor parteneri conversaționali; în interacțiunea comunicativă, participanții „par a dansa un balet perfect pus la punct"[11], adaptându-și, în mod instinctiv, poziția, gesturile și mimica la cele ale partenerului de conversație;
– alegerea temelor, registrului de limbă, alegerea vocabularului utilizat etc.

Se poate afirma, în concluzie, că ansamblul materialului discursiv produs în timpul interacțiunii poate face obiectul *negocierii* (câteodată explicită, de cele mai multe ori, implicită) între actanții comunicării lingvistice. În interacțiunea „față în față", „discursul este, în totalitate, „coprodus", este fructul unei „munci de colaborare"[12].

d) *Diversitatea interacțiunilor comunicative*

Modalitățile în care membrii unei societăți pot să interacționeze sunt foarte diverse, nefiind mereu de natură lingvistică. Catherine Kerbrat-Orecchioni compară modul în care se desfășoară o conversație cu felul în care decurge fluxul de vehicule în intersecțiile rutiere. Astfel, în acest ultim caz, fiecare nu trebuie „să vorbească când îi vine rândul", ci trebuie „să treacă când îi vine rândul", circulația automobilelor prezentând analogii cu modul de funcționare a conversației:

– există, câteodată, un „distribuitor oficial al schimbării rândului"[13] (culoarea roșie a semaforului sau agentul de circulație, în circulația rutieră, animatorul sau moderatorul, în

[11] Kerbrat, *Conversation*, pg. 6.
[12] Idem, ibidem.
[13] Kerbrat, *Conversation*, pg. 6.

diverse dezbateri sau colocvii);

– în absența unui astfel de „distribuitor oficial", alternanța rândului trebuie să se realizeze pe baza unui anumit număr de reguli cunoscute de către participanți, cum ar fi prioritatea de dreapta, în circulația rutieră sau, în conversație, regulile alternării schimbului de replici;

– în ambele cazuri, atât în conversație, cât și în circulația rutieră, sistemul acordă un rol important „negocierilor interacționale", care se pot desfășura într-o manieră pasivă sau conflictuală, politicoasă sau agresivă;

– aceste sisteme pot conține și violări deliberate (întreruperi, în cazul schimbului de replici, încălcarea priorităților, în cazul intersecțiilor rutiere), violări pasibile de sancțiuni juridice sau sociale[14].

e) *Interacțiuni verbale și nonverbale*

În literatura de specialitate[15], s-a făcut distincție între, pe de o parte, *interacțiunile verbale*, care se realizează, în principal, prin „mijloace" verbale, cum ar fi conversația și *interacțiunile nonverbale*, cum ar fi circulația rutieră, dansul, sporturile colective etc. Anumite tipuri de schimburi comunicative sunt, în această privință, *mixte*, deoarece conțin atât acțiuni verbale, cât și acțiuni nonverbale, în mod egal, indispensabile desfășurării acțiunii (de exemplu, consultația medicală, în care „scenariul" se descompune în diferite faze, cum ar fi: interogatoriul, examinarea, diagnosticul și rețeta sau interacțiunile ce se petrec în diverse spații comerciale: restaurante, magazine de îmbrăcăminte etc).

[14] Vezi, Kerbrat, *Conversation*, pg. 6-7.
[15] Kerbrat, *Conversation*, pg. 7.

f) *Diverse tipuri de interacțiuni verbale*

Grupul interacțiunilor verbale este numeros și divers. Se pot încadra în această categorie, printre altele, conversațiile familiale, discuțiile de toate felurile și între toate sexele, interviurile, dezbaterile, tranzacțiile comerciale, schimburile didactice, întâlnirile științifice, reuniunile de lucru, ședințele tribunalului, conferințele diplomatice[16]. Inventarul și tipologia interacțiunilor verbale se face pe baza anumitor criterii, cum ar fi:

– cadrul spațio-temporal;

– numărul și natura participanților (statutul lor social și rolurile respective);

– scopul interacțiunii;

– gradul de formalitate a interacțiunii și stilul său (serios sau glumeț, conflictual sau în consens etc)[17].

C. *Trăsăturile conversației*

În opinia Lilianei Ionescu-Ruxăndoiu[18], conversația se caracterizează prin următoarele caracteristici pertinente:

– este creată continuu, prin interacțiune; nu este un produs structural similar frazei, ci „rezultat al interacțiunii unor indivizi care au obiective conversaționale diferite și adesea interese divergente"[19];

– este inerent contextuală; conversația are loc într-un context comunicațional, contextul fiind o parte integrantă a conversației, funcționând „ca un criteriu esențial de a decide

[16] Vezi în acest sens, Kerbrat, *Conversation*, pg. 7.
[17] Vezi Kerbrat, *Conversation,* pg. 8.
[18] Ionescu, *Conversația*, pg. 39-41.
[19] Levinson, *Pragmatics*, pg. 294.

dacă conversaţia este coerentă sau nu"[20]. Cuvântul *context* va fi înţeles aici ca vizând *identitatea* protagoniştilor actului de comunicare, *parametrii* temporali şi spaţiali ai comunicării şi ceea ce protagoniştii *cred, ştiu* şi *intenţionează* etc[21];

– este structurată; conversaţia nu reprezintă un şir arbitrar de enunţuri, ci îşi are propria organizare (vezi *infra*, cap. *Organizarea conversaţională*). În cursul conversaţiei, se actualizează două tipuri de bază de roluri, şi anume *rolul emiţătorului* şi *rolul receptorului*, dar, se vorbeşte[22] şi despre un rol de *auditor*, prin care se desemnează situaţia celui care asistă la conversaţie, fără a interveni, însă; se face, de asemenea, distincţie între *protagoniştii autorizaţi* şi *protagoniştii neautorizaţi*, între *adresant (adresanţi)* şi *persoanele prezente dar neavizate* în actul de comunicare lingvistică[23].

Referitor, de asemenea, la trăsăturile caracteristice ale conversaţiei, Catherine Kerbrat-Orecchioni[24] consideră că o conversaţie implică un număr relativ restrâns de participanţi, ale căror roluri nu sunt predeterminate, care se bucură toţi, în principiu, de aceleaşi drepturi şi îndatoriri în conversaţie (interacţiunea este de tip „simetric„ şi „egalitar"[25]) şi care nu au un alt scop exprimat decât simpla plăcere de a conversa. Conversaţia reprezintă, în opinia aceleiaşi lingviste, un tip particular de interacţiune verbală, fiind, în general, considerată ca fiind *„forma prototip*, adică forma cea mai obişnuită şi

[20] Ionescu, *Conversaţia*, pg. 41.
[21] Vezi în acest sens, St. C. Levinson, *Pragmatik*, Tübingen, 1994, pg. 5 [= Levinson, *Pragmatik*].
[22] Vezi în acest sens, E. Goffman, *Replies and responses,* în *Language in Society*, 5, 1976, pg. 260 [= Goffman, *Replies*].
[23] Goffman, *Replies*, pg. 261.
[24] Kerbrat, *Conversation*, pg. 8.
[25] Idem, ibidem.

reprezentativă a funcţionării generale a interacţiunilor verbale"[26].

D. *Regulile conversaţionale*

Caracteristicile regulilor conversaţionale sunt următoarele:

– aceste reguli sunt de natură foarte diversă, deoarece conversaţiile sunt „obiecte" complexe, care funcţionează la diferite nivele;

– anumite reguli conversaţionale funcţionează în cadrul tuturor tipurilor de interacţiune comunicativă, iar altele sunt proprii unui „gen" particular sau altul de interacţiune;

– regulile conversaţionale se află în strânsă legătură cu contextul comunicaţional;

– regulile conversaţionale variază în funcţie de societate şi cultură;

– regulile conversaţionale sunt, în ansamblu, relativ „suple", mult mai flexibile decât, de exemplu, regulile gramaticii frazelor; regulile conversaţionale sunt transmise şi primite, în mod progresiv, încă de la naştere, motiv pentru care ele sunt aplicate, în general, într-o manieră *inconştientă*[27].

Obiectivul analizei conversaţionale este acela de a explica, în mod exact, aceste reguli care susţin funcţionarea schimburilor comunicative.

E. *Diferite curente în analiza interacţiunilor verbale*

Începând cu anii 1970, se asistă la o direcţionare a interesului către un nou câmp de cercetare, iar conversaţia (şi alte forme de interacţiuni verbale) devine obiectul unei investigaţii

[26] Kerbrat, *Conversation*, pg. 8.
[27] Vezi în acest sens, Kerbrat, *Conversation*, pg. 8-9.

sistematice. Conversația nu a fost, însă, total neglijată, până la această dată. În acest sens, Catherine Kerbrat-Orecchioni[28] menționează, de exemplu, „moraliști" ca Montaigne, La Bruyère sau La Rochefoucauld, al căror punct de vedere este esențial *etic* și *estetic* și a căror perspectivă este *normativă*, dorindu-se, înainte de toate, „inocularea" regulilor „artei bunei conversații". În zilele noastre, din contră, perspectiva se schimbă, fiind una pur *descriptivă*, scopul fiind „de a se observa, cât mai obiectiv posibil, pe baza unui corpus înregistrat, cum sunt „fabricate" aceste „obiecte" speciale, care sunt conversațiile"[29].

Analiza conversației, transdisciplinară de la originile ei, are legături directe cu următoarele discipline: psihologia socială și psihologia interacționistă, microsociologia, sociologia cognitivă, sociologia limbajului, sociolingvistica, lingvistica, dialectologia (în special, urbană), studiul folclorului, filosofia limbajului, etnolingvistica, etnografia, antropologia etc[30]. Acest amestec disciplinar a fost repartizat[31] în patru mari curente, care corespund la patru mari tipuri de studii ce au influențat analiza conversației.

A. *Studiul de tip „psi" (psihologic și psihiatric)*

Interacționismul în psihologie este reprezentat, mai ales, de către școala lui Palo Alto. Școala lui Palo Alto s-a constituit dintr-un grup de cercetători a căror inspirație teoretică, epistemiologică și metodologică originală se construiește în jurul operei lui Bateson. Munca lor a avut un obiectiv terapeutic.

[28] Kerbrat, *Conversation*, pg. 10.
[29] Idem, ibidem.
[30] Idem, ibidem.
[31] Kerbrat, *Conversation*, pg.11.

În această optică, ei au extrapolat ideea potrivit căreia comportamentele patologice nu ar trebui să fie raportate numai la disfuncţionarea individului, ci ar trebui privite ca o consecinţă a disfuncţionării sistemului (de exemplu, cel familial), sistem în care este „prins" individul[32]. Cu alte cuvinte, preocupările şcolii lui Palo Alto sunt, mai întâi, de ordin *terapeutic*: este vorba despre tratarea „cazurilor" (disfuncţii ale relaţiei conjugale, copii schizofrenici), plecându-se de la o abordare sistemică, ideea de bază fiind , aşa cum am menţionat anterior, aceea că problemele care afectează individul rezultă dintr-un proces de „cauzalitate circulară"[33], dintr-o disfuncţie a sistemului relaţional global, în care acest individ este prins şi că tratamentul trebuie să acţioneze asupra transformării acestui sistem global („double bind").[34] Sistemul ar trebui tratat. Această idee a condus la construirea unei *teorii a comunicării*, ale cărei diferite aspecte au depăşit câmpul psihologiei:

– importanţa multicanalităţii;

– distincţia dintre „conţinut" şi „relaţie", toate comunicările purtându-se pe baza unui anumit conţinut şi stabilind o relaţie;

– noţiunea de „double bind", care s-a dezvoltat, iniţial, pentru a descrie funcţionarea comunicării schizofrenicilor în familiile lor (vezi *supra*).

Anumite concepte elaborate în acest cadru sunt transpozabile de la comunicarea patologică la comunicarea „normală", şi anume:

– opoziţia comunicare simetrică vs comunicare

[32] Vezi în acest sens, Véronique Traverso, *L'analyse des conversations*, Paris, 1999, pg. 8 [= Traverso, *Analyse*].

[33] Kerbrat, *Conversation*, pg. 12.

[34] Vezi în acest sens, Traverso, *Analyse* , pg. 9.

complementară;

– distincția între nivelul *conținutului* și nivelul *relațiilor*;

– noțiunea de *double bind*, care pare foarte productivă în aria comunicării sociale în ansamblu[35].

B. *Studiul etnosociologic*

a) *Etnografia comunicării* (D. Hymes, J. Gumperz[36])

Ca o reacție împotriva concepției chomskyene în privința limbajului, D. Hymes[37] își expune propriul credo, fondând *etnografia comunicării*: pentru el, *a ști să vorbești* nu înseamnă numai, cum pretinde N. Chomsky, a fi capabil să produci și să interpretezi un număr infinit de fraze bine construite, ci este, de asemenea, a avea în vedere condițiile de utilizare adecvată a posibilităților oferite de către limbă. Competența lingvistică ar trebui, deci, *îmbogățită*, în sensul unui ansamblu mai larg, în care cunoștințele lingvistice și cele socio-culturale sunt amestecate. În acest sens, Catherine Kerbrat-Orecchioni definește *competența comunicativă* ca fiind „ansamblul de aptitudini care permit subiectului vorbitor să comunice eficace în situații culturale specifice"[38]. Posedând și *competență comunicativă*, nu numai *competență lingvistică*, individul poate „supraviețui" în societate: „copilul chomskyan, remarcă Hymes, ar fi un „monstru", sortit unei morți rapide, deoarece ar fi capabil numai să debiteze fraze impecabile din punct de vedere gramatical, dar

[35] Vezi Kerbrat, *Conversation*, pg. 12.
[36] J. Gumperz, D. Hymes, *Directions in Sociolinguistics*, New York, 1972.
[37] D.Hymes, *Foundation in Sociolinguistics: an Ethnographic Approach*, Philadelphia, 1974 [= Hymes, *Foundation*]
[38] Kerbrat, *Conversation*, pg. 13.

incapabil să le utilizeze la momentul potrivit, într-un cadru potrivit şi cu un bun interlocutor"[39].

Alte caracteristici ale etnografiei comunicării ar fi:

– interesul manifestat pentru fenomenele de *variație* a codului comunicativ, de la o comunitate la alta. Ridicându-se împotriva ideii de „comunitate omogenă" (N. Chomsky), etnografia comunicării demonstrează, apelând la studii pe diverse societăți, că, în realitate, membrii unei societăți dispun de o panoplie de „stiluri" diferite, de dialecte diferite, de „limbi" diferite, cu ajutorul cărora ei jonglează în funcție de obiectivele de moment. În alți termeni, „diversitatea sistemelor comunicative nu trebuie să fie relevată numai sub aspectele sale negative (probleme de intercomprehensiune), deoarece această diversitate joacă şi un rol pozitiv important, acela de a marca identitatea locutorului sau cel de a construi relația interpersonală"[40];

– interesul pentru aplicațiile posibile ale reflecției teoretice (de exemplu, în privința comunicării interetnice sau a comunicării în cadru instituționalizat);

– adoptarea unui demers *inductiv* şi *„naturalist"*: este vorba despre observarea „evenimentelor" comunicării în cadrul lor natural (muncă asiduă de teren)[41].

b) *Etnometodologia*

Termenul de etnometodologie, propus de către H. Garfinkel[42], după modelul „etnobotanică" şi alte „etnoştiințe", ar

[39] Hymes, *Foundation*, pg. 10.
[40] Kerbrat, *Conversation*, pg. 14.
[41] În privința caracteristicilor etnografiei comunicării, vezi Kerbrat, *Conversation*, pg. 13-14.
[42] H. Garfinkel, *Remarks om ethnomethodology*, în J. Gumperz, D. Hymes, *Directions in Sociolinguistics*, New York, 1972.

trebui înțeles astfel : este vorba despre descrierea „metodelor" pe care le întrebuințează membrii unei societăți date, pentru a rezolva convenabil ansamblul de probleme comunicative, pe care le întâmpină în viața cotidiană. Normele care susțin comportamentele sociale le sunt acestora din urmă, în parte, preexistente, fiind, în același timp, în permanență reactualizate de practica cotidiană, într-o mișcare fără sfârșit de construcție interactivă a ordinii sociale. Viața în societate apare, deci, ca „ o „realizare" continuă" („accomplissement continu")[43], ca o „muncă permanentă pentru construirea identității sociale, pentru a face inteligibil ansamblul comportamentului și pentru a fi admis ca membru abilitat al acelei societăți"[44]. Pentru etnometodolog, „un medic nu este medic, decât în măsura în care „o face pe doctorul", afișându-și statutul prin ansamblul conduitei sale"[45]. Demersul etnometodologic este, teoretic, aplicabil în toate domeniile sociale de activitate (de la delicvența juvenilă, structurile închisorilor, până la lumea științifică).

Obiectivul *analizei conversaționale* (sub impulsul lui H. Sacks, E. Schegloff și G. Jefferson[46] este acela de a descrie derularea conversației cotidiene în situații naturale. Modelul etnometodologic de analiză a conversației, propus de către H. Sacks, E. Schegloff și G. Jefferson „ are ca punct de plecare observarea felului în care participanții înșiși produc și interpretează conversația, ca formă de interacțiune socială"[47]. Din această perspectivă, se disting trei nivele de organizare conversațională:

---

[43] Kerbrat, *Conversation,* pg. 14.
[44] Idem, ibidem.
[45] Kerbrat, *Conversation*, pg. 15.
[46] H. Sacks, E. Schegloff, G. Jefferson, *A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation*, în *Language*, 50, 1974, pg. 696-755.
[47] Ionescu, *Conversația*, pg. 43.

– nivelul local, reprezentat de intervenția în curs și de cea care urmează imediat;

– nivelul secvențelor recurente, reprezentat de trei, patru sau mai multe intervenții, corelate;

– nivelul general, reprezentat de ansamblul schimburilor comunicative ce formează o anumită conversație[48].

Conversația apare, de fapt, ca „un loc privilegiat de observare a organizării sociale în ansamblul ei"[49]. Ceea ce interesează în cadrul analizei conversaționale, în opinia etnometodologilor, este „tehnologia conversației"[50] (asigurarea alternanței sau schimbului de roluri, repararea eventualelor greșeli ale schimbului comunicativ, negocierea temelor în conversație, deschiderea și încheierea schimbului comunicațional etc), tehnologie care poate fi reconstituită, plecându-se de la observații minuțioase ale eșantioanelor înregistrate.

c) *Alte studii sociologice*

Pot fi menționate aici lucrările de sociolingvistică ale cercetătorilor W. Labov, J. Fishman, sau S. Ervin-Tripp și, mai ales, lucrările lui E. Goffman[51]. Intuițiile, observațiile perspicace și sugestiile teoretice ale lui E. Goffman au stimulat și alimentat, într-o manieră hotărâtoare, studiul comunicării în viața cotidiană.

Opera lui Goffman conține, în opinia lui Véronique Traverso[52], trei aspecte esențiale pentru analiza pragmatică a

[48] Vezi în acest sens, Ionescu, *Conversația*, pg. 43.
[49] Kerbrat, *Conversation*, pg. 16.
[50] Idem, ibidem.
[51] E. Goffman, *Replies and responses*, în *Language in Society*, 5, 1976, pg. 257-313.
[52] Traverso, *Analyse*, pg. 10.

interacțiunilor comunicative:

– *ritualurile*; Goffman dezvoltă ideea unei „atenții ritualice" pe care şi-o împart indivizii în cadrul interacțiunii comunicative;

– *cadrul participativ*; pentru acest autor, „întâlnirea" socială trebuie gândită în sensul *situației globale* în care aceasta se derulează. Astfel, el introduce noțiunea de „cadru participativ", desemnând ansamblul indivizilor care au acces la un anumit eveniment comunicativ;

– *reprezentarea dramaturgică*; Goffman dezvoltă, referitor la „întâlnirea socială", metafora „scenei de teatru", unde fiecare îşi prezintă personajul, în funcție de ceea ce el crede că se aşteaptă de la el în situația respectivă de comunicare, încercând, străduindu-se să facă o „figură bună".

C. *Studii lingvistice*

Chiar dacă conversația este, înainte de toate, „obiectul„ limbajului, este paradoxal de observat faptul că lingvistica nu a fost interesată de analiza conversației decât foarte târziu şi „sub presiunea investigațiilor făcute în afara frontierelor ei"[53]. În timpul anilor 1980, lingvistica încearcă să recupereze timpul pierdut, prin recunoaşterea necesității acordării priorității „producțiilor efective", „corpurilor autentice"[54]. Din această perspectivă, elementele teoretice trebuie să fie puse, în întregime, în slujba observării faptelor propriu-zise de limbă, prioritate având discursul oral şi dialogat, considerat ca „formă primordială de realizare a limbajului"[55].

[53] Kerbrat, *Conversation*, pg. 16.

[54] Vezi în acest sens, Levinson, *Pragmatics*; Brigitte Schlieben-Lange, *Linguistische Pragmatik*, Stuttgart, 1979.

[55] Kerbrat, *Conversation*, pg. 16.

D. *Studii filosofice*

Toate modelele conversaţionale adoptă noţiunea de *act de vorbire*, elaborată în cadrul filosofiei analitice anglo-saxone (J. L. Austin, J. R. Searle[56]), care susţin ideea pragmatică despre discurs, în decursul căruia „a spune înseamnă a face". Scopul fundamental al lui Austin în *How to do things with words* este de a se opune convingerii, larg răspândite în anturajul filosofilor epocii, conform căreia afirmaţiile, în special, şi limbajul, în general, au funcţia de a *descrie* o stare de fapt, şi, deci, de a fi adevărate sau false. Postulatul privind caracterul fundamental descriptiv al limbajului, pe care Austin îl numeşte „iluzie descriptivă", este repus în discuţie pornind de la distincţia dintre afirmaţiile care sunt descrieri, pe care Austin le numeşte *constatative*, şi afirmaţiile care *nu* sunt descrieri, numite de către Austin *performative.*

Filosoful J. R. Searle a continuat şi sistematizat teoria actelor de limbaj a lui Austin, făcând sondări ale teoriei generale a sensului referenţial şi conexiuni cu alte întrebări filosofice. Searle a fost interesat, în special, de modul în care *forţa ilocuţionară*, oarecum convenţională, este relaţionată de performativele explicite şi de alte mecanisme care exprimă *rolurile ilocuţionare* („Illocutionary Force and Indicating Devices"). O altă teorie a lui Searle este aceea că unitatea de comunicare este *producerea însăşi* a cuvântului sau a frazei, teoria limbajului fiind o parte indisociabilă a *teoriei acţiunii.* La acest principiu, Searle adaogă un al doilea, *principiul exprimabilităţii*, potrivit căruia *tot ce vrem să spunem poate fi spus*[57].

---

[56] J. L. Austin, *How to do things with words*, Oxford, 1962; J. R. Searle, *Speech Acts*, Cambridge, 1969.

[57] Despre teoria actelor de limbaj, cu trimitere la versiunea lui Austin şi la cea a lui Searle despre actele de vorbire, vezi Luminiţa Hoarţă Cărăuşu,

În câmpul filosofiei, sunt utilizate şi alte noţiuni care au legătură cu analiza conversaţiei, cum ar fi cea de „joc al limbajului", dezvoltată de către L. Wittgenstein[58] sau faimoasele „maxime conversaţionale" (maxima de calitate, de cantitate, de relevanţă sau relaţie şi de modalitate), propuse de către H. P. Grice[59].

L. Wittgenstein descoperă şi subliniază caracterul fundamental şi central al noţiunii de „utilizare" a limbajului, accentuând ideea de diversitate a utilizărilor concrete în limbă. Influenţa sa a contribuit, în mare măsură, la acreditarea scrierilor lui Austin şi Searle. În investigaţiile sale filosofice, L. Wittgenstein pune accentul pe importanţa utilizării cuvântului în contextul pragmatic: „Ce dă viaţă semnului lingvistic? El trăieşte numai odată cu utilizarea lui. Are el suflu? Sau utilizarea este suflul său?"[60]. Nu este vorba numai despre folosirea cuvântului în fraze, ci, mai ales, despre utilizarea frazelor în situaţii concrete. Expresia aleasă şi folosită de către Wittgenstein pentru a desemna aceste circumstanţe complexe, în care mesajul prinde viaţă, este aceea de „joc al limbajului" („Sprachspiel"), acesta fiind o „formă de viaţă": „Expresia „joc al limbajului" trebuie să trimită la faptul că limba face parte dintr-o activitate, dintr-un mod de viaţă"[61]. Jocurile limbajului sunt, în opinia lui Wittgenstein, la fel de variate ca şi formele de viaţă şi la fel de prolifice ca şi inventivitatea umană[62].

Lingvistică pragmatică, Editura Cermi, Iaşi, 1999, pg. 67-79 [=Cărăuşu, *Pragmatică]*

[58] L. Wittgenstein, *Wittgenstein,* Diederichs Verlag, Berlin, 1996, pg. 236.

[59] H. P. Grice, *Logic and Conversation,* Harvard University, 1967.

[60] L. Wittgenstein, *Der Käfer in der Schachtel: Spielregeln der Sprache,* în *Wittgenstein,* Berlin, 1996, pg. 267 [=Wittgenstein, *Käfer*].

[61] Wittgenstein, *Käfer,* pg. 238.

[62] Despre contribuţia lui L. Wittgenstein la constituirea unei aşa-zise „paradigme a comunicabilităţii", vezi F. Armengaud, *La Pragmatique,* Paris,

În prelegerile sale de la Harvard, în 1967, prelegeri care au fost, numai în parte, publicate[63], Grice îşi afirmă ideile cu privire la conceptul de *implicatură conversaţională* şi, legat de acesta, la cel de *maximă conversaţională*. Termenul de „implicatură", introdus de către Grice, permite explicarea divergenţelor frecvente care apar între semnificaţia frazei şi sensul comunicat de enunţ. Pornind de la observaţia că anumite enunţuri comunică mai mult decât cuvintele care le compun, Grice numeşte *implicatură* partea din semnificaţie care nu se supune verificărilor condiţiilor de adevăr ale frazelor. Cu alte cuvinte, implicatura, un tip de *inferenţă* pragmatică[64], poate explica „cum este posibil (într-un sens general) să se gândească mai mult decât este, cu adevărat, „zis"[65]. Implicatura conversaţională este, deci, rezultatul unei intenţii precise prin care se nesocoteşte o regulă conversaţională. În acelaşi timp, Grice a postulat existenţa unei grupe de condiţii, de reguli conversaţionale, care conduc un act conversaţional. El identifică, ca linii directoare în orice comunicare corectă şi eficientă, patru *maxime conversaţionale*, care reprezintă principii generale, care conduc la o conversaţie eficientă şi cooperantă şi care (principii) exprimă împreună un *principiu general al cooperării*[66].

1985, pg. 26-29.

[63] H.P Grice, *Logic and Conversation*, în P. Cole, J. L. Morgan, *Syntax and Semantics* 3: *Speech Acts*, New York, Academic Press, 1975, pg. 41-58.

[64] Anne Reboul şi J. Moeschler, în *Pragmatica azi*, Editura Echinox, Cluj, 2001, pg. 54, definesc inferenţa ca „un proces logic care, pornind de la un anumit număr de informaţii cunoscute (premisele), derivă altele noi (concluzia / concluziile)".

[65] Levinson, *Pragmatik*, pg. 100.

[66] Referitor la maximele conversaţionale şi la principiul general al cooperării în comunicare, în opinia lui Grice, vezi Cărăuşu, *Pragmatică*, pg. 42-46.

2. Analiza discursului vs analiza conversației

J. Moeschler și Anne Reboul[1] iau în discuție câteva proprietăți *comune* analizei discursului și analizei conversaționale. Mai întâi, analiza discursului și analiza conversațională se preocupă, în principal, de discursul oral, dar, în special, de analiza *conversațiilor naturale*. Prin conversație naturală, cei doi lingviști înțeleg „orice interacțiune verbală față în față sau la distanță (telefon, videofon, poștă electronică etc), în care factorii situaționali, contextuali, gestuali, intonaționali joacă un rol important"[2]. În al doilea rând, cele două abordări se interesează, în principal, de organizarea secvențială a conversațiilor, și, în special, de principiile, regulile sau normele care le asigură *coerența*. A treia proprietate comună analizei conversaționale și analizei discursului este aceea că ambele trimit, implicit sau explicit, la o logică a acțiunilor; în analiza discursului, principiile logice sunt legate de teoria actelor de limbaj; în analiza conversațională, logica acțiunilor, care stă la baza organizării conversaționale, privește secvențele de acțiuni canonice sau realizate în mod preferențial, de către subiecții vorbitori.

Nu există o conversație „corectă": când oamenii folosesc o anumită limbă naturală, actul lor de vorbire are sens numai într-un context comun. La baza tuturor activităților conversaționale stă societatea. Viața socială umană și munca sunt elemente ce necesită conversația, în primul rând; și conversația, la rândul său, este „cioplită" după viața socială și după muncă. Societatea noastră „conversațională" „este o societate a „schimbului mutual", astfel că cel ce utilizează limba este figura centrală, atunci când limba este utilizată într-un „conversational,

---

[1] J. Moeschler, Anne Reboul, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinox, Cluj, 1999, pg.447-448 [= Moeschler, Reboul, *Dicționar*].
[2] Moeschler, Reboul, *Dicționar*, pg. 447.

social use"[3]. Levinson[4] afirmă: „Conversația este modul prototip de utilizare a limbii" („Conversation is the prototypical kind of language use"). Cu alte cuvinte, nu este suficient să se opereze cu noțiunea de *text*, înțeles ca o secvență de „bucăți" de limbă amestecate, „interwoven" (lat. textum = „something woven")[5], această noțiune nefiind destul de puternică, ci cu textul ca parte a unui material larg, *social*, în care nu numai cuvintele se amestecă, ci și actele umane. *Textul*, subsumat acestui larg material, este, adesea, numit *discurs*[6]. În timp ce „discursul include conversația"[7], cele două nu sunt identice. Să urmărim câteva distincții între *discurs*, pe de o parte, și *conversație*, pe de altă parte.

Discursul este „manifestarea caracterului pragmatic al comunicării, el fiind, în fond, comunicare, în anumite condiții de producere, sau e *parole* plus condiții de producere, dezvăluind în resorturile sale intime, caracterul acțional al vorbirii"[8]. Discursul este un enunț cu proprietăți textuale dar, mai ales, un act împlinit într-o anumită situație (participanți, instituție, loc și timp): „un discurs se articulează în diverse genuri, care corespund tot atâtor practici sociale, diferențiate în interiorul aceluiași câmp"[9]. Uneori, discursul este considerat ca fiind un *eveniment* (însemnând a spune că discursul este realizat temporal și în prezent, pe când sistemul limbii este virtual și în afara timpului), ceva ce se întâmplă când cineva vorbește. Cel care vorbește se referă întotdeauna la o lume pe care o descrie, o exprimă, o reprezintă[10].

---

[3] J. L. Mey, *Pragmatics. An introduction*, Oxford, 1993, pg. 193 [= Mey, *Pragmatics*].
[4] Levinson, *Pragmatics*, pg. 284.
[5] Mey, *Pragmatics*, pg. 193.
[6] Idem, ibidem.
[7] Mey, *Pragmatics*, pg. 194.
[8] Elena Dragoș, *Introducere în pragmatică*, Casa Cărții de Știință, Cluj, 2000, pg. 54 [=Dragoș, *Introducere*].
[9] F. Rastier, *Sens et textualité*, Paris, 1989, pg. 40.
[10] P. Ricoeur, *Eseuri de hermeneutică*, București, 1995, pg. 95.

Miza discursului ar fi, deci, „aceea a actelor discrete şi, de fiecare dată, unice, prin care limba este actualizată în vorbire de un locutor"[11]. S-ar putea trage concluzia, de aici, că discursul „nu e un obiect concret oferit intuiţiei, nu e o realitate evidentă, ci e rezultatul unei construcţii, e o organizare care îşi fixează scopul în realizarea unui text, ce este forma lingvistică a discursului"[12].

Discursul este definit adesea ca un termen care înlocuieşte termenul *parole* (Saussure) şi se opune, deci, lui *langue*; *limba* este o realitate *socială*, în timp ce *vorbirea* este o realitate *individuală*. Avându-se în vedere aceste caracteristici care permit distincţia dintre *langue* şi *parole*, se înţelege că „fraza („la phrase") nu aparţine nivelului *langue*, ci lui *parole*, nivel al activităţii şi al inteligenţei[13]. O. Ducrot[14] distinge două componente în interpretarea semantică a unui enunţ lingvistic: o componentă *lingvistică* propriu-zis spusă şi o componentă *retorică*; componenta lingvistică asigură un sens „literal" enunţurilor, în timp ce componenta retorică „interpretează" enunţul, integrându-l unei situaţii de comunicare precise. P. Charadeau[15] propune următoarea schemă:

Enunţare + Situaţia de comunicare = Discurs
folosire – sens specificitate
semnificaţie

[11] E. Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, Paris, 1966, pg. 250 [=Benveniste, *Problèmes*].
[12] D. Maingueneau, *Initiation aux méthodes de l'analyse du discours. Problèmes et perspectives*, Paris, 1976, pg. 16 [= Maingueneau, *Initiation*,].
[13] Maingueneau, *Initiation*, pg. 4.
[14] O. Ducrot, *Dire et ne pas dire. Principes de sémantique linguistique*, Paris, 1972, pg. 11.
[15] P. Charadeau, *Reflexion pour une typologie des discours*, în *Études de linguistique appliquée*, nr. 11, sept., 1973, pg. 28 [=Charadeau, *Reflexion*].

Altfel spus, *sensul* enunţului este definit în afara cadrului său enunţiativ, în timp ce *semnificaţia* sa se relevă în cadrul *circumstanţelor de comunicare*, care fundamentează un discurs: „Dacă considerăm enunţul în cadrul său enunţiativ, atunci acest enunţ devine *discurs*, căpătând o semnificaţie specifică"[16]. Ne putem face o idee referitor la complexitatea problemei teoriei discursului, luând în consideraţie soluţia pe care încearcă să o propună E. Benveniste[17]. El propune următoarea opoziţie: „Există, pe de o parte, *limba*, ansamblu de semne formale, împărţite în clase, combinate în structuri şi în sisteme şi, pe de altă parte, manifestarea limbii în comunicarea vie. Fraza („la phrase") nu este unitatea limbii, ci a discursului. Odată cu fraza, părăsim domeniul limbii ca sistem de semne şi intrăm într-un alt univers, acela al limbii ca instrument de comunicare, a cărui expresie este *discursul*"[18]. Din punct de vedere pragmatic, D. Maingueneau[19] oferă următoarea definiţie *discursului:* „Înţelegem prin discurs „organizările" transfrastice relevate de o tipologie articulată, emise în condiţii de producere socio-istorice". Tot o definiţie pragmatică a discursului oferă şi Anne Reboul şi J. Moeschler[20] care consideră că discursul „nu este un fenomen lingvistic şi, de aceea, nu poate fi redus la *frazele* care îl compun; este un fenomen *pragmatic*, care poate fi redus la *enunţurile* care îl compun. Distincţia dintre frază şi enunţ este o distincţie majoră: dacă fonemul, morfemul sau fraza sunt unităţi lingvistice, enunţul este o unitate pragmatică". Cu alte cuvinte, poziţia celor doi lingvişti este simplă: „discursul nu este nimic mai mult decât secvenţa de enunţuri care îl compun"[21].

---

[16] Charadeau, *Reflexion,* pg. 28.
[17] Benveniste, *Problèmes*, pg. 130.
[18] Benveniste, *Problèmes*, pg. 131.
[19] Maingueneau, *Initiation*, pg. 19.
[20] Anne Reboul, J. Moeschler, *Pragmatica, azi*, Editura Echinox, Cluj, 2001, pg. 195 [=Reboul, Moeschler, *Pragmatica*].
[21] Reboul, Moeschler, *Pragmatica*, pg. 195.

Există, în principal, două dimensiuni fundamentale ale analizei diverselor conversații, şi anume, *analiza discursului* şi *analiza conversației*. Ambele dimensiuni vor să explice felul în care se produce şi se înțelege coerența şi ordonarea secvențială în discurs.

Analiza discursului utilizează atât metodologie tipică pentru lingvişti, cât şi principiile teoretice şi conceptele lor de bază (de exemplu, *regulă, formă corectă* etc). Ea este, de fapt, „o serie de încercări care extind tehnicile pline de succes ale lingvisticii asupra granițelor propoziției"[22]. Analiza discursului utilizează (deseori implicit) următoarele procedee:

– izolarea unei grupe de categorii de bază sau izolarea unei grupe de unități de discurs;

– formularea unei grupe de reguli de „înlănțuire", de ocurență, „care au fost constatate pentru aceste categorii, pentru a distinge secvențele categoriale *bine construite* (discursuri coerente) de secvențele categoriale *deficitar construite* (discursuri incoerente)[23].

Analiza discursului poate fi disociată în două categorii de bază, şi anume, *gramatica textului* şi *teoria actelor de vorbire* (sau a interacțiunii sociale)[24]. În opinia lui Levinson[25], analiza discursului este tipul de analiză conversațională care se apropie de modelul clasic al gramaticii, orientată tradițional către sintaxă, cu puțină imixtiune a semanticii. Pentru mulți lingvişti, analiza discursului înseamnă, simplu, „demodat", analiza limbii vorbite, orientată către gramatică şi actele de vorbire. Analiza discursului poate fi considerată „o simplă

[22] Levinson, *Pragmatik*, pg. 285.
[23] Referitor la procedeele utilizate în analiza discursului, vezi Levinson, *Pragmatik*, pg. 285.
[24] Levinson, *Pragmatik*, pg. 287.
[25] Levinson, *Pragmatik*, pg. 285.

extindere a gramaticii, gramatica textului fiind, pentru anumiți lingviști, modalitatea corectă de a realiza o analiză lingvistică extinsă, văzând orice text ca fiind o colecție de propoziții bine construite, iar textul însuși ca o super-propoziție bine construită"[26].

În opoziție cu conceptele și procedeele analizei discursului, se înscrie *analiza conversației*, așa cum au practicat-o H. Sacks[27], E. A. Schegloff[28], G. Jefferson[29], A. Pomeranz[30] și alții, profund empirică, metodele analizei conversației fiind, în principal, *inductive*. Analiza conversației își îndreaptă atenția către „descoperirea caracteristicilor sistematice ale organizării secvențiale a vorbirii"[31]. Analiza conversației nu privește conversația ca fiind un produs structural, așa cum este propoziția, de exemplu, ci este, mai degrabă, rezultatul interacțiunii a doi sau mai mulți indivizi independenți, adesea cu interese divergente. Schimbarea interesului cercetării de la *studiul propoziției* (analiza discursului) la *studiul conversațiilor* (analiza conversației) „se poate asemăna cu schimbarea fizicii în biologie: sunt utilizate alte demersuri și metode, chiar dacă conversațiile sunt construite, în parte, din unități, care, de obicei, au corespondențe directe cu propozițiile"[32].

Analiza conversației se bazează pe „observarea, aduna-

---

[26] Mey, *Pragmatics*, pg. 194.

[27] H. Sacks, *An analysis of course of joke's telling in conversation*, în R. Bauman, J. Sherzer, *Exploration in the Ethnography of Speaking*, Cambridge, 1974.

[28] E. A. Schegloff, *Sequecing in conversational openings*, în J.J. Gumperz, D. H. Hymes, *Directions in Sociolinguistics*, New York, 1972.

[29] G. Jefferson, *Error-correction as an interactional resource*, în *Language in Society*, 3, 1974, pg. 181-200.

[30] A. Pomeranz, *Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred / dispreferred turn shapes*, în J. M. Atkinson, J. Heritage, *Structures of Social Action*, Cambridge, 1984.

[31] Levinson, *Pragmatik*, pg. 286.

[32] Levinson *Pragmatik*, pg. 293.

rea și analizarea unor largi materiale, în special cu „piese actuale" de limbă vorbită și cu tot felul de conversații care au loc în viața reală"[33]. Astfel, cercetarea analizei conversaționale a fost „responsabilă", printre altele, de elaborarea unor metode de transcriere a conversației. Referitor la *metodologia* utilizată, se poate spune că, în timp ce analiza discursului operează în mod *deductiv*, analiza conversației folosește tehnici *inductive*: materialul lingvistic reprezintă fundamentul exclusiv și baza ipotezelor.

Și J. Moeschler și Anne Reboul[34] punctează câteva *diferențe* între analiza discursului și analiza conversației. Astfel, lingviștii amintiți consideră că prima diferență este în legătură cu *domeniul de referință* al acestor două tipuri de abordare. Analiza discursului ține de paradigma științifică a lingvisticii formale și preia metodologia și epistemiologia acesteia, în timp ce analiza conversației are la origine sociologia interacționistă; tradiția interacționistă a dezvoltat un ansamblu de reflecții asupra ritualurilor interacționale, a căror cea mai importantă manifestare este interacțiunea conversațională[35]. O a doua divergență dintre analiza discursului și analiza conversației este de ordin *metodologic*. În timp ce analiza discursului folosește o metodologie clasică în lingvistica frazei, care constă în încercări – interesante – de aplicare a principiilor analizei lingvistice la unități mai întinse decât fraza, analiza conversației a fost interesată, în principal, de problema *secvențialității* și, în special, de regulile sau principiile care permit participanților la conversație să-și ajusteze luările de cuvânt. În acest sens, sistemul de alocare a intervenției (fr. *tour de parole*) propus de

[33] Mey, *Pragmatics*, pg. 194.
[34] Moeschler, Reboul, *Dicționar*, pg. 448-450.
[35] Vezi în acest sens, Goffman, *Replies*.

către Sacks, Schegloff și Jefferson[36] „se bazează pe noțiunile de *selectare a următorului vorbitor*, de *autoselecție* și de *punct de tranziție pertinent*"[37]. A treia diferență dintre analiza discursului și analiza conversației este, consideră Moeschler și Reboul, de natură epistemiologică. Epistemiologia analizei discursului este aceea a simulării, adică *ipotetico-deductivă*: obiectivul analizei discursului este de a modeliza conversația. De cealaltă parte, epistemiologia analizei conversației este *empirică* și *inductivă*: analiza conversației „procedează, prin generalizări prudente, plecând de la un număr mare de date conversaționale"[38].

[36] H. Sacks, E. A. Schegloff, G. Jefferson, *A simplest systematics for the organization of turn-taking in conversation*, în *Language*, 50, 1974, pg. 696-735.
[37] Moeschler, Reboul, *Dicționar*, pg. 450.
[38] Idem, ibidem.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

3. Analiza conversației; modelul etnometodologic; organizarea conversațională; perechi de adiacență corecturi; presecvențe; modelul integrativ

A. *Modelul etnometodologic*

a) *Organizarea conversațională*

Etnometodologia este o orientare în sociologia americană, al cărei fondator a fost, în anii '50, H. Garfinkel[1]. În opinia etnometodologilor, ordinea socială „nu este determinată de norme şi reguli impuse din afară, cărora membrii unei comunități trebuie să li se conformeze, ci este creată din interior; organizarea, coordonarea şi înțelegerea activităților cotidiene se bazează pe principiile bunului simț"[2] (vezi cap. 1). Cei care au propus modelul etnometodologic de analiză a conversației[3] susțin ideea că există un sistem *implicit* de organizare a conversației, acest sistem având două componente: una vizează *structura* intervențiilor dintr-o conversație, iar cealaltă *regulile accesului la cuvânt*. În structura diverselor intervenții conținute în conversație, sunt incluse elemente ce fac previzibilă încheierea lor şi, deci, posibilitatea transferului rolului de emițător. O astfel de funcție pot avea diverse tipuri de unități lingvistice (vocative şi interjecții, anumite adverbe şi locuțiuni adverbiale, repetiții, construcții interogative, semnale de încheiere) şi paralingvistice (accent, intonație, debit verbal etc). Urmărim, în textele dialectale, câteva exemple de mărci pragmatice de încheiere a intervenției comunicaționale, mărci ce fac previzibilă posibilitatea transferului

---

[1] H. Garfinkel, *Remarks on ethnomethodology*, în J. J. Gumperz, D. H. Hymes, *Directions in Sociolinguistics*, New York, 1972.

[2] Ionescu, *Conversația*, pg. 43.

[3] Vezi H. Sacks, E. Schegloff, G. Jefferson, *A simple systematics for the organization of turn-taking in conversation*, în *Language*, 50, 1974, pg. 696-755.

rolului de emițător:

– repetiții:

– "da n-a vrut / am trăit... opt ani / *opt ani* am trăit cu el / da n-a vrut să-n spuie." (TDM, 2, pg. 208);

„Acum merge ei care cum apucă iese pă uşe nu mai aştiaptă să...*nu mai aştiaptă să /*" (TDM, 2, pg. 226);

– construcții interogative:

– „*Ce iera să fac*? să mă sui în târşar sau să zvârlu după iei?" (TDM, 2, pg. 219);

– vocative şi interjecții:

– „şi l-a zvârli cu băţu iel // şi l-a... l-a lovit aşa-n pulpa piciorului // ş-a fugit lupu *mă*! / s-a dus." (TDM, 2, pg. 233);

– semnale de încheiere: „noi după ele, noi alergam după vacă să le-ntuarcem îndărăt / *ş-aşa am păţit am păţit dăstule.*" (TDM, 2, pg. 213);

„cu hainili ne-nveleam / ca să nu ne fiie frig / *ş-aşa făceam atunci când ieram noi la pădure.*" (TDM, 2, pg. 217);

„Şi vrecea aia făceam o groapă ş-o-ngropam / ca să n-apuce alte ligioni // şi spălam tucu bine bine / *şi asta iera / povestea săpunului asta ie.*" (TDM, 2, pg. 237);

„Le dedeam pă toate şi luam porumb pă iele // *asta ie.*" (TDM, 2, pg. 238);

„când a vin colo parcă mi s-a-torz aşa pielea acolo în vârfu capului aşa dă...dă... frică // *ş-aia e.*" (TDM, 2, pg. 239).

În punctul relevant pentru schimbarea emițătorului, intră în acțiune două *reguli* de alocare a rolului de emițător, şi anume, desemnarea emițătorului următor de către cel care vorbeşte şi autoselectarea ca emițător[4].

[4] Vezi Ionescu, *Conversația*, pg. 45.

Regulile accesului la cuvânt permit ocurența unor fenomene, printre care se numără *suprapunerile* unor intervenții comunicaționale, suprapuneri ce pot fi definite ca fiind „vorbirea simultană a doi (sau mai mulți) participanți la o conversație"[5].

Suprapunerile apar atunci când vorbitorul în curs nu desemnează următorul emițător, mai mulți participanți la conversație fiind la fel de îndreptățiți să-și asume rolul de emițător, suprapunerile fiind, în acest caz, „un rezultat al competiției pentru rolul de emițător"[6]. Suprapunerile produse ca rezultat al întreruperii vorbitorului în curs, când sfârșitul intervenției acestuia nu este anunțat în nici un mod (de obicei, prin intermediul semnalelor de încheiere, lipsite de informație semantică), reprezintă „forme de violare teritorială, grave prin aceea că pot constitui preludiul unui conflict"[7].

Carla Bazzanella[8] include suprapunerile într-o tipologie a întreruperilor, utilizând trei criterii: prezența discursului simultan, încheierea enunțului de către primul emițător și schimbarea emițătorului. Oferim un fragment din schița *O lacună*, de I. L. Caragiale, în care fiecare dintre participanții la conversație încearcă să-și mențină rolul de emițător, suprapunerea căpătând aspectul întreruperii:

– „Dar când vine, mă-nțelegi, un caz ca acesta, ca să nu mai aibă cineva siguranța vieții în țara lui...
– Țal! strigă Mache bătând în masă...
– ...Când orice asasin, mă-nțelegi, plătit de o mână criminală, poate pentru ca să vie, sub pretext de

[5] Ionescu, *Conversația*, pg. 46.
[6] Idem, ibidem.
[7] Ionescu, *Conversația*, pg. 47.
[8] Carla Bazzanella, *Le facce del parlare: un approccio pragmatico all italiano*, Firenze, 1994, pg. 175.

politică, și în țara ta, când ești liniștit și când ești cu conștiința împăcată că ți-ai îndeplinit până-n capăt datoria, și nu ești întru nimic vinovat, pentru ca să vie, mă-nțelegi...

– Țal! țal! strigă Mache bătând foarte tare în masă."

(I. L. Caragiale, *Momente Schițe*, Editura Albatros, București, 1973, pg. 122) [= Caragiale, *Momente*].

În cursul unei conversații, pot ocura *pauze*, „atât în interiorul unei intervenții, cât și după încheierea acesteia", pauzele interne aparținând, cu siguranță, emițătorului de mesaj, „reflectând particularități ale unor procese de gândire sau psihologice, în timp ce pauzele dintre intervenții, numite de către unii cercetători *tăceri*[9], sunt explicabile „în raport cu modul de funcționare a regulilor accesului la cuvânt"[10]. St. C. Levinson[11] face distincție între *goluri* („gaps"), *discontinuități* („lapses") și *tăceri semnificative* ale emițătorului.

Câteva fragmente din schițele lui Caragiale ilustrează importanța „funcției tăcerii"[12] în conversație:

– *tăceri semnificative:*

„Mândica: Ce să văz?... parcă mă-sa nu știe!

(Mie): A venit cineva în lojă la ele?

Eu: ...

Tincuța: Mitică ...

Eu: Care Mitică?" (Caragiale, *Momente*, pg. 66);

– *goluri*:

„Și-arăt pe omul cu barbă.

– Nu-i sunt tată, domnule, strigă omul răgușit...

---

[9] Vezi Levinson, *Pragmatics*, pg. 299.

[10] Ionescu, *Conversația*, pg. 48.

[11] Levinson, *Pragmatics*, pg. 299, 327.

[12] Ionescu, *Conversația*, pg. 49.

– !?

– ... Suntem camarazi... (Caragiale, *Momente*, pg. 74);

– *discontinuităţi*:

Muşteriul: Nu vă deranjez, ca' va-s' zică.

Ghiţă: ... Aş!

(Tăcere)

Muşteriul: Frate...o fi târziu?... că pe-al meu l-am dat să-l dreagă. (Caragiale, *Momente*, pg. 84).

***

Organizarea conversaţională vizează şi definirea unui *model ierarhic* al conversaţiei, fapt ce presupune, cel puţin, două elemente. Mai întâi, faptul că orice conversaţie poate fi analizată cu ajutorul unui sistem de unităţi de rang ierarhic. Ideea unui model ierarhic şi funcţional al conversaţiei nu este nouă din punctul de vedere al teoriei lingvistice (vezi în acest sens, analiza sintactică a frazei – de tip analiză în constituenţi – , distingându-se nivelul frazei, cel al sintagmelor şi cel al categoriilor lexicale). În al doilea rând, un fapt, de altfel, nou, este definirea unităţilor (constituenţilor) de rang conversaţional şi definirea diferitelor relaţii funcţional-pragmatice între aceste unităţi.

J. Moeschler[13] distinge trei tipuri de *constituenţi conversaţionali* majori, şi anume: a) *schimbul*; b) *intervenţia* şi c) *actul de vorbire*.

a) *Schimbul* este „cea mai mică unitate *dialogală* care compune interacţiunea conversaţională", iar, atâta timp cât schimbul este compus din cel puţin *două* contribuţii conversaţionale (schimbul de replici) ale unor locutori diferiţi, schimbul

[13] J. Moeschler, *Argumentation et Conversation. Éléments pour une analyse pragmatique du discours*, Paris, 1985, pg. 81 [= Moeschler, *Argumentation]*

este, deci, un „constituent *complex*"[14]. Două schimburi de replici reprezintă un *schimb minimal*[15].

b) *Intervenţia* este „cea mai mare unitate *monologală* care compune schimbul"[16]. O intervenţie poate fi compusă, în principiu, din mai multe acte de vorbire, dar se poate reduce şi la un singur act de vorbire. Din această perspectivă, J.Moeschler[17] face distincţie între *intervenţia complexă* (compusă din mai multe acte de vorbire) şi *intervenţia simplă* (alcătuită dintr-un singur act de vorbire)[18].

c) *Actul de vorbire* este „cea mai mică unitate *monologală* care compune intervenţia"[19]. Problema determinării numărului de acte de vorbire într-o intervenţie (unul sau două acte de vorbire?) este o problemă mai mult empirică, decât teoretică. Astfel, actul de vorbire a fost definit[20] ca fiind „segmentul discursiv asociabil unui singur conţinut propoziţional" şi care„ poate fi complex, dacă conţinuturile sunt legate prin conjuncţiile logice *şi* şi *sau*". Rezultă de aici că definiţiile constituenţilor conversaţionali permit afirmarea unui *principiu de compoziţie* a unităţilor conversaţionale, numit *principiul compoziţiei ierarhice*: „un constituent de rang *n* este compus din constituenţi de rang $n-1$"[21]. Acest principiu relevă, deci, faptul că schimbul este compus din intervenţii şi intervenţia din acte de vorbire. Totuşi, acest principiu nu poate acoperi toate combinaţiile posibile ale unităţilor de rang diferit. Considerăm necesară examinarea diferitelor structuri ale constituenţilor complecşi

[14] Moeschler, *Argumentation*, pg. 81.
[15] Idem, ibidem.
[16] Idem, ibidem.
[17] Moeschler, *Argumentation*, pg. 82.
[18] Idem, ibidem.
[19] Idem, ibidem.
[20] Moeschler, *Argumentation*, pg. 83.
[21] Idem, ibidem.

ai conversației, schimbul și intervenția.

Structura schimbului

Problema care se pune, mai întâi, este aceea a modalității în care putem face distincție între diverse tipuri de schimb, care se pot întâlni într-o conversație. J. Moeschler[22] face distincție, mai întâi, între două tipuri de schimb, și anume, *schimburile confirmative*, pe de o parte, și *schimburile reparatorii*, pe de altă parte, și apoi, în interiorul schimburilor reparatorii, între două tipuri de structuri diferite: *lineare / întrerupte*, pe de o parte, și *pozitive / negative*, pe de altă parte.

Schimburi confirmative și schimburi reparatorii

A. Goffman[23] a fost printre primii lingviști care a oferit o schemă generală a structurii schimbului comunicațional. El a distins între două tipuri mari de schimburi comunicaționale, și anume, *schimburi confirmative* și *schimburi reparatorii*, ambele relevând procedeele ritualizării vieții cotidiene.

a) *Schimburile confirmative* corespund schimburilor de deschidere și încheiere a interacțiunii conversaționale, fiind constituite din intervenții ale căror funcție este de natură expresivă, cum ar fi, de exemplu, formulele de salut. Astfel, (1) și (2) se constituie în exemple tip de schimburi confirmative:

(1) A: Salut!
B: Salut!
(2) A: Ce mai faci?
B: Mulțumesc / bine. Și tu? (Moeschler, *Argumentation*, pg. 83).

[22] Moeschler, *Argumentation*, pg. 83.
[23] E. Goffman, *La mise en scène de la vie quotidienne*, vol 2: *Les relations en public*, Paris, Minuit, 1973, pg. 138 [= Goffman, *Relations*].

Acest tip de schimburi are o structură simplă, în general binară. De fapt, schimbul se închide prin adoptarea din partea interlocutorului a unui comportament similar cu al celui al primului locutor, relevând o practică ritualică. Natura ritualică a schimbului confirmativ se explică, „pe de o parte, prin funcţia sa – confirmarea existenţei unui raport social între indivizi – şi, pe de altă parte, prin condiţiile sale de producere: acest tip de schimb aparţine ritualului salutului – răspuns la salut (adică confirmarea atitudinii pozitive la intervenţia interlocutorului) şi nu aparţine atitudinii de a răspunde propriu-zis la întrebare, de exemplu, la cererea de informaţii referitoare la sănătatea cuiva"[24].

b) Pe lângă schimburile confirmative, Goffman distinge un al doilea tip de schimb – ritual, şi anume, *schimburile reparatorii*. Ideea schimburilor reparatorii se bazează pe principiul reparării unei ofense teritoriale. Exemplul tipic pentru ofensa teritorială şi activitatea reparatorie poate fi descris prin situaţia următoare:

(3) A călcându-l pe picior pe B
A: Scuzaţi-mă!
B: Nici o problemă. (Goffman, *Relations*, pg. 139).

Ideea lui Goffman este aceea că actul de a cere scuze îi permite lui A să repare ofensa teritorială cauzată lui B. Activitatea reparatorie are menirea de a restabili *echilibrul interacţional* între participanţii schimbului şi de a „permite participanţilor de a-şi urma drumul, dacă nu cu satisfacţia de a vedea incidentul închis, cel puţin cu dreptul de a se comporta ca şi cum incidentul ar fi închis şi echilibrul ritualic restabilit"[25]. Goffman defineşte structura schimbului reparatoriu în termeni de *cicluri reparatorii*. De exemplu, (3) conţine un singur ciclu reparatoriu, în timp ce (4) conţine două cicluri reparatorii şi (5), un singur

[24] Moeschler, *Argumentation*, pg. 83.
[25] Goffman, *Relations*, pg. 139.

constituent în cel de-al doilea ciclu reparatoriu:

(4) A1: Poți să-mi dai sarea? (corectură) primul ciclu reparatoriu

B1: Bineînțeles. (satisfacție) primul ciclu reparatoriu

A2: Mulțumesc mult. (apreciere) al doilea ciclu reparatoriu

B2: N-aveți pentru ce. (minimalizare) al doilea ciclu reparatoriu

(5) A1: Mai este / cumva / puțină brânză? (corectură) primul ciclu reparatoriu

B1: Poftim. (satisfacție) primul ciclu reparatoriu

A2: Mulțumesc. (apreciere) al doilea ciclu reparatoriu (Moeschler, *Argumentation*, pg. 84).

Considerăm că sunt necesare două remarci:

Mai întâi, poate părea puțin surprinzător a vedea în (4) și (5) schimburi reparatorii. Din ce motive, de exemplu, „Poți să-mi dai sarea?" constituie o corectură? Pentru Goffman, ofensa teritorială se constituie chiar și din a întreba ceva pe cineva. Ofensa, însă, aici nu este efectivă, ca în (3), ci este *virtuală*. Astfel, „o rugăminte consistă în a-i cere unui ofensat potențial permisiunea de a-i livra ceea ce el ar putea considera o violare a drepturilor sale", notează Goffman[26].

În al doilea rând, se poate observa că structura de bază a schimbului reparatoriu este de tip: corectură + satisfacție + apreciere, adică un schimb în trei termeni (cu structură ternară).

[26] Goffman, *Relations*, pg. 117.

c) Majoritatea schimburilor au o structură *liniară*, adică se compun din cel puțin două contribuții conversaționale ale unor locutori diferiți.

Există, însă, și *schimburi întrerupte,* acest tip de structură a schimbului conversațional fiind destul de frecventă. Goffman[27] numește schimburile întrerupte *schimburi parentetice*. Prin schimb întrerupt, se înțelege „un schimb, în general, minimal, inclus într-un alt schimb".[28]. Exemplul (6), reprezentat în (6'), constituie un exemplu tip de schimb întrerupt:

(6) A1: Cât este ceasul?
B1: Nu aveți ceas?
A2: Nu.
B2: Este ora 12.
A3: Mulțumesc. (Moeschler, *Argumentation*, pg. 84).

(6')

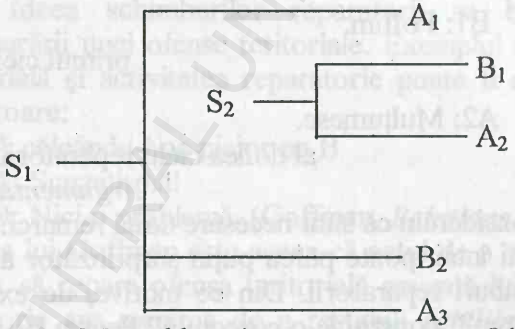

Moeschler, *Argumentation*, pg. 84.

De fapt, considerăm că este relativ exagerat să spunem că schimbul este conținut într-un alt schimb. Schimbul întrerupt depinde mai mult de intervenție, decât de schimb. În exemplul (6), schimbul S2 („Nu aveți ceas? / Nu") ar putea fi interpretat ca un fel de element preliminar la răspunsul B2 („Este ora 12").

[27] Idem, ibidem.
[28] Moeschler, *Argumentation*, pg. 84.

d) De obicei, schimburile conversaționale sunt *pozitive*. Există, însă, și *schimburi negative*, una dintre proprietățile structurale ale schimburilor conversaționale fiind legată de caracterul negativ al celei de a doua intervenții (cea numită răspuns). Am preluat un exemplu artificial simplu de acest gen de structură de la J. Moeschler:

(7) A1: Vii la cinema în seara asta?

B1: Mi-ar plăcea foarte mult / dar am un articol de terminat.

A2: Vino / totuși / te va destinde.

B2: Ai dreptate.

A3: Perfect. (Moeschler, *Argumentation*, pg. 87).

Răspunsul negativ B1 provoacă o relansare din partea lui A (A2). Această relansare, totuși, este internă schimbului, deoarece o condiție de încheiere a schimbului este „coorientarea argumentativă a constituenților săi"[29]. Astfel, structura lui (7) poate fi reprezentată în (7'), în care indiciile + și – indică orientarea argumentativă generală a intervenției:

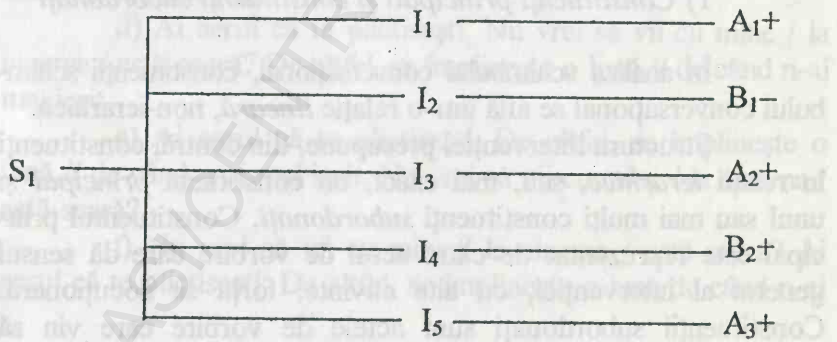

Moeschler, *Argumentation*, pg. 87.

[29] Moeschler, *Argumentation*, pg. 87.

Se observă din exemplul (7) că schimbul este variabil în privința numărului de intervenții conținut. Este rar de văzut schimburi ce includ mai mult de cinci-șase intervenții. Complexitatea conversațională face să intervină, în astfel de cazuri, întreruperea schimbului.

Structura intervenției

Prin structura intervenției, se înțelege structura intervenției complexe, compusă din mai mult de un constituent. J. Moeschler[30] ia în discuție trei proprietăți ale intervențiilor: 1) noțiunile de constituent *principal* și constituent *subordonat* al unei intervenții; 2) structura complexă a intervenției, care lasă loc unui nou *principiu de compoziție ierarhică*; 3) noțiunea de intervenție *discontinuă*, care va modifica imaginea, puțin rigidă, făcută *analizei în constituenți* a conversației.

1) *Constituenți principali și constituenți subordonați*

În analiza schimbului conversațional, constituenții schimbului conversațional se află într-o relație *lineară*, non-ierarhică.

Structura intervenției presupune, din contră, constituenți în relații *ierarhice*, sau, mai exact, un constituent *principal* și unul sau mai mulți constituenți *subordonați*. Constituentul principal este reprezentat de către actul de vorbire care dă sensul general al intervenției, cu alte cuvinte, forța sa ilocuționară. Constituenții subordonați sunt actele de vorbire care vin să justifice, să pregătească, să argumenteze, să demonstreze actul

[30] Moeschler, *Argumentation*, pg. 88.

de vorbire principal[31]. Actul de vorbire principal este, în opoziție cu actele de vorbire subordonate, constituentul nonsuprimabil al intervenției[32]. Teoretic, structurile posibile ale intervenției, ținând cont de faptul că o intervenție nu conține decât un act de vorbire principal (AP) și mai multe (sau niciunul) acte de vorbire subordonate (AS), pot fi redate astfel:

(8) a) AP
b) AS + AP
c) AP + AS
d) AS + AP + AS
e) AS + AS + AP
f) AP + AS + AS (Moeschler, *Argumentation*, pg. 88).

Structurile anterioare pot fi ilustrate prin următoarele intervenții:

(8') a) Nu vrei să vii cu mine / la cinema / astă-seară?

b) Ai aerul că te plictisești. Nu vrei să vii cu mine / la cinema / astă-seară?

c) Nu vrei să vii cu mine / la cinema / astă-seară? Ai aerul că te plictisești.

d) Ai aerul că te plictisești. Nu vrei să vii cu mine / la cinema / astă-seară? De altfel, se împlinește o lună // de când n-ai mai ieșit.

e) Ai aerul că te plictisești. De altfel, se împlinește o lună // de când n-ai mai ieșit. Nu vrei să vii cu mine / la cinema / astă-seară?

f) Nu vrei să vii cu mine / la cinema / astă-seară? Ai aerul că te plictisești. De altfel, se împlinește o lună de când n-ai

[31] Vezi în acest sens, Moeschler, *Argumentation*, pg. 88.

[32] Vezi E. Roulet, *Échanges, interventions et actes de language dans la structure de la conversation*, în *Études de linguistique appliquée*, 44, 1981, pg. 7-39 [= Roulet, *Échanges*].

mai ieşit. (Moeschler, *Argumentation*, pg. 88).

2) *Principiul compoziției intervenției*

În subcapitolul anterior (vezi *Structura intervenției*), am făcut observația că un schimb poate fi inclus într-o intervenție. Această observație, coroborată cu faptul că o intervenție poate fi inclusă, de asemenea, într-o altă intervenție, îl obligă pe J. Moeschler[33] să înlocuiască principiul compoziției ierarhice cu *principiul compoziției intervenției* (PCI), care este, în opinia lingvistului amintit, următorul:

PCI: „Intervenția poate fi compusă dintr-un act (acte) de limbaj, dintr-o intervenție (intervenții) şi / sau dintr-un schimb (schimburi) conversațional (e)"[34].

a) Examinăm, în continuare, structura complexă a intervenției, compusă dintr-un schimb (schimburi) conversațional (e) şi dintr-o intervenție (intervenții). Deoarece intervenția conține un schimb inclus, se pare că acesta are funcția de *constituent subordonat. Constituentul principal* este, obligatoriu şi de obicei, un act de vorbire, care îndeplineşte această funcție. Să examinăm o asemenea structură a intervenției, apelând la exemplul (9):

(9) A1: Îl cunoaşteți pe celebrul pianist Paderewski?
B1: Paderewski?
A2: Da.
B2: Bineînțeles.
A3: Ei bine / mai cântă încă mai bine decât mine.

(A. Auchlin, *Reflexion sur les marquers de structuration de la*

[33] Moeschler, *Argumentation*, pg. 89.
[34] Idem, ibidem.

conversation, în *Études de linguistique appliquée*, 44, 1981, pg. 88).

Exemplul anterior ilustrează bine procedura de structurare a intervenției. A1 deschide un prim schimb (S1), care este complex, deoarece răspunsul B2 conține, el însuși, un al doilea schimb (S2), compus din intervențiile B1 și A2, iar primul schimb este subordonat lui A3. Cu alte cuvinte, A3 este actul de vorbire principal al unei intervenții complexe, conținând două schimburi incluse într-o intervenție conținută la rândul ei. Acest act de vorbire (A3), la o primă lectură a conversației, pare să fie un răspuns și, deci, joacă rolul unei intervenții simple. Această structură, complexă, poate fi reprezentată astfel:

(9')

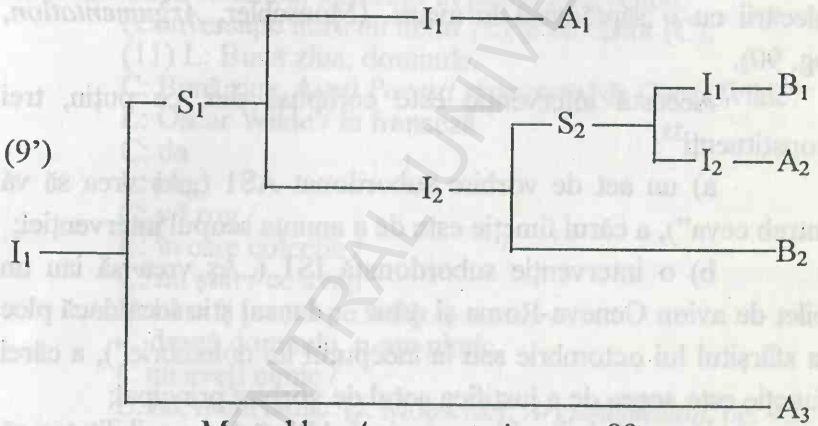

Moeschler, *Argumentation*, pg. 89.

b) Intervenția poate fi compusă, de asemenea, din *intervenții*. Fiind alcătuită dintr-un constituent principal și din constituenți subordonați, se pare că includerea unei intervenții în interiorul unei alte intervenții este modalitatea cea mai economică, pentru a ierarhiza discursul intervenției. Să examinăm următoarea conversație, ce se desfășoară între un angajat al unei agenții de voiaj (A) și un client (C):

(10) A: Bună ziua / domnule.

C: Bună ziua. Aș vrea să vă întreb ceva // aș vrea să iau un bilet de avion Geneva-Roma / și retur.

A: da

C: dar nu știu încă / dacă plec la sfârșitul lui octombrie sau la începutul lui noiembrie.

A: da

C: Am posibilitatea să plătesc acum?

A: *bineînțeles*

C: și apoi să vă telefonez / pentru a vă spune data plecării cu o săptămână în avans. (Moeschler, *Argumentation*, pg. 90).

Această intervenție este compusă din, ce puțin, trei constituenți[35]:

a) un act de vorbire subordonat AS1 („Aș vrea să vă întreb ceva"), a cărui funcție este de a anunța scopul intervenției;

b) o intervenție subordonată IS1 („Aș vrea să iau un bilet de avion Geneva-Roma și retur ... dar nu știu încă dacă plec la sfârșitul lui octombrie sau la începutul lui noiembrie"), a cărei funcție este aceea de a justifica actul de vorbire principal;

c) actul de vorbire principal AP1 („Am posibilitatea să plătesc acum... și apoi să vă telefonez / pentru a vă spune data plecării cu o săptămână în avans"), a cărui valoare ilocuționară este cererea unei informații, conținutul său propozițional fiind complex (legătura fiind realizată cu ajutorul „operatorului logic"[36] *și*). Enunțuri precum „Aș vrea să vă întreb ceva" nu

[35] Vezi în acest sens, Moeschler, *Argumentation*, pg. 90.
[36] Moeschler, *Argumentation*, pg. 91.

funcţionează ca elemente ce pregătesc introducerea actelor de vorbire principale, ci, mai degrabă, ca *„preliminarii ale preliminariilor"*[37].

3) *Intervenţia discontinuă*

Cea de a treia caracteristică structurală a intervenţiei complexe este *caracterul său discontinuu.* E. Roulet[38] numeşte această caracteristică *caracter întrerupt.* Discontinuitatea unei intervenţii se manifestă în „capacitatea unei intervenţii de a se prelungi în intervenţia următoare a interlocutorului sau, invers, de a începe în interiorul intervenţiei anterioare"[39].

Conversaţia (11) conţine o intervenţie discontinuă de primul tip (retrospectivă), datorită faptului că „vă rog" al lui C intervine după schimbul întrerupt în prima intervenţie:

(Conversaţie între un librar (L) şi un client (C):
(11) L: Bună ziua, domnule.
C: Bună ziua. Aveţi *Poveşti şi povestiri* de Oscar Wilde?
L: Oscar Wilde / în franceză
C: da
L: bine
C: *vă rog* /
L: în care colecţie /
C: nu ştiu / ce aveţi
L: bine // [caută pe raft]
dragă domnule, n-am nimic.
C nu aveţi nimic /
L: nu, n-am nimic. (J. Moeschler, *Argumentation*, pg. 92).

b) *Perechi de adiacenţă*

Intervenţiile conversaţionale pot aparţine unui anumit act de vorbire, dar pot cuprinde şi alte acte de vorbire. Dacă se urmăresc actele de vorbire în conversaţie, se observă că acestea „nu ocurează izolat: multe dintre ele au conexiuni cu alte acte de

[37] E. A. Schegloff, *Preliminaries to preliminaries: Can I ask you a question?*, în *Sociological Inquiry*, 50 / 3-4, 1980, pg. 104-152.
[38] E. Roulet, *Échanges*, pg. 10.
[39] Moeschler, *Argumentation*, pg. 92.

vorbire"[40]. Este vorba despre secvențe „în doi membri", care formează un schimb conversațional de replici. În analiza conversației, aceste perechi sunt numite *perechi de adiacență* (*adjacency pairs; paar sequenzen*). Aceste secvențe au caracter *dialogic* și se înscriu sub semnul *obligativității*. Astfel, „se poate considera ca o *îndatorire socială* faptul că o întrebare va primi un răspuns"[41]. Dacă nu se întâmplă așa, trebuie impuse sancțiuni:

Zoe: Ce-ai făcut, Ghiță? Ai fost la Cațavencu?

Pristanda: Am fost, coană Joițico... (Caragiale, *Teatru*, pg. 86).

Majoritatea conversațiilor au o înlănțuire *complexă* de acte de vorbire. Să observăm acest lucru în următoarea conversație:

(12) (Într-o bibliotecă – o îndrumare bibliografică):

A: Aa, sunt nou aici / îh / și vreau să întreb / dacă pot găsi material bibliografic cumva

B: Pentru ce disciplină aveți nevoie?

A: Romanistică

B: Pentru romanistică

A: Îhm (pentru un *da*)

B: Avem, și anume (...) (D. Wunderlich, *Studien zur Sprechakttheorie*, Frankfurt, 1976, pg. 355).

Această conversație poate fi ordonată după următoarea „schemă secvențială"[42]:

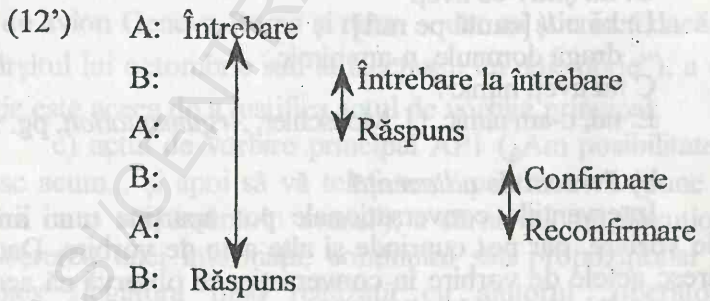

Meibauer, *Pragmatik*, pg. 134.

[40] Meibauer, *Pragmatik*, pg. 133.
[41] Meibauer, *Pragmatik*, pg. 134.
[42] Idem, ibidem.

Secvenţele „în doi membri", perechile de adiacenţă, se pot observa foarte bine în cadrul diverselor secvenţe ale actelor de vorbire, ca de exemplu:

1) salut / răspuns la salut:

Fifina (care a intrat numaidecât după Iulia, trece degrabă între ei la mijloc, înainte de a ajunge unul la altul; către Peruzeanu, făcându-i o reverenţă gingaşe): Bună dimineaţa, domnule.

Peruzeanu (contrariat, aparte) : Fifina! Nu mă-ndoiam!

(Stăpânindu-se, tare) Bună dimineaţa, doamnă. (Caragiale, *Teatru*, pg. 262);

2) întrebare / răspuns:

Tipătescu: Ei? ... s-a pus patruzeci şi patru de steaguri?

Pristanda (cu tărie): S-a pus, coane Fănică, s-a pus... Poate unul-două să le fi dat vântul jos ... da' s-a pus...(Caragiale, *Teatru*, pg. 71);

Trahanache: Fănică a ieşit?

Pristanda: Ba nu, coane Zahario, vine numaidecât, momental e dincolo ... A! iată conul Fănică. (Caragiale, *Teatru*, pg. 75);

Tipătescu (apare în fund cu un fecior) : Unde e Ghiţă?

Feciorul: L-am căutat în tot târgul, coane Fănică, nu e. (Caragiale, *Teatru*, pg. 82);

Trahanache: Joiţico! (Către Tipătescu). A aflat?

Tipătescu: Ştie tot! (Caragiale, *Teatru*, pg. 86);

Zoe: Unde e? Unde poate să fie Caţavencu?

Tipătescu: Nu ştiu: a fugit, a murit, a intrat în pământ ... (Caragiale, *Teatru*, pg. 125);

3) ofertă / acceptare / respingere:

Tipătescu: Să-mi afli ce scrisoare e aia şi de cine e vorba.

Pristanda: Ascult, coane Fănică. (Caragiale, *Teatru*, pg. 73);

Tipătescu: Dacă s-ar putea să punem mâna pe firul ăsta – nu doar că mi-e teamă de intrigile proaste ale lui Caţavencu – dar n-ar fi rău să-l dezarmăm cu desăvârşire, şi-apoi să-l lucrăm pe onorabilul!

Pristanda: Curat să-l lucrăm! (Caragiale, *Teatru,* pg. 74);

4) reproş / dezvinovăţire:

Pristanda (mâhnit): Îmi pare rău! tocmai coana Joiţica, tocmai dumneei, care de! ... să ne aşteptăm de la dumneei la o protecţie ...

Tipătescu: Apoi, ea n-a zis-o cu răutate, a zis-o de glumă. Nu ştie şi nenea Zaharia şi ea că eşti omul nostru... (Caragiale, *Teatru*, pg. 71);

Tipătescu (râzând): Le-ai mai numărat o dată pe toate astea şi aduni rău ...

Pristanda: Doamne păzeşte, coane Fănică, să trăiţi, patruzeci şi patru, în cap ... patruzeci şi patru ... Cum zic, unul-două, poate vântul ... ori cine ştie ... (Caragiale, *Teatru*, pg. 72).

Actele de vorbire cu legături de vecinătate reprezintă „un element structural frecvent al conversaţiilor, avându-se în vedere, mai ales, faptul că fazele sau etapele de deschidere şi încheiere a discuţiilor au marca perechilor de adiacenţă"[43].

c) *Corecturi*

Nicăieri nu s-a manifestat mai clar puterea analitică a studiului conversaţional, ca în cazul cercetării corecturilor. Acestea

[43] Meibauer, *Pragmatik*, pg. 135.

reprezintă „un caz de utilizare defectivă a limbii, caz ce nu aparține obiectului lingvisticii". Din acest motiv, analiza conversației „are relevanță atât conversațională, cât și structurală, în privința fenomenelor de corectare"[44].

După E. Schegloff, G. Jefferson și H. Sacks[45], există trei faze ale organizării corecturii, și anume:

1) *Reparandum* (R) = parte a aserției pe baza căreia ia naștere corectura;

2) *Inițierea corecturii* (IC) = mijloace lingvistice cu ajutorul cărora este indicată necesitatea corecturii;

3) *Realizarea corecturii* (RC) = parte a aserției care înlocuiește Reparandum-ul.

În următoarea conversație, se pot observa, foarte bine, aceste trei faze ale organizării corecturii:

(13) A: Căci dumneavoastră înșivă ați spus adineaori / cu / mm / (scurt) (ezitând)

(R) (IC)

un final de cursuri are, bineînțeles, mai mari șanse.

(RC)

(A. Redder, K. Ehlich, *Gesprochene Sprache. Transkripte und Tondokumente*, Tübingen, 1994, pg. 106).

Vorbitorul, care, inițial, a vrut să afirme „cu un final de cursuri aveți, bineînțeles, șanse mai mari", și-a schimbat aserția, sub influența politeții, în „un final de cursuri are, bineînțeles, șanse mai mari". Indicatorul corecturii este particula *mm*[46].

În analiza conversațională, se face distincție între *corecturile vorbitorului* (la ceea ce, tocmai, a afirmat)

[44] Meibauer, *Pragmatik*, pg. 140.

[45] E. Schegloff, G. Jefferson, H. Sacks, *The preference for self-correction in the organization of repair in conversation*, în *Language*, 53, 1977, pg. 361-382 [= Schegloff, Jefferson, Sacks, *Preference*].

[46] Vezi Meibauer, *Pragmatik*, pg. 141.

(„Selbstreparaturen") și *corecturile receptorului* (la ceea ce, tocmai, a auzit) („Fremdreparaturen")[47]. În (13), apare o corectură a vorbitorului la propriile spuse. Un alt exemplu în acest sens, ni-l oferă teatrul lui Caragiale:

Cațavencu: Da, vom lupta contra guvernului!

Cetățeanul (târât de curent): Da! vom lupta contra (sughițând și schimbând tonul) ... *adică nu* ... Eu nu lupt contra guvernului! (Caragiale, *Teatru*, pg. 106).

Vorbitorul, în acest caz proverbialul cetățean turmentat din *O scrisoare pierdută*, a vrut, inițial, să afirme că va lupta contra guvernului, dar, mai apoi, și-a schimbat aserția, inițiind o corectură.

Prin *corectura receptorului,* se înțelege „modalitatea prin care ascultătorul corectează vorbitorul"[48]. Urmărim, în continuare, într-un exemplu excerptat din teatrul lui Caragiale, maniera în care receptorul inițiază corectura la cele spuse de către vorbitor și tot el o realizează:

„Dandanache: Eu la masă o să stau ori lângă d-ta, ori lângă consoarta d-tale...

Tipătescu: Care consoarta mea?

Dandanache: Doamna.

Zoe (aparte): A! idiot!

Tipătescu (impacientat): *Pardon*, domnule Dandanache, doamna e soția d-lui prezident al Comitetului, domnul care v-a adus aici (subliniază silabic), domnul Zaharia Trahanache, doamna Zoe Zaharia Trahanache ... eu sunt Ștefan Tipătescu, prefectul județului... cu doamna sunt numai prieten..." (Caragiale, *Teatru*, pg. 130).

Avându-se în vedere persoana căreia îi aparține iniția-

[47] Idem, ibidem.

[48] Meibauer, *Pragmatik*, pg. 142.

tiva corecturii, se poate face distincție între o așa-numită *inițiere proprie* a corecturii („Selbstinitiierung") și o așa-zisă *inițiere străină* a corecturii („Fremdinitiierung")[49]. Astfel, după Schegloff, Sacks și Jefferson[50], există mai multe tipuri de corecturi:

a) inițierea proprie a corecturii de către vorbitor: vorbitorul inițiază corectura și vorbitorul însuși o realizează;

b) inițierea proprie a corecturii de către receptor: vorbitorul îi cere receptorului să facă o corectură și acesta (receptorul) o face;

c) inițierea străină a corecturii de către vorbitor: receptorul îi cere vorbitorului să facă o corectură și vorbitorul însuși o realizează;

d) inițierea străină a corecturii de către receptor: receptorul inițiază corectura și receptorul o realizează.

În general, există tendința ca vorbitorul să inițieze și să facă corecturi, acestea fiind, evident, în strânsă legătură cu aspecte ale politeții („face saving"). Ca *indicatori* pentru inițierea proprie a corecturii, există anumite expresii ca *sau, deci, în ceea ce privește, nu, eu cred*, dar și întreruperi, întinderi ale sunetelor și pauze. Ca *indicatori* ai inițierii străine a unei corecturi, sunt utilizate particule precum *hm, vă rog*, apoi diverse întrebări și repetări ale Reparandum-ului[51].

În exemplul (14): Am vorbit despre asta în ultimul an / *îh* / despre această perfecționare în tipografie / și ați făcut și dumneavoastră cursul acela / și apoi nu ați fost avansat de către conducerea tipografiei. (Meibauer, *Pragmatik*, pg. 142), în loc de versiunea mai greoaie: „Am vorbit în ultimul an despre această perfecționare în tipografie", vorbitorul a ales o versiune

[49] Idem, ibidem.
[50] Schegloff, Jefferson, Sacks, *Preference*, pg. 362.
[51] Meibauer, *Pragmatik*, pg. 142.

mai uşor de înţeles, anume, structura nominală „această perfecţionare în tipografie". Numai marca pragmatică *îh* indică că a fost corectat ceva aici[52].

Observând, în totalitate, corecturile, se poate vedea că receptorul şi vorbitorul conlucrează activ în conversaţie, pentru a se înţelege reciproc.

Mărci pragmatice ale corecturii

Edith Mara[53] numeşte corecturile „semnale de autocorecţie" (corectura vorbitorului), ele servind „la precizarea unei anumite părţi a enunţului şi la marcarea unor greşeli făcute în plan sintactic sau semantic: A: „Pinocchio scăpă şi continuă drumul ei / *adică* drumul lui"[54].

Marca pragmatică *adică* este inclusă de către K. Hölker[55] în rândul aşa-numitor mărci *reformulative* (alături de *anume, mă explic* etc). Pe lângă mărcile *reformulative*, K. Hölker aminteşte şi mărcile *corective* (*de fapt, sau mai degrabă* etc).

Împărţind mărcile pragmatice în patru mari clase, şi anume: *Eröffnungssignale* (*semnale de deschidere a mesajului*), *Wiederanknüpfungssignale* (*semnale de reînnodare a legăturii discursive*), *Schlusssignale* (*semnale de încheiere*) şi *Hörersignale* (*semnale ale receptorului*), K. Lichem[56] face

[52] Vezi Meibauer, *Pragmatik*, pg. 142.

[53] Edith Mara, *Per un analisi dei segnali discorsivi nell' italiano parlato*, în K. Lichem,Edith Mara, Susanne Knaller, *Aspetti dela Sintassi dell' italiano contemporaneo*, Tübingen, 1986, pg. 184 ş. u. [= Mara, *Analisi*].

[54] Mara, *Analisi*, pg. 186.

[55] K. Hölker, *Zur Analyse von Markern*, Stuttgart, 1988, pg. 11.

[56] K.Lichem, *Bemerkungen zu den Gliederungssignalen im gesprochenen Italienisch*, în Ch. Schwarze, *Italienische Sprachwissenschaft*, Tübingen, 1981, pg. 69 ş.u. [= Lichem, *Bemerkungen*].

distincție, în cadrul semnalelor de reînnodare a legăturii discursive (*Wiederanknüpfungssignale*), între *semnalele de precizare* (*Präzisierungssignale*), cel mai adesea folosite „pentru anumite precizări ale vorbitorului, referitor la discursul în curs (*adică, să spunem, să spunem așa, să spunem mai exact, trebuie să spunem*)" și *semnalele de corectare* (*Korrektursignale*), care „pot fi utilizate pentru corectarea unei greșeli de început în conversație (*adică, să spunem, vreau să spun* etc)"[57].

Elisabeth Gülich și T. Kotschi[58] clasifică mărcile pragmatice în trei categorii, anume: *mărci ale verbalizării (Verbalisation markers)*, *elemente de tratament* (*Treatment procedures*) și *mărci ale calificării* (*Qualification markers*). *Elementele de tratament*, cea de-a doua grupă de mărci pragmatice, includ „fenomene lingvistice complexe, care se referă la o afirmație anterioară; cu ajutorul acestui tip de mărci, vorbitorul folosește un așa-numit *tratament* la o aserție ce a fost deja exprimată". *Treatment procedures* se materializează lingvistic în: *parafraze, repetiții, corecții* și *explicații*, de tipul *adică, în sfârșit, deci* etc[59].

d) *Presecvențe*

Presecvență este termenul care desemnează „atât un anumit tip de intervenție: aceea care prefigurează un mod specific de acțiune (deci un tip specific de act verbal), cât și secvența din care face parte această intervenție"[60].

---

[57] Lichem, *Bemerkungen*, pg. 71.

[58] Elisabeth Gülich, Th. Kotschi, *Discourse Production in Oral Communication*, în *Aspects of Oral Communication*, New York, 1995, pg. 34-35 [= Gülich, Kotschi, *Production*].

[59] Gülich, Kotschi, *Production*, pg. 35.

[60] Ionescu, *Conversația*, pg. 55.

Termenul *presecvență* reprezintă „un anumit fel de contribuție la conversație și un anumit fel de secvență care conține o asemenea contribuție (presecvență tip contribuție și presecvență tip secvență)"[61]. Se observă, spre exemplu, că o chemare conține o contribuție care include motivul pentru apelul respectiv, ca în exemplul (15):

(15) K: Mamă
M: Da, dragă
K: Vreau o cârpă / să curăț geamurile (J. M. Atkinson, P. Drew, *Order in Court*, London, 1979, pg. 46) [= Atkinson, Drew, *Order*].

Datorită faptului că motivele pentru lansarea unui apel sunt numeroase, apelurile sunt, în general, presecvențe tip contribuție; majoritatea presecvențelor tip contribuție prefigurează acțiunea specifică pe care o preced.

Structura unor intervenții „este transparentă pentru tipul de act verbal pe care intenționează să-l realizeze ulterior emițătorul", asemenea intervenții având rolul „de a verifica disponibilitățile receptorului pentru actul intenționat, deschizând secvențe conectate într-un mod specific cu cele de bază"[62].

Presecvențele reprezintă pentru inițiatorul conversației „un mod strategic de a evita un act de solicitare și de a declanșa o ofertă de cooperare din partea interlocutorului", funcția strategică a unor presecvențe, legată de „atenuarea șocului unui anunț cu conținut neplăcut pentru interlocutor", reflectând, de asemenea, „o atitudine cooperativă"[63]. În acest sens, am ales câteva pasaje din teatrul lui Caragiale, pasaje ce conțin presecvențe:

Tipătescu: Spune odată istoria de-aseară, că mă grăbesc.

[61] Levinson, *Pragmatik*, pg. 343.
[62] Ionescu, *Conversația*, pg. 55.
[63] Ionescu, *Conversația*, pg. 61.

Pristanda: Bine ziceți, coane Fănică. [...] și binișor ca o pisică, mă sui pe uluci să mă pui s-ascult: *auzeam și vedeam cum v-auz și m-auziți, coane Fănică, știți, ca la teatru.*

Tipătescu (interesându-se): Ei, ce?

Pristanda: Jucaseră stos. (Caragiale, *Teatru*, pg. 72);

Tipătescu: Las' că le dau eu voturi.

Pristanda: *Da să vedeți ce s-a-ntâmplat... coane Fănică.* Din vorbă-n vorbă, Cațavencu zice: ... (Caragiale, *Teatru*, pg. 73);

Prin intermediul presecvențelor se realizează, adesea, legătura dintre discursul inițial și discursul de bază al conversației. Presecvențele sunt, deci, „nu numai o strategie cooperativă, ci și un factor al coeziunii structurale a conversației"[64]:

Tipătescu: Eu sunt un om căruia-i place să joace pe față... *Să-mi dai voie să-ți spui ceva...* Ia, poftim, ia poftim, mă rog.

Cațavencu: Stimabile domn, d-tale îți place să joci pe față, primesc.

Tipătescu: Așa [...] Astfel dar, onorabile domn, d-ta – prin ce mijloace nu-mi pasă! – posedezi o scrisoare a mea, care poate compromite onoarea unei familii...(Caragiale, *Teatru*, pg. 99).

În cadrul presecvențelor, există *presolicitări, preoferte, preanunțuri, preinvitații, preîncheieri* etc. *Preîncheieri,* adesea realizate ca *Okay*, sunt recunoscute ca „inițiative de încheiere potențiale, altfel, fără ele, încheierile intervențiilor comunicaționale neputând fi identificate"[65].

Alte modalități clare, evidente, de presecvență tip contribuție sunt, printre altele, *preinvitațiile*, ca următoarele:

(16) A: *Ce faci?*
B: Nimic.

[64] Ionescu, *Conversația*, pg. 62.
[65] Levinson, *Pragmatik*, pg. 343.

A: Vrei ceva de băut? (Atkinson, Drew, *Order*, pg. 253);

(17) E: Bună, John.

A: *Ce mai faci*?

E: Ei bine / ieşim în oraş. De ce întrebi?

A: Păi / tocmai voiam să-ţi spun să ieşi // să vii pe la mine şi să vorbim în seara aceasta / dar dacă ieşi în oraş / nu mai poţi face asta. (Atkinson, Drew, *Order*, pg. 143).

O presecvență tip contribuție „nu este o contribuție oarecare, care ocurează înaintea oricărei alte contribuții (majoritatea contribuțiilor la conversație au această caracteristică); ea este o contribuție care are un loc specific într-un anumit fel de secvență cu caracteristici distinctive"[66]. Plecând de la o astfel de caracterizare a presecvențelor tip contribuție, Levinson găseşte şi alte feluri de presecvențe, cum ar fi, de exemplu, *prerugăminţile*, ca de exemplu:

(18) A: *Aveţi ciocolată fierbinte?*

B: mmhmm

A: Puteţi să-mi daţi ciocolată fierbinte cu frişcă?

B: Sigur. (M. Merritt, *On questions following questions (in service encounters)*, în *Language in Society*, 5.3, 1976, pg. 337) [= Merritt, *Questions*];

(19) A: *Aveţi gem de zmeură*?

B: Da.

A: Bine. Puteţi să-mi daţi un borcan?

B: Sigur. (Merritt, *Questions*, pg. 324);

(20) A*: Deci / mă întrebam dacă veţi fi în biroul dumneavoastră luni / din întâmplare / probabil că nu*

B: Hmm / da.

A: Veţi fi

[66] Levinson, *Pragmatik*, pg. 344.

B: Da, da

A: Deci / dacă vom trece pe la dumneavoastră / ne veți putea acorda zece minute?

(Levinson, *Pragmatik*, pg. 345).

În același mod, fiind asemănătoare cu presecvențele anterioare, pot fi recunoscute și *prestabilirile unor întâlniri*:

(21) *A: Mmm / ce faci astăzi ?*

B: Mmm / păi / lucrez.

A: Îmm / de ce / mmm / ai vrea să treci pe la mine după aceea?

B: Nu pot // cred că nu. (Levinson, *Pragmatik*, pg. 345).

O clasă interesantă de presecvențe este reprezentată de *preanunțuri* sau *preinformări* Ele „servesc la câștigarea accesului la o contribuție comunicativă extinsă"[67]:

(22) A: *Oh, ghici ce s-a întâmplat?*

B: Ce?

A: Profesorul Deelis a intrat și a pus o altă carte în ordinea impusă de el. (A. Terasaki, *Pre-announcement Sequences in Conversation, Social Science Working Paper*, 99, School of Social Science, University of California, 1976, pg. 36) [= Terasaki, *Pre-announcement*];

(23) A: *Am uitat să-ți spun cele două lucruri care mi s-au întâmplat astăzi.*

B: Oh, excelent.

A: Am luat un nouă la testul de matematică / și un premiu la atletism. (Terasaki, *Pre-announcement*, pg. 53);

(24) A: *Hei, nu vei ghici niciodată la ce privește tatăl tău.*

B: La ce?

[67] Levinson, *Pragmatik*, pg. 345.

A: La o mașină-radar. (Terasaki, *Pre-announcement*, pg. 53).

B. *Modelul integrativ*

Inițiatorului modelului integrativ în analiza conversațională este W. Edmondson[68]. Autorul modelului conversațional în discuție este de părere că orice conversație, „ca tip de eveniment comunicativ, se structurează ca o activitate socială, dar, în același timp, poate fi descrisă ca „limbaj", deci ca o serie de acte verbale a căror coerență este asigurată de structura socială în care sunt realizate"[69].

Edmondson face distincție între *o structură interacțională de adâncime*, abstractă, care „definește cadrul interacțional, descriind configurațiile structurale posibile", și una de *suprafață*, reprezentată de „secvențele reale de acte interacționale, care sunt produse în cursul unei conversații"[70].

Elementele structurii interacționale sunt organizate ierarhic, „fiecare unitate de rang superior reprezentând o combinație de unități de rang inferior"[71]. O secvență de *acte* emise de același vorbitor reprezintă, în opinia lui Edmondson, o *mișcare*. Mai multe mișcări emise în mod alternativ de către actanții comunicării constituie un *schimb*. Mai multe schimburi subordonate unui schimb de bază sau coordonate între ele formează o *fază*, iar succesiunea ordonată de faze constituie o *confruntare*[72].

---

[68] W. Edmondson, *Spoken Discourse. A Model for Analysis*, Londra, 1981 [= Edmondson, *Discourse*].
[69] Edmondson, apud Ionescu *Conversația*, pg. 65.
[70] Ionescu, *Conversația*, pg. 65.
[71] Idem, pg. 66.
[72] Edmondson, apud Ionescu, *Conversația*, pg. 66.

Tipurile de bază de mișcări interacționale sunt, în opinia lui Edmondson, următoarele:

a) *Ofertă* („Proffer") – mișcare prin intermediul căreia se introduce o temă de conversație;

b) *Satisfacere* („Satisfy) – mișcare prin care se comunică emițătorului anterior faptul că intenția sa perlocuționară a fost eficientă;

c) *Respingere* („Contra") – mișcare prin care emițătorul încearcă să-l determine pe partener să-și retragă complet oferta inițială;

d) *Contracarare* („Counter") – mișcare prin care emițătorul încearcă să amendeze conținutul mișcării precedente, determinându-l pe partener să revină asupra spuselor sale;

e) *Reofertare* („Re-offer") – mișcare prin care inițiatorul unui schimb propune o versiune modificată a primei sale oferte[73].

Există o categorie de elemente care nu sunt nici constituenți ai actelor interacționale, nici ai actelor ilocuționare, fiind elemente "convenționalizate prin uz, care îndeplinesc funcții diverse în conversație, fără a fi însă legate de un anumit conținut semantic"[74]. Edmondson consideră că acestea se înscriu în categoria elementelor care exprimă *ezitarea, tatonarea („fumblings")* și include aici:

a) elementele care marchează intrarea în rol a emițătorului („starters"), premergând actul de comunicare;

b) elemente cu funcție explicativă („let-me-explain"), fiind orientate către emițător;

c) elemente de delimitare a problemei în curs sau de subliniere a poziției emițătorului („underscorer"), acestea fiind orientate spre mesaj;

[73] Edmondson, apud Ionescu, *Conversația*, pg. 68.
[74] Ionescu, *Conversația*, pg. 79.

d) elemente de flatare („cajoler"), orientate către destinatar;

e) aparteurile („aside"), care nu aparţin structurii conversaţiei în curs, ci se referă la dimensiunile spaţiale şi temporale ale situaţiei de comunicare[75].

Modelul integrativ al lui W. Edmondson „lărgeşte şi adânceşte posibilităţile descriptive oferite de modelul etnometodologic, fără să anuleze schiţa generală de organizare a conversaţiei propusă de acesta"[76].

[75] Edmondson, *Discourse*, pg. 153-157.
[76] Ionescu, *Conversaţia*, pg. 83.

BU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

4. Mărcile pragmatice; terminologia; conceptul de marcă pragmatică; clasificarea mărcilor pragmatice

4.1. Introducere

Fiecare propoziţie are un mesaj direct potenţial. Acest mesaj derivă din sensul propoziţiei („sentence meaning") şi este specific acelor mesaje care pot fi potenţial comunicate prin utilizarea propriu-zisă a propoziţiei.

Ceea ce este numit „sentence meaning", adică informaţia encodată de elementele lingvistice conţinute, poate fi divizat, în opinia lui Bruce Fraser[1], în două părţi distincte. Pe de o parte, o propoziţie transmite o stare de fapt pe care vorbitorul doreşte să o aducă în atenţia adresantului (acest aspect al propoziţiei a fost numit „propositional content"[2]), iar, pe de altă parte, o propoziţie mai include şi „altceva", anumite mărci ale modalităţii, „mood markers" („nonpropositional part of sentence meaning")[3].

La acest „altceva" se va referi capitolul de faţă. Considerăm că acest aspect „nonpropositional", adică nonvericondiţional, nonconceptual al „sentence meaning", poate fi analizat având în vedere diverse tipuri de semnale, semnale care au fost numite în lingvistica pragmatică „mărci pragmatice" (pragmatic Markers")[4].

Aceste mărci pragmatice semnalează intenţiile potenţial-comunicative ale vorbitorului. Mărcile pragmatice sunt elemente ale discursului care funcţionează ca „semnale prin care interlocutorul este atenţionat, semnale de control al canalului

---

[1] B. Fraser, *Pragmatic markers*, *Pragmatics*, 6; 2/ 1996, pg. 167 [= Fraser, *Markers*].
[2] Idem, ibidem.
[3] Idem, ibidem.
[4] Idem,pg.168

comunicaţional sau ca semnale care menţin comunicarea însăşi"[5].

Elementele de discurs conversaţional, numite *mărci pragmatice,* reunesc toate elementele lingvistice care stabilesc şi asigură schimburile de replici într-o *conversaţie naturală spontană*[6].

Dittmann[7] consideră conversaţia un caz particular de interacţiune lingvistică, care se defineşte având la bază mai multe criterii, şi anume: a*) existenţa unei teme* (în comunicarea verbală, tema trebuie să reprezinte centrul atenţiei cognitive a actanţilor comunicării lingvistice); b) *caracterul dialogic* (în timpul conversaţiei, cei doi protagonişti ai actului de comunicare lingvistică trebuie să-şi schimbe rolurile: interlocutorul să-şi asume rolul vorbitorului şi invers); c) *menţinerea identităţii spaţial-temporale a discursului conversaţional* (o conversaţie nu trebuie să se constituie, neapărat, într-o interacţiune faţă-în faţă, ci poate fi transmisă şi utilizându-se mijloace tehnice (de exemplu, telefonul).

4.2. *Terminologia*

Pentru elementele lingvistice a căror funcţie poate fi individualizată exclusiv în interiorul discursului conversaţional, s-au folosit în lingvistică mai mulţi *termeni,* şi anume: a) *semnale discursive*[8]; b) *pragmatik markers*[9]; c) *gliederungssignalen*[10];

---

[5] Patrizia Manili, *Sintassi di conettivi di origine verbale*, în K. Lichem, Edith Mara, Susanne Knaller, *Parallela 2,Aspetti della Sintassi dell'italiano contemporaneo*, Tübingen, 1986, pg.165[= Manili, *Sintassi*].

[6] Vezi Edith Mara, *Per un analisi dei segnali discorsivi nell 'italiano parlato*, în K. Lichem, Edith Mara, Susanne Knaller, *Aspetti della Sintassi dell 'italiano contemporaneo*, pg. 178[= Mara, *Analisi*).

[7] J. Dittmann, *Arbeiten zur Konversationsanalyse*, Tübingen, 1979, pg.2-5.

[8] Carla Bazzanella, *I segnali discorsivi*, în L. Renzi, *Grande grammatica*

d) *discursmarker*[11];
e) *gesprächspartikeln*[12]; f) *flickwörter*[13];
g) *abtönungspartikeln*[14]; h) *abtönungsverfahren*[15];
i) *processing connectives*[16]; j) *conectivi interfrazali*[17];
k) *conectivi de origine verbală*[18];
l) *signalen, kennzeichnen, indikatoren, markern*[19];
m) *discourse particles*[20].

Preluăm termenul *marcă pragmatică* („pragmatic

---

italiana di consultazione, Bologna,1995, pg.225 [= Bazzanella, *Segnali*]; Mara, *Analisi*, pg.177.

[9] Fraser, *Markers*, pg.167.

[10] Elisabeth Gülich, *Macrosyntax der Gliederungssignale im gesprochenen Französisch*, München, 1970, pg. 300; K. Lichem, *Bemerkungen zu den Gliederungssignalen im gesprochenen Italienisch*, în Christoph Schwarze, *Italienische Sprachwissenschaft*, Tübingen, 1981, pg.68.

[11] Christine Gohl und Sussane Günthner, *Grammatikalisierung von weil als Diskursmarker in der gesprochenen Sprache*, Konstanz, 1999, pg.15; B. Fraser, *An approach to discourse markers*, în *Journal of Pragmatics*, 14, 1990, pg.383.

[12] Mara, *Analisi*, pg. 177.

[13] H. Weydt, *Abtönungspartikel*, Berlin, 1969, pg.9.

[14] Idem, ibidem.

[15] E. Radtke, *Abtönungsverfahren im gesprochenen italienisch*, în G. Holtus, E. Radtke, *Gesprochenes Italienisch in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen, 1985, pg.280.

[16] Jean Caron, *Processing connectives and the pragmatics of Discourse*, în J. Verschueren, Marcella Bertuccelli Papi, *The pragmatic perspective*, Amsterdam, Philadelphia, 1987, pg. 567[= Caron,*Processing*].

[17] Sorin Stati, *Connettivi interfrasali e coerenza pragmatica*, în Lichem, Mara, Knaller, *Aspetti*, pg.309 [= Stati,*Connettivi*].

[18] Patrizia Manili, *Sintassi di connettivi di origine verbale*, în Lichem, Mara, Knaller, *Aspetti*, pg.165[= Manili, *Sintassi*].

[19] K. Hölker, *Zur Analyse von Markern*, Sttutgart, 1988, pg.7.

[20] L.C.Schourup, *Common Discourse Particles in Englisch Conversation*, pg.1 ş. u..

marker") de la lingvistul B. Fraser, termen care ni se pare relevant şi corespunzător realităţii lingvistico-pragmatice pe care o vom avea în vedere în capitolul de faţă, deoarece marchează o anumită semantică contextuală, diferită de cea iniţială.

4.3. *Conceptul de marcă pragmatică*

În lingvistica pragmatică străină din ultimele decenii, există mai multe modalităţi de definire a termenului şi conceptului de *marcă pragmatică.*

Unii pragmaticieni consideră că mărcile pragmatice reprezintă „elemente care semnalează intenţiile potenţial-comunicative ale vorbitorului"[21], sau că ele sunt „expresii ca *acum, deci, totuşi* şi *apoi*, care semnalează o relaţie secvenţială („a sequential relationship") între mesajul central în desfăşurare („the current basic message") şi discursul anterior"[22].

Pentru alţi cercetători, mărcile pragmatice se constituie în „elemente lexicale, care au funcţia de a structura textul, în sensul că, pierzându-şi mai mult sau mai puţin valoarea lor semantică de origine, devin semnale de articulare a discursului"[23] sau în „elemente lingvistice cu caracter colocvial, numite şi „semnale de articulare" („segnali di articolazione"), care asigură organizarea unui text dialogat, în special oral"[24].

---

[21] B. Fraser, *Markers*, pg. 168.

[22] B. Fraser, *An approach to discourse markers*, în *Journal of Pragmatics*, 14, 1990, pg. 383 [= Fraser, *Approach*].

[23] Patrizia Manili, *Sintassi*, pg. 165.

[24] Patrizia Manili, *Relazione tra aspetti morfologici e aspetti testuali di alcuni connettivi di origine verbale*, în Monica Berretta, Piera Molinelli, Ada Valentini, *Parallela 4, Morphologie*, Tübingen, 1990, pg. 157.

Fie că sunt definite ca fiind „cuvinte neflexibile, deci adverbe, prepoziţii, conjuncţii şi interjecţii, care exprimă o anumită situaţie comunicaţională, adică gândurile, presupunerile, sentimentele şi emoţiile vorbitorului"[25], fie că reprezintă „expresiile mono- sau pluri-lexematice, care au ca funcţie specifică (primară) sau nespecifică (secundară) faptul de a manifesta o relaţie de conţinut (de coerenţă) între două fraze ale aceluiaşi text", expresii care se constituie „într-un argument central al lingvisticii textuale"[26], mărcile pragmatice îşi dezvăluie trăsătura lor fundamentală, şi anume, aceea că ele „stabilesc şi asigură interacţiunea conversaţională"[27], fiind întotdeauna analizate avându-se în vedere *criteriul funcţional-pragmatic.*

Mărcile pragmatice de tipul *şi, sau, dacă* sunt elemente lingvistice „care sunt interpretate într-o manieră care diferă de analiza „standard", a sensului obiectiv-funcţional („truth-functional meaning"), direcţia analizei îndreptându-se asupra unui aşa-numit „indirect meaning" (însemnând „sensul intenţionat de către vorbitor"), diferit de aşa-zisul „literal meaning"[28] (sensul obiectiv-denotativ). Cu alte cuvinte, caracteristicile pragmatice ale mărcilor pragmatice reprezintă o parte integrantă a „sensului" lor (ele sau adaogă ceva la sensul literal, denotativ, sau şterg o parte din acesta). De exemplu, mărci pragmatice ca *pentru că, dacă, deşi* „implică anumite relaţii cauzale între evenimente, dar, în acelaşi timp, caracterizează, în feluri diferite, concepţia vorbitorului în privinţa acestor relaţii şi în ceea ce priveşte „adevărul" evenimentelor exprimate"[29].

---

[25] Christa Helling, *Deutsche Modalpartikeln und ihre italienische Entsprechungen*, în M. Dardano, W. U. Dressler, G. Held, *Parallela*, Akten des 2. österreichisch – italienischen Linguistentreffens, Tübingen, 1983, pg. 42.
[26] Stati, *Connettivi*, pg. 309.
[27] Mara, *Analisi*, pg. 178.
[28] Caron, *Processing*, pg. 567.
[29] Caron, *Processing*, pg. 568.

Deborah Schiffrin defineşte operaţional mărcile pragmatice ca „elemente secvenţial dependente care introduc „unităţi de discurs" („sequentially dependent elements which bracket units of talk")[30]. Lingvista consideră că mărcile pragmatice trebuie să fie definite în relaţie cu unităţi de discurs („units of talk"), şi nu cu unităţi de tip propoziţie, act de vorbire sau „tone unit". Ea foloseşte sintagma „sequential dependence" pentru definirea mărcilor pragmatice, pentru a indica că „mărcile pragmatice sunt segmente care funcţionează la nivelul discursului; ele nu sunt dependente de unităţile mici de „vorbire", din care este compus discursul"[31].

O altă modalitate de definire a mărcilor pragmatice este cea care vizează „acele elemente care, detaşându-se, în parte, de semnificatul lor originar, însumează valori care servesc la structurarea discursului, la realizarea conexiunii elementelor frazale, interfrazale, extrafrazale" şi la „colorarea discursului cu o dimensiune interpersonală, accentuând asupra structurii interactive a conversaţiei". Funcţia mărcilor pragmatice poate fi, astfel, individualizată „numai în interiorul discursului", clasificarea lor neavând „o bază morfologică sau lexicală, ci funcţională"[32]. Altfel spus, mărcile pragmatice sunt elementele lingvistice care „nu pot avea „sens" („Sinn"), în sensul restrâns al cuvântului (sens denotativ), ci au funcţie pragmatică"[33].

Având în vedere definiţiile date, în lingvistica pragmatică, termenului şi conceptului de *marcă pragmatică*,

---

[30] Deborah Schiffrin, *Discourse Markers*, Cambridge, Cambridge University Press, 1987, pg. 31[= Schiffrin, *Markers*].
[31] Schiffrin, *Markers*, pg. 31.
[32] Carla Bazzanella, *Segnali*, pg. 225.
[33] Claudia Biasci, *Konnektive in Sätzen und Texten*, Hamburg, 1982, pg. 93.

considerăm că aceasta vizează elemente ale discursului comunicațional cu funcție exclusiv pragmatică (nu funcționează ca o parte a sensului „literal", denotativ, al discursului), semnalând intențiile comunicative ale vorbitorului, relaționând, în același timp, mesajul de părțile anterioare ale discursului. Astfel, dacă avem în vedere patru enunțuri, și anume: *Ion o iubește pe Maria*; *O iubește Ion pe Maria?*; *Deci, Ion o iubește pe Maria* și *Presupun că Ion o iubește pe Maria*, observăm că acestea transmit, pe de o parte, același sens denotativ, dar, pe de altă parte, conțin și *informație pragmatică*: semnale ale intențiilor comunicative ale vorbitorului. Aceste semnale reprezintă *mărcile pragmatice* ale discursului.

4.4. *Clasificarea mărcilor pragmatice*

Una dintre modalitățile de clasificare a mărcilor pragmatice este cea făcută „în baza semnificatului lor"[34]. Astfel, există mai multe tipuri de mărci pragmatice, și anume: a) care introduc un exemplu, o generalizare, o parafrază etc, de tipul: *de exemplu, de pildă* etc; b) care introduc o idee analoagă, similară sau, din contră, o idee antitetică, contrară; c) care introduc o explicație; cf: „De fapt, adevărul este că întotdeauna a fost așa... *adică* am mai văzut-o grasă" (Stati, *Connettivi*, pg. 313); d) expresii conclusive; cf: „Încă un ultim cuvânt; sensul scurt al discursului meu lung este, totuși, că trebuie să fie operantă consecvența" (Stati, Connettivi, pg. 313); e) care anunță, în mod explicit, intenția vorbitorului de a enunța o frază legată de discursul

[34] Stati, *Connettivi*, pg. 313.

precedent: aceştia sunt „conectivii metatextuali"; f) care indică rolul dialogal al reacției la replica pe care o introduc; cf.: expresii care servesc la transmiterea informației potrivit căreia, fraza care a început este o replică la aserția anterioară a partenerului: *(tu) vrei să spui cu asta, aceasta... înseamnă că* etc sau de tipul *deci* (cu rol pragmatic), într-un exemplu de tipul: A: Luigi nu s-a mai întors / B: *Deci*, e adevărat că şi-a terminat studiile" (Stati, *Connettivi*, pg. 314); g) care exprimă dorința vorbitorului de a schimba cursul dialogal, elemente definite ca reprezentând „un set de semnale în discursul conversațional", care „ îi pregătesc pe ascultători pentru următorul schimb, într-o conversație logică"[35]; h) care semnalează revenirea la tema principală a textului; cf.: *comunque (totuşi), ad ogni modo (în orice mod)* şi semnalele metatextuale (am spune noi, deictico-discursive) ca: *tornado al discurso de prima (să ne întoarcem la discursul inițial)*; i) care introduc replici ce exprimă acordul sau dezacordul; pentru dezacord cf. *ma* (ital.) (dar) şi, cu rol pragmatic echivalent, *no* (ital.) (nu) şi *doch* (germ.) (ba da); cf.: A: Hans nu mai vine. / B: *Ba da*, ştiu asta sigur! (Stati, *Connettivi*, pg. 315); A: Eu, eu sunt indignată! / B: *Nu*, draga mea, nu te indigna, pentru că... (Stati, Connettivi, pg. 315)[36].

O altă clasificare a mărcilor pragmatice este cea care le analizează în baza unui criteriu „cu preponderență funcțional"[37]. Care pot fi funcțiile mărcilor pragmatice în actul conversațional? Orice act conversațional, după cum bine se ştie, este determinat de prezența a cel puțin doi protagoniști, care, alternativ, joacă rolul vorbitorului şi al receptorului. Vorbitorul,

[35] E. Keller, *Gambits. Conversational strategy signals,* în F. Coulmas, *Conversational routine*, The Hague, Mouton, 1981, pg. 93.

[36] Pentru această clasificare a mărcilor pragmatice, vezi Stati, *Connettivi*, pg. 314-315.

[37] Mara, *Analisi*, pg. 181.

care îşi planifică discursul la nivel cognitiv, trebuie să semnaleze acest proces de planificare receptorului, pentru a-i indica faptul că mai are să-i spună ceva sau că este dispus să-i cedeze cuvântul, marcând, astfel, posibilitatea unei intervenţii a partenerului. Rolul receptorului, însă, constă în a asculta, în linişte, discursul vorbitorului şi în a-i semnala, frecvent şi în mod regulat, că îl ascultă, că înţelege, că este de acord cu ceea ce acesta spune, satisfăcând, astfel, scopul „controlului vorbitorului", fără a întrerupe fluxul dialogului. În baza strategiei conversaţionale mai sus enunţate, mărcile pragmatice sunt divizate, într-o primă încercare de clasificare, în două grupe: a) *semnale locutive* (*„Sprechersignale"*) şi b) *semnale de receptare* (*„Hörersignale"*). Între aceste două categorii, se situează un grup intermediar de mărci pragmatice, şi anume, acela al *semnalelor de turn-taking* (semnale de schimbare a rolului conversaţional), prin care „ascultătorul comentează enunţul partenerului, asumându-şi, în acelaşi timp, rolul vorbitorului"[38].

Semnalele de receptare (*„Hörersignale"*) sunt elementele discursive prin intermediul cărora ascultătorul contribuie la coordonarea rolurilor interactive, manifestându-şi, astfel, propria atenţie la procesul conversaţional. Caracteristica lor pertinentă este aceea că semnalele de receptare nu servesc niciodată la schimbarea rolurilor în actul de comunicare lingvistică: „Când ascultătorul foloseşte semnale de receptare, pare a fi o înţelegere reciprocă în privinţa faptului că vorbitorul continuă să vorbească..."[39].

(25) A: Eu chiar am acceptat / dar el nu mi-a spus nimic / înţelegi...

B: *Da.*

[38] Mara, *Analisi*, pg. 183.

[39] Donald Duncan-Fiske, *Face-to-face interaction*, New York, 1977, pg. 101.

A: Și nici măcar nu s-a scuzat. (Mara, *Analisi*, pg. 81);

(26) A: Ca în toate orașele mari, așa cum ar fi Bucureștiul, cum ar putea fi //

B: *Sigur, sigur.*

A: Cum ar putea fi Iașul. (conversație înregistrată);

(27) A: Deci nu este un tip de film care //

B: *Da.*

A: *Care* îmi place. (conversație înregistrată).

După cum se observă din exemplele anterioare, majoritatea semnalelor de receptare ("Hörersignale") sunt emise datorită reacției unui stimul dat de către vorbitor (semnale locutive) („Sprechersignale"). Acești stimuli din partea vorbitorului pot fi fie de natură lexicală (*înțelegi, adevărat, ți se pare* etc), fie de natură prozodică sau paralingvistică (de exemplu, pauza în vorbire).

Semnalele de turn-taking (semnalele de schimbare a rolului conversațional) includ elementele discursive cu ajutorul cărora ascultătorul comentează enunțul vorbitorului:

(28) A: Eu vreau întotdeauna, cum se sfârșește filmul / dacă nu / pierd timpul cu...

B: *Nu / vreau să spun* / așa nu mai ai nici o satisfacție. (Mara, *Analisi*, pg. 183);

(29) A: Filmele de aventură / sunt făcute bine / pot chiar să fie...

B: *Da, dar* în majoritatea cazurilor...(Mara, *Analisi*, pg. 184).

Semnalele locutive („Sprechersignale") se pot diviza în trei categorii, și anume : 1) indicatorii de planificare macrostruc-

turală la nivel cognitiv; 2) semnalele care guvernează strategia discursivă şi 3) semnalele de structurare în planul realizării actului comunicaţional[40].

1. *Indicatorii de planificare* se referă, în mod esenţial, la actul comunicativ al vorbitorului. Sunt elemente discursive care planifică procesul de comunicare, neavând relevanţă semantică sau iterativă. Fac parte din acest grup *fenomenele de ezitare* şi *semnalele de autocorectare*.

1.1. *Fenomenele de ezitare* pot fi clasificate în trei categorii, şi anume:

a) *pauza voită* („le pause vuote"), reprezentată de pauza realizată prin alungirea nonfonemică a fonemelor:

(30) A: Şi deci, spun eu, oamenii care stau în Piaţa din Borgo Allegri / sunt diferiţi de cei care stau în Piaţa Republica sau în Piaţa/în Piaţ*aaa*...

B: Clar.

A: În Piaţa Libertăţii. (Mara, *Analisi*, pg. 184);

b) *pauza plină* ("le pause piene"), reprezentată de intervenţii de tipul *eh, mh* etc şi de semnale de ezitare:

(31) A: Este ceva / *eh* / cu adevărat foarte frumos. (Mara, *Analisi*, pg. 184);

(32) A: Lui îi vinde cartea cumpărată de la / *să zicem* / de la tata şi merge / *să zicem* / merge la un teatru de marionete. (Mara,

[40] Vezi în acest sens, Mara, *Analisi*, pg. 184.

Analisi, pg. 184);

c) repetițiile irelevante din punct de vedere semantic.

1.2. *Semnalele de autocorecție* servesc la precizarea unei anumite părți a enunțului și la marcarea unor greșeli făcute în plan sintactic sau semantic:

(33) A: Pinocchio scăpă și continuă drumul ei / *adică* drumul lui. (Mara, *Analisi*, pg. 184);

2. *Semnalele de legătură* („segnali di collegamento") servesc reprezentării „verbale" a evenimentelor succesive. Sunt semnale de tipul: *apoi* (*ora, allora, poi* – ital.), *și* etc:

(33) A: *Și apoi* a venit un căpitan / *și apoi* a spus / ferm...(Mara, *Analisi*, pg. 184);

3. *Semnalele de tip strategico-dialogic*, de natură semantico-discursivă, sunt întotdeauna emise în mod direct în fața ascultătorului, îndeplinind astfel, o funcție, în principal, interactivă.

3.1. *Particulele de atenționare* („Abtönungspartikeln")

Potrivit opiniei lui H. Weydt[41], aceste particule servesc la caracterizarea poziției vorbitorului în ceea ce privește enunțul. Inserate în frază, ele se referă la întreaga aserție; nu se pot afla nici în poziție inițială, nici în poziție finală. În alte distribuții sintactice, au semnificați diferiți și aparțin altor clase funcționale.

[41] H. Weydt, *Abtönungspartikeln*, Berlin, Zürich, 1969, pg.68.

Dorothea Franck[42] le atribuie funcţia de fixare a evenimentelor comunicative în contextul lor comunicaţional sau argumentativ şi de exprimare a componentei „emotive", care caracterizează raportul dintre interactanţii comunicării. Este vorba despre semnale de atenţionare de tipul *de altfel* şi *încă*:
(34) A: Vezi / nu e / *de altfel* / atât de dificil. (Mara, *Analisi*, pg. 185);
(35) A: De ce nu mi-ai spus-o *încă* ? (Mara, *Analisi*, pg. 185);

3.2. Cel de al doilea grup de semnale de tip strategico-dialogic cuprinde toate semnalele care servesc la introducerea actului comunicativ şi la urmărirea replicilor conversaţionale ale ascultătorului.

După J. Rehbein[43], acest tip de semnale se divid în *elemente dialogice antepuse* („Vorschaltungen") şi *elemente dialogice postpuse* („Nachschaltungen").

3.2.1. *Elementele dialogice antepuse* stabilesc condiţiile necesare pentru receptarea actului comunicativ proiectat şi actualizează atenţia şi aşteptările ascultătorului. Este vorba despre semnale de tipul *ascultă, priveşte, vezi, deci* etc.
(36) A: *Ascultă* / şi a venit mama Paulei. (Mara, *Analisi*, pg. 185);
(37) A: După dumneavoastră / de ce a fost o criză economică...
B: *Vezi* / eu sunt de părere că...(Mara, *Analisi*, pg. 185);
(38) A: Ce ţări europene ai vizitat deja?
B: *Deci* / am stat un timp în Austria / în Germania. (Mara, *Analisi*, pg. 185);

3.2.2. *Elementele dialogice postpuse* sunt secvenţele discursive prin intermediul cărora vorbitorul controlează şi anticipă recepţionarea aserţiei lui, încercând, astfel, să evite

[42] Dorothea Franck, *Abtönungspartikeln und Interactionsmanagement . Tendenzióse Frage*, în H. Weydt, *Die Partikeln der deutschen Sprache*, Berlin, New-York, 1979, pg. 4 [= Franck, *Abtönungspartikeln*].
[43] J. Rehbein, *Sprechhandlungsaugmente. Zur Organisation der Hörersteuerung*, în H. Weydt, *Die Partikeln der deutschen Sprache*, pg. 58-74.

eventualele „aberaţii" din partea ascultătorului. Elementele din inventarul lingvistic care pot îndeplini asemenea funcţii sunt:

a) Expresii care trebuie să elimine aberaţiile relative în derularea actului conversaţional sau care servesc la înţelegerea însăşi a enunţului: *înţelegi, nu, adevărat*:

(39) A: Trebuie s-o fac / *înţelegi* / chiar dacă problema nu este tocmai uşoară. (Mara, *Analisi*, pg. 185);

b) Expresii care presupun aberaţii relative în evaluarea pozitivă (aprobare, acord, consens etc) şi care cer un semnal de confirmare din partea ascultătorului: *bine, de acord* etc:

(40) A: Mai întâi, trebuie să mergi la doctor / *bine* /
B: Da, da.
A: Apoi / vom vedea. (Mara, *Analisi*, pg. 185);

c) Expresii care servesc la prevenirea ocurenţei unei replici conversaţionale a ascultătorului, contrapusă celei intenţionate de vorbitor: *oh, nu, nu este aşa, nu este adevărat* etc.

(41) A: Fata mea / tinereţea / astăzi ca astăzi / nu face nimic / trăieşte mereu în lux / *nu-i aşa* / se distrează. (Mara, *Analisi*, pg. 185);

d) Expresii care trebuie să evite o eventuală cerinţă a ascultătorului, în precizarea sau specificarea enunţului: *etc, şi aşa mai departe, sau aşa ceva, ştii cum se întâmplă* :

(42) A: S-au întâlnit pe stradă / s-au plăcut / *ştii cum se întâmplă* / şi acum sunt căsătoriţi. (Mara, *Analisi*, pg. 185).

O altă clasificare a mărcilor pragmatice[44] este făcută avându-se în vedere mai multe criterii. Din punct de vedere *formal* („formbezogene Klassifikation"), mărcile pragmatice sunt, mai întâi, divizate în : a) *unităţi prozodice* (de exemplu, conturul intonaţional), b) *caracteristici sintactice* (de exemplu,

[44] K. Hölker, *Zur Analyse von Markern*, Stuttgart, 1988, pg. 10 [= Hölker, *Analyse*].

enunțuri declarative, interogative, imperative) și c) *expresii* („Ausdrücke") (de exemplu, *dar, când, chiar* etc).

Din punctul de vedere al *expresiei* lor, mărcile pragmatice se împart în *unități simple* din punct de vedere morfologic („morphologisch einfache") (de exemplu, *deci, apoi,* etc) și *unități complexe* morfologic („morphologisch Komplexe") (de exemplu, *în sfârșit, în mod just* etc). Din punctul de vedere al *părții de vorbire* căreia mărcile pragmatice aparțin, acestea pot fi: a) *conjuncții* (*și, sau*), *adverbe* (*bine, în sfârșit, pe scurt*), *structuri prepoziționale* („Prepositionalphrasen") (*în orice caz, în fond)* sau *structuri propoziționale* (*tu știi, gândiți-vă* etc)[45].

Din punct de vedere *funcțional* („funktionsbezogene Klassifikation"), mărcile pragmatice sunt clasificate, avându-se în vedere mai multe criterii. Astfel, mărcile pragmatice pot fi *expresive* (*cu atât mai bine, în sfârșit,* etc) *; apelative* (*încetișor, să vedem* etc) ; *fatice* (*da, euh*) ; *metalingvistice* (*à propos, sau, mai întâi*)[46].

Mărcile pragmatice care marchează anumite aspecte contextuale ale aserțiilor și, de asemenea, mărcile care organizează discursul („diskursorganisierende Marker") se divid în: *enumerative* (*mai întâi, imediat, în sfârșit*); *aditive* (*(și) apoi, și, în plus*); *rezumative* (*în rezumat, într-un cuvânt, pe scurt*); *conclusive* (*în concluzie, deci*); *reformulative* (*adică, mă explic*) și *corective* (*de fapt, sau mai degrabă*)[47].

În funcție de *tipul de text* („Texttyp") în care mărcile pragmatice ocurează, există mărci pragmatice *argumentative* (*or, deci, din moment ce*); *narative* (*și apoi, și*); *monologice* (*pe de o parte, pe de altă parte, spunând acestea etc)* și *dialogice* (*da dar, nu dar).*

[45] Hölker, *Analyse*, pg. 11.
[46] Idem, ibidem.
[47] Hölker, *Analyse*, pg. 11.

Trebuie amintit şi criteriul de clasificare a mărcilor pragmatice, care distinge între *textele vorbite* şi *textele scrise*. Din această perspectivă, mărcile pragmatice se divid în mărci pragmatice tipice *limbii vorbite* (*ei bine, ce*) şi mărci pragmatice tipice *limbii scrise* (*sau, aşa cum am văzut*). Majoritatea mărcilor pragmatice sunt, însă, „neutre, în privinţa distincţiei text vorbit – text scris")[48].

Carla Bazzanella[49] clasifică mărcile pragmatice, pe care le numeşte *semnale discursive* („segnali discorsivi"), din punct de vedere *funcţional*, în *iterative* şi *metatextuale*[50]. Utilizarea mărcilor pragmatice în vorbirea spontană, determinată de specificul situaţiei *iterative*, poate fi analizată fie din punctul de vedere al vorbitorului, fie din punctul de vedere al interlocutorului.

1. *Din punctul de vedere al vorbitorului*, mărcile pragmatice sunt de mai multe feluri, şi anume:

1.1. *mărci care servesc la preluarea replicii* („presa di turno"), care ajută la stabilirea contactului lingvistic şi la preluarea cuvântului: *deci, în concluzie, iată, dar şi* etc:
(43) (La începutul unei discuţii în clasă) : *Deci*, ştiţi că pe 7 decembrie, am făcut acest consiliu al clasei. (Bazzanella, *Segnali*, pg. 232);

1.2. *mărci pragmatice menţinătoare ale replicii* („riempitivi"), care sunt utilizate pentru a păstra cuvântul (replica comunicaţională), indicând dificultatea planificării (tipică vorbirii spontane). Acestea sunt mărcile pragmatice care exprimă: a) pauza plină (*ee, ehm, mm*); b) pauza voită (tăcere mai mult sau mai puţin lungă); c) prelungirea vocalei precedente

[48] Hölker, *Analyse*, pg. 12.
[49] Bazzanella, *Segnali*, pg. 232.
[50] Bazzanella, *Segnali*, pg. 232.

(„drawling" – engl.) indicată prin «:» şi d) indicatorii de corecţie (*adică, de exemplu)*. Alte mărci pragmatice care pot fi încadrate în categoria „riempitivilor" sunt e) *cum pot să spun, să spunem, pentru a spune astfel* etc:

(44) Suntem foarte fericiţi de a o avea oaspete în studio. Nu ne aşteptam la o astfel de / ee / *cum să spun* / la o astfel de generozitate. (Bazzanella, *Segnali*, pg. 232);

1.3. mărci pragmatice de *solicitare a atenţiei* („rechiesta di attenzione"), având formă de imperativ (persoana a doua, singular sau plural), sunt utilizate pentru reactualizarea sau menţinerea atenţiei, mai ales în cazul conversaţiilor telefonice. Este cazul unor mărci pragmatice de tipul: *ascultă, ascultă puţin* (forma cu *puţin*, tipică registrului informaţional, subliniază solidaritatea între interlocutori), *spune-mi, spuneţi-mi, priveşte, priviţi, vezi, vedeţi* etc):

(45) *Ascultă un pic* / dar preşedintele tău cu ce se ocupă? (Bazzannela, *Segnali*, pg. 233);

1.4. *mărci pragmatice cu funcţie fatică* („fatismi"), care sunt semnale discursive, care subliniază aspectul fatic al „coeziunii sociale" a comunicării, funcţionând ca instrumente de creare, consolidare sau evidenţiere a apartenenţei unui anumit individ la un grup social. În acest mod de utilizare intră *vocativele parentetice* („vocativi parentetici") şi *alocutivele* („gli allocutivi"):

(46) Tu dormi prea mult / *Giovanni*! (Bazzannela, *Segnali*, pg. 233);

(47) Am ghicit / *dragul meu băiat* / spuse bătându-l pe spate cu un gest protectiv şi patern. (Bazzanella, *Segnali*, pg. 233);

(48) Ah / *domnişoara mea* / poate cu treizeci de ani mai mult! (Bazannella, *Segnali*, pg. 233);

1.5. *mecanisme de modelare a discursului* („mecanismi di modulazione"):

a) Există *indicatori de reducere a preciziei*, în privinţa

conținutului propozițional, de tipul: *practic* și *indicatori care pot „lexicaliza" incertitudinea*, de exemplu: *circa, în oarecare mod, într-un anumit sens, cel puțin* (dezvoltând dimensiunea cantitativă):

(49) Saussure *practic* a afirmat în 1900... (Bazzanella, *Segnali*, pg. 234);

(50) A: Dumneavoastră ați lucrat în universitatea din Torino // nu-i adevărat?

B: Beh / *într-un anumit sens* / da. (Bazzanella, *Segnali*, pg. 234);

(51) A: Când ne vom mai vedea?

B: După cinci ani / *cel puțin*. (Bazzanella, *Segnali*, pg. 234);

b) Mărci pragmatice, de tipul *să spunem, pentru a spune astfel, cum doriți s-o numiți,* pot indica *lipsa preciziei* în formularea conținutului propozițional și incompleta adecvare a expresiei folosite. Vorbitorul subliniază, astfel, în mod conștient și ostentativ, că termenul utilizat (la care semnalul discursiv se referă *anaforic* sau *cataforic*) nu e cel corect:

(52) Nervozitate // *cum doriți s-o numiți* / puțin nervos este / poate / mai bine. (Bazzanella, *Segnali*, pg. 234);

(53) Este o situație / *ca să spunem așa* / voluntară. (Bazzanella, *Segnali*, pg. 234);

c) Pentru a indica, din contră, *precizia* la nivelul conținutului propozițional, există mărci pragmatice de tipul: *exact, cu adevărat, chiar* etc:

(54) Este *exact* ceea ce am spus. (Bazzanella, *Segnali*, pg. 234);

d) Pentru *a sublinia adevărul conținutului propozițional* și pentru *a-l pune în evidență*, se pot folosi mărci pragmatice de tipul: *și, ei da* etc:

(55) Faptul că doamna este / cu adevărat / crudă // *ei da* // era incontestabil. (Bazzanella, *Segnali*, pg. 234);

e) Pentru a *diminua* sau pentru a *augmenta* autoritatea și puterea vorbitorului, se pot utiliza mărci pragmatice de tipul:

după mine, din punctul meu de vedere, din partea mea etc:
(56) Nu ştiu, dar poate / *după mine* / te-ar putea tenta. (Bazzanella, *Segnali*, pg. 234);
(57) *Din punctul meu de vedere*, lucrurile stau exact în acest fel. (Bazzanella, *Segnali*, pg. 234);

1.6. *mărci pragmatice de control al receptării,* care servesc vorbitorului la verificarea receptării corecte a enunţului de către interlocutor, mai ales în situaţii în care lipseşte suportul schimbului de replici faţă în faţă (de exemplu, la telefon sau la radio), de tipul: *da, ai înţeles, aţi înţeles* etc:
(58) Deci / la opt, *da*? (la telefon). (Bazzanella, *Segnali*, pg. 235);
(59) Sunt mama ta / *ai înţeles*? (Bazzanella, *Segnali*, pg. 235);

1.7. *mărcile pragmatice de solicitare a acordului şi (sau) confirmării*, care cuprind semnale discursive de tipul: *nu?; adevărat?; nu-i adevărat?; nu-i aşa?* etc, cerând acordul sau confirmarea interlocutorului:
(60) A fost un geniu al spectacolului, al teatrului şi al cinematografiei / *nu*? (Bazzanella, *Segnali*, pg. 235);
(61) O doamnă poate găsi / întotdeauna / pretexte pentru a refuza / *nu-i aşa?* (Bazzanella, *Segnali*, pg. 235);

2. *Din punctul de vedere al interlocutorului*, mărcile pragmatice sunt diverse.

Pentru a participa la actul conversaţional, interlocutorul ia parte, activ, la construirea mesajului prin intermediul mărcilor pragmatice (sau, eventual, utilizând semnale nonverbale), mărci şi semnale, care pot fi considerate „coparticipative":

2.1. *mărci pragmatice ale atenţiei în cursul actului conversaţional*; într-un anumit punct al conversaţiei, interlocutorul vrea să semnaleze (mai ales la telefon) propria disponibilitate la realizarea comunicării şi propria participare, cu mărci pragma-tice de tipul: *da, daaa,* sau cu pauze, marcate cu *mh*:
(62) A: Pentru că mi se pare mult mai important...

B: *Daaa* (Bazzanella, *Segnali*, pg. 235);

(63) A: A mers la medic...

B: *Mh?*

A: Şi a sfătuit-o să facă un anumit tratament. (Bazzanella, *Segnali*, pg. 235);

În alte cazuri, interlocutorul foloseşte o marcă pragmatică de tipul *adevărat?* pentru a indica faptul că informaţia furnizată de către vorbitor este nouă şi neaşteptată, cerând, ca atare, specificări ulterioare:

(64) A: Astăzi a fost... mi-a displăcut / a lipsit legătura cu universitatea //

B: *Adevărat?* (Bazzanella, *Segnali*, pg. 235);

2.2. *mărci pragmatice de acord şi (sau) confirmare*; acest tip de mărci pragmatice indică acordul din partea interlocutorului, în privinţa enunţului transmis de către vorbitor: *da, bine, exact, just, natural, adevărat, normal, O.K., chiar aşa, absolut, perfect, cum să nu* etc:

(65) A: Am făcut-o şi pe asta //

B: *Da* / am confirmat / am făcut-o şi pe asta. (Bazzanella, *Segnali*, pg.236);

(66) A: Dacă ne-ai ascultat, ştii deja ce s-a întâmplat azi-noapte /

B: *Exact.* (Bazzanella, *Segnali*, pg. 236);

(67) A: Povestea aceasta trebuie să fie explicată...

B: *Absolut.* (Bazzanella, *Segnali*, pg. 236);

2.3. *mărci pragmatice de receptare şi achiziţionare a informaţiei;* în cursul conversaţiei, sunt frecvente mărcile pragmatice care semnalează receptarea şi achiziţionarea de informaţii, de tipul: *da, am înţeles, ooh* (care indică receptarea însoţită de stupoare), *ei* (cu intonaţie descendentă şi neinterogativă, indicând receptarea, însoţită de dezaprobare) etc:

(68) A: Vrem să vorbim despre mişcarea ochilor, de exemplu, nu? / care este mult mai importantă decât alte mişcări ale corpului.

B: Decât alte mişcări / *da.* (Bazzanella, *Segnali*, pg. 236);

(69) A: Nu putem să nu asistăm la o revendicare a oraşului!

B: *Am înţeles.* (Bazzanella, *Segnali*, pg. 236);

(70) A: N-o cunoşti?

B: Nu.

A: *Ei*, dar trebuie / trebuie să încerci s-o vizitezi cât mai curând! (Bazzanella, *Segnali*, pg. 236);

2.4. *mărci pragmatice de solicitare a unei explicaţii*; când interlocutorul nu a receptat exact sau nu a înţeles conţinutul propoziţional al enunţului comunicaţional transmis de către vorbitor, poate cere o explicaţie, în unele cazuri, întrerupându-l pe vorbitor, transmiţând semnale discursive de tipul: *adică?; de exemplu?; cum?, ce?*:

(71) A: Întotdeauna amabilă, nu-i aşa?

B: *Cum?* (Bazzanella, *Segnali*, pg. 236).

Semnalele discursive de solicitare a unei explicaţii pot apărea cumulate în replica interlocutorului:

(72) A: Mişcările ochilor au fost întotdeauna foarte interesante / păcat că sunt atât de rapide //

B: *Adică? De exemplu?* (Bazzanella,*Segnali*, pg. 236);

2.5. *mecanisme de întrerupere* („mecanismi di interruzione"); pentru a întrerupe replica vorbitorului sau pentru a se suprapune (interlocutorul) pe unul dintre cuvintele enunţului comunicaţional al vorbitorului sau pentru o pauză scurtă, se pot utiliza mărci pragmatice de tipul: *dar, deci, scuze, scuză-mă, scuzaţi-mă, un moment* etc:

(73) A: Alţii au susţinut, însă, ideea unui aspect mai tehnic, şi anume, mă refer la...

B: *Dar* dumneavoastră apărați acționarii fiscali din rațiuni profesionale sau pentru că așa credeți? (Bazzanella, *Segnali*, pg. 236).

O altă clasificare a mărcilor pragmatice[51] le împarte pe acestea în:

1. *semnale de deschidere a mesajului* („Eröffnungssignale");

2. *semnale de reînnodare a legăturii discursive* („Wiederanknüpfungssignale");

3. *semnale de încheiere* („Schlusssignale");

4. *semnale ale interlocutorului* („Hörersignale").

1. *Semnale de deschidere a mesajului*

1.1. *Semnale în dialog*;

1.1.1. *Semnale de schimbare a rolului comunicațional* (franc. *alors*) (deci);

1.1.2. *Semnale ce introduc replica vorbitorului*: (ital. *ecco*) (iată):

(74): *Iată* care mi se pare a fi concluzia... (Lichem, *Bemerkungen*, pg. 69);

(ital. *ma*) (dar):

(75) A : *Dar* să ascultăm aceste considerații ale criticului...

B : *Dar* eu / cu adevărat / ceea ce voi pretindeți... (Lichem, *Bemerkungen*, pg. 69);

(ital. *diciamo*) (să spunem):

(76) *Să spunem* că / cu ocazia acestei sesiuni... (Lichem, *Bemerkungen*, pg. 69).

Inventarul acestor semnale de schimbare a rolului comunicațional mai cuprinde : a) pauzele pline („gefüllte Pausen"): *ah,*

[51] Lichem, *Bemerkungen* , pg. 69.

e, oh etc; b) semnalele simple („einfache Signale"): *bine, binişor, şi, dar, deci, iată, adică* etc; c) introducerile în discurs cu ajutorul unui pronume personal: „*Eu* spun" (că da); d) tipul de mărci pragmatice *ascultă, priveşte, priviţi* etc; e) semnalele compuse („zusammengesetzte Signale"): *deci să spunem, asta nu, dar priveşte, dar atunci, ei bine, ei ascultă* etc.

1.1.3. *Semnale de schimbare a temei conversaţionale*: *şi, acum* etc:

(77) Eu / însă / am rămas deziluzionat pentru o serie de lucruri *şi* îmi pare rău că / colega franţuzoaică pleacă... (Lichem, *Bemerkungen*, pg. 70);

(78) Este vorba despre conformism şi / la un moment dat / despre teamă şi cenzură... *acum* este posibil să fi apărut exact când trebuia. (Lichem, *Bemerkungen*, pg. 70).

Inventarul acestui tip de mărci pragmatice mai cuprinde: *ascultă, însă, de fapt*; semnalele compuse: *şi adică, şi apoi, şi ascultă, dar priveşte, dar deci* etc.

1.1.4. *Semnale pragmatice rezumative* („zusammenfassung Signale"), de tipul: *deci, iată, să spunem* etc. În general, acest tip de mărci pragmatice este utilizat la sfârşitul unei afirmaţii lungi, în interviurile radiofonice (mai ales, la sfârşitul interviului, dacă cel intervievat vrea să facă un rezumat al celor spuse):

(79) *Deci* să spunem că... (Lichem, *Bemerkungen*, pg. 70);

2. *Semnale de reînnodare a legăturii discursive*

Se face distincţie între două grupuri de astfel de semnale, şi anume: 2.1. cele care „corectează anumite aserţii „nefericite" (sau începutul unor astfel de aserţii)" şi 2.2. cele care „preci-

zează, clarifică, ceea ce, tocmai, s-a afirmat"[52].

2.1. *Semnale de corectare*

Pot fi utilizate, pentru corectarea unei greşeli de început în conversație, mărci pragmatice de tipul: *adică, să spunem, vreau să spun* etc.

2.2. *Semnale de precizare*

Cel mai adesea sunt folosite, pentru anumite precizări ale vorbitorului referitor la discursul în curs, mărci pragmatice ca: *adică, să spunem, să spunem aşa, să spunem mai exact, trebuie să spunem* etc.

3. *Semnale de încheiere*

Printr-un „semnal de încheiere", vorbitorul îşi anunță sau marchează sfârşitul discursului său conversațional. Caracteristice pentru această grupă sunt mărcile pragmatice de tipul: *bine, iată, da, sigur, evident* (pentru întrebări: *nu, şi deci).*

4. *Semnale ale ascultătorului*

Sunt semnalele prin intermediul cărora ascultătorul îşi exprimă, vis-à-vis de locutor, consimțământul, semnele de întrebare sau refuzul. Pentru exprimarea asentimentului (consimțământului), se folosesc mărci pragmatice de tipul *da, sigur, iată, bine* şi compusele: *da adevărat, da sigur dar, sigur sigur, sigur da* etc. Pentru exprimarea unei întrebări din partea ascultătorului, se folosesc mărci pragmatice de tipul *şi, da, adică,* iar pentru refuz *nu.*[53]

[52] Lichem, *Bemerkungen*, pg. 71.
[53] Idem, ibidem.

O altă clasificare[54] a mărcilor pragmatice grupează acest tip de mărci în trei categorii.

Primul tip de mărci pragmatice vizează fenomene, de obicei, privite ca fiind tipice lui „parole" sau „performanței" lingvistice: fenomene de ezitare, aserții incomplete, starturi false în discursul comunicațional, cuvinte sau silabe repetate etc. Acestea toate sunt parte din ceea ce constituie „oralitatea conceptuală" („conceptual orality"). Acest prim grup de mărci pragmatice a fost numit „semnale ce semnalează elemente ale „verbalizării"" sau „Verbalisation markers"[55].

În cea de a doua grupă de mărci pragmatice sunt incluse fenomene lingvistice complexe, care se referă la o afirmație anterioară. Cu alte cuvinte, cu ajutorul acestui tip de mărci pragmatice, vorbitorul folosește un așa-numit „tratament" la o aserție care a fost deja exprimată. Acest al doilea tip de mărci pragmatice este numit „treatment procedures"[56]. El include: parafrazele, repetițiile, corecțiile sau explicațiile, de tipul *adică, în sfârșit, deci* etc.

În sfârșit, cel de al treilea tip de mărci pragmatice conține „evaluare discursivă și elemente de comentariu", care vizează expresii de tipul *așa cum spuneam, între ghilimele, așa cum se spune, cum am menționat anterior* etc. Acest al patrulea grup de mărci pragmatice a fost numit „qualification

[54] Elisabeth Gülich și T. Kotschi, *Discourse Production in Oral Communication*, în *Aspects of Oral Communication*, Berlin, New York, 1995, pg. 34-35 [Gülich, Kotschi, *Production*].
[55] Gülich, Kotschi, *Production*, pg. 34.
[56] Idem, ibidem.

procedures" sau „Qualification markers"[57].

B. Fraser[58] clasifică mărcile pragmatice în patru mari categorii. Mai întâi, există *mărcile pragmatice de bază* („basic Markers"), care semnalează, mai mult sau mai puțin specific, *forța* mesajului de bază („basic message") (de fapt, semnalează *mesajul,* în contrast cu conținutul său):

(80) a) *Regret* că el este încă aici.

(80) b) *Să admitem* că am fost acceptat.

(80) c) Pisica este foarte bolnavă. (Fraser, *Markers*, pg. 167).

Enunțul (80a) este expresia regretului, iar enunțul (80b) exprimă admiterea a ceva. Propoziția (80c) nu are o marcă pragmatică lexicală, așa cum conțin primele două enunțuri, dar caracterul ei *declarativ* semnalează că propoziția reprezintă expresia unui fapt evident, real („a claim, a report").

În al doilea rând, există *mărcile pragmatice tip comentariu* („commentary Markers"). Prezența mărcilor pragmatice tip comentariu este *opțională.* Când ocurează, mesajul mărcilor tip comentariu este foarte general, fiind exprimat sintetic, printr-un singur cuvânt, semnalând atât *forța* mesajului, cât și conținutul denotativ al său:

(81) a) *În mod stupid*, Sara nu a transmis, în același timp, prin fax, forma corectă.

(81) b) *Sincer*, ar fi trebuit să fim acolo până acum. (Fraser *Markers*, pg. 168).

---

[57] Gülich, Kotschi, *Production,* pg. 35.

[58] B. Fraser, *Pragmatic Markers*, în *Pragmatics*, 6:2, 1996, pg. 167-190 [=Fraser, *Markers*].

În propoziția (81a), mesajul de bază este o afirmație („report"), în timp ce mesajul tip comentariu marcat prin *în mod stupid* („stupidly") exprimă credința vorbitorului că eșecul Sarei este ceva stupid. În propoziția (81b), marca pragmatică *sincer* („frankly") semnalează faptul că semnalul de bază care urmează este, în opinia vorbitorului, un mesaj care nu va fi bine receptat de către adresant.

În al treilea rând, există *mărcile pragmatice în paralel* („parallel markers and parallel messages"), de asemenea opționale, care semnalează un întreg mesaj, separat de mesajul de bază și de alte mesaje tip comentariu.

(82) a) *John*, ești foarte zgomotos.

(82) b) *În numele lui Dumnezeu*, ce faci acum? (Fraser, *Markers*, pg. 168).

În propoziția (82a), în adiție la mesajul de bază, care reprezintă o *plângere* la adresa faptului că John este foarte zgomotos, apare și mesajul, marcat prin *John*, care exprimă că primul mesaj („John este foarte zgomotos") îi este adresat lui John și nu altcuiva. În propoziția (82b), marca pragmatică „în numele lui Dumnezeu" exprimă exasperarea vorbitorului.

În sfârșit, se vorbește și despre a patra categorie de mărci pragmatice, *mărcile discursive*, din nou opționale, care semnalează un mesaj ce specifică felul în care mesajul de bază („basic message") este relaționat de *discursul anterior*.

(83) a) Jacob era foarte obosit. *Deci* („so"), a plecat devreme.

(83) b) Petrecerea lui Martha este mâine. *Chiar* („incidentally"), când este petrecerea ta? (Fraser, *Markers*, pg. 169).

În propoziția (83a), marca pragmatică discursivă *deci*

semnalează faptul că afirmația potrivit căreia „el a plecat devreme" este o concluzie la mesajul exprimat în propoziția anterioară, „Jacob era foarte obosit". În propoziția (83b), marca pragmatică discursivă *chiar* („incidentally") semnalează faptul că mesajul de bază care va urma va conține o schimbare semantică a mesajului anterior.

După cum se observă din clasificarea anterioară, mărcile pragmatice sunt divizate în patru clase principale, și anume: *mărcile pragmatice de bază* („Basic Pragmatic Markers"), *mărcile pragmatice tip comentariu* („Commentary Pragmatic Markers"), *mărcile pragmatice în paralel* („Parallel Pragmatic Markers") și *mărcile pragmatice discursive* („Discourse Markers").

Sentence Meaning
Sensul propoziției
- Content Meaning
  Sensul referențial
- Pragmatic Meaning
  Sensul pragmatic
  - Basic Pragmatic Markers
  - Commentary Pragmatic Markers
  - Parallel Pragmatic Markers
  - Discourse Markers

B. Fraser, *An Approach to Discourse Markers*, în *Journal of Pragmatics*, 14, 1990, Holland, pg. 386 [= Fraser, *Approach*).

Dintre aceste patru clase de mărci pragmatice, ne oprim, cu precădere, la *mărcile discursive*.

BCU IAȘI FILIALA CENTRALĂ

5. Mărcile discursive – subtip al mărcilor pragmatice; conceptul de marcă discursivă; mărcile discursive şi caracteristicile lor gramaticale; „sensul" mărcilor discursive; caracteristici pragmatice; clasificarea mărcilor discursive

5.1. *Conceptul de marcă discursivă*

Mărcile discursive au fost definite ca „acele expresii care semnalează relaţia mesajului de bază („basic message") cu discursul anterior"[1] sau ca „expresii ca *acum , bine, deci, totuşi, apoi*, care semnalează o relaţie secvenţială între mesajul de bază curent şi discursul anterior („previous discourse")"[2]. Mărcile discursive ar trebui să fie considerate o categorie pragmatică bine definită („a well-defined pragmatic category")[3]. În contrast cu alte mărci pragmatice, mărcile discursive nu contribuie la sensul referenţial reprezentativ („the representative sentence meaning"), ci numai la sensul pragmatic al enunţului[4]: ele oferă informaţii adresantului despre felul în care aserţia, la care marca discursivă este ataşată, trebuie să fie interpretată[5].

---

[1] Bruce Fraser, *Markers*, pg. 186.

[2] Idem, ibidem.

[3] Bruce Fraser, *Approach*, pg. 383.

[4] Diane, Blakemore, în *Semantic constraints on relevance*, Oxford, 1987, face distinţie, în interiorul sensului propoziţiei ("sentence meaning"), între *representational meaning* (sens referenţial) şi *procedural meaning* (sens pragmatic) [= Blakemore, *Constraints*].

[5] Vezi în acest sens, Deborah Schiffrin, *Discourse Markers*, Cambridge, 1987 [Schiffrin, *Markers*]; Blakemore, *Constraints*; Fraser, *Approach.*

Chiar dacă literatura de specialitate străină abundă în studii referitoare la uzul expresiilor formative („individual formatives")[6], de tipul *şi (and)* şi *bine* (*well*), cercetarea sistematică serioasă a mărcilor discursive începe abia în anii '80.

St. C. Levinson[7] a fost unul dintre primii lingvişti pragmaticieni, care a considerat că mărcile discursive reprezintă o categorie distinctă de alte mărci pragmatice: „Există multe cuvinte şi expresii în limba engleză şi, fără îndoială, în majoritatea limbilor naturale, care indică relația dintre o aserție şi discursul anterior. Exemple în acest sens sunt utilizările în poziție inițială ale lui *dar, de aceea, în concluzie, din contră, încă, totuşi, oricum, bine, pe lângă aceasta, de fapt, deci, de altfel* etc. Ceea ce pare că fac aceste cuvinte este să indice, de cele mai multe ori în feluri diferite, modul în care aserția ce le conține este un răspuns sau o continuare a anumitor fragmente ale discursului anterior"[8]. Dincolo de acest scurt comentariu, Levinson nu a mai continuat să analizeze mărcile discursive. Primele eforturi în cercetarea mărcilor discursive aparțin lui L. Schourup[9], care sugerează că analiza discursului conversațional vizează un *model tripartit*: *lumea privată a vorbitorului („the Private World of the speaker"* - ceea ce vorbitorul are în minte, dar nu a exprimat, încă); *lumea comună („the shared World of the speaker and hearer"* – ceea ce a fost exprimat în conversație şi presupusele convingeri generale") şi *cealaltă lume* („*the other World"* – este „lumea privată" a celorlalți participanți).

[6] Fraser, *Approach*, pg. 384.
[7] Levinson, *Pragmatics*, pg.87-88.
[8] Levinson, *Pragmatics*, pg. 88.
[9] L. Schourup, *Common discourse particles in Englisch conversation: like, well, y'know*, New York, 1985, pg. 14 [=Schourup, *Particles*).

Schourup îşi focalizează atenţia, mai întâi, asupra mărcilor discursive de tipul *ca („like"), bine („well")* şi *tu ştii („y'know")*, pe care le numeşte „particule" („particles"), concluzionând faptul că fiecare dintre aceste mărci discursive semnalează un gând „neexprimat" al vorbitorului[10].

Al doilea efort, de data aceasta mai intens, îi aparţine lui Deborah Schiffrin[11]. Ea face analiza unor mărci discursive de tipul *şi, pentru că, dar, adică, acum, oh, sau, deci, apoi, bine* şi *tu ştii*, aşa cum ocurează acestea în diverse conversaţii, considerând că un *model de discurs* („discourse model") conţine cinci planuri separate de analiză: *Structura de schimb* („Exchange Structure"), „care reflectă mecanica schimbului coversaţional şi arată rezultatul schimbării rolului participanţilor în comunicare şi felul în care aceste alternări sunt legate una de cealaltă"; *Structura de acţiune* („Action Structure"), „care reflectă intervenţia unei replici conversaţionale ce ocurează în discurs"; *Structura ideatică* („Ideational Structure"), „care reflectă anumite relaţii între idei (propoziţii) înglobate în discurs"; *Cadrul participativ* („Participation Framework"), „care reflectă felul în care se relaţionează replicile vorbitorului cu replicile interlocutorului, ca şi direcţia conversaţiei" şi *Conţinutul informaţional* („Information State"), „care reflectă organizarea internă a conversaţiei şi managementul cunoştinţelor comune, aşa cum acestea evoluează în decursul discursului conversaţional"[12].

Deborah Schiffrin consideră că mărcile discursive au trei funcţii principale: a) reprezintă coordonate contextuale

[10] Schourup, *Particles*, pg. 15.
[11] Schiffrin, *Markers*.
[12] Schiffrin, *Markers*, pg.24-28.

pentru unitățile discursive , localizându-le pe unul sau mai multe planuri ale modelului lor discursiv; b) ele introduc unități discursive *adiacente* discursului vorbitorului, ascultătorului sau amândurora; c) ele introduc unități discursive adiacente discursului *anterior* sau *ulterior* („prior and the subsequent discourse"). Lingvista consideră că mărcile discursive servesc unei funcții *integrative* în discurs, contribuind, astfel, la *coerența discursivă* („discourse coherence"). Mărcile discursive sunt un fel de *lipici discursiv* („discourse glue")[13].

O a treia încercare de cercetare a mărcilor discursive îi aparține lui Diane Blakemore[14], care ia în discuție unități ca *și, de altfel, tu vezi, dar, în plus,* și *deci*, sub termenul de „conective discursive" („discourse connectives"). Lingvista în discuție este de părere că acest tip de mărci discursive „sunt utilizate pentru a indica felul în care relevanța unui segment discursiv este dependentă de relevanța unui alt segment discursiv"; ele sunt expresii care „impun constrângeri de relevanță în virtutea conexiunilor inferențiale pe care le exprimă"[15].

B. Fraser inițiază analiza mărcilor discursive, subliniind faptul că „sensul propoziției" este divizibil în două tipuri de informație, și anume, „content and pragmatic" (referențială și pragmatică). Pe de o parte, consideră el, fiecare propoziție conține informație referențială („content meaning"): „reprezentarea mai mult sau mai puțin explicită a „lumii" pe care vorbitorul intenționează să o aducă în atenția interlocutorului, însemnând

[13] Schiffrin, *Markers*, pg. 35-39.
[14] Diane Blakemore, *Semantic constraints on relevance*, Oxford: Blackwell, 1987 [= Blakemore, *Constraints*].
[15] Blakemore, *Constraints*, pg. 141.

interpretarea literală a propoziției"[16]. Astfel, sensul referențial („propositional content") al următoarelor trei propoziții este același: *John loves Mary* (John o iubește pe Mary); *Does John loves Mary?* (O iubește John pe Mary?) și *I suggest that John loves Mary* (Cred că John o iubește pe Mary). Pe de altă parte, fiecare propoziție conține, de asemenea, *informație pragmatică*: „semnale ale intențiilor comunicative ale vorbitorului"[17]. Aceste semnale sunt numite „pragmatic markers", ele fiind împărțite în patru grupe principale, și anume: „mărci pragmatice de bază", „mărci pragmatice tip comentariu", „mărci pragmatice în paralel" și „mărci discursive"[18].

Mărcile discursive, care reprezintă subiectul capitolului în curs, sunt „o clasă de expresii care semnalează felul în care vorbitorul intenționează să relaționeze *mesajul de bază* („the basic message") cu *discursul anterior* („the prior discourse")[19]. Relația semnalată poate fi una de paralelism (*și*), de rezultat (*deci*), de reorientare (*oricum*) sau de disonanță (*bine*)[20], ca să numim doar câteva dintre aceste tipuri de mărci discursive și relația lor cu discursul anterior.

5.2. *Mărcile discursive și caracteristicile lor gramaticale*

5.2.1. Mai întâi, mărcile discursive, grupate în mai multe clase datorită funcției lor pragmatice în limbă, nu pot fi analizate ca reprezentând nici una dintre categoriile tradițional-grama-

[16] Blakemore, *Constraints*, pg. 142.
[17] Fraser, *Approach*, pg. 385.
[18] Idem, ibidem.
[19] Fraser, *Approach*, pg. 387.
[20] Idem, ibidem.

ticale de tip propoziție, substantiv sau prepoziție. În fapt, mărcile discursive nu aparțin unei singure surse gramaticale, provenind dintr-un inventar lexico-gramatical foarte variat: adverbe (*acum, apoi, încă*); structuri folosite „literal" („literally used phrases") (*a repeta, ce vreau să spun, în mod similar, peste toate)*; structuri idiomatice („idiomatic phrases") (*cât timp te am pe tine, mereu și mereu);* verbe (*uită-te, vezi*); interjecții (*bine*), conjuncții coordonatoare *(și, sau, dar),* conjuncții subordonatoare (*totuși* „however"); termeni ca *oricum* „anyway" și *OK*, care „nu intră în nici o grupă lexico-gramaticală" („into any of the usual grammatical slots")[21].

Este evident faptul că multe expresii care funcționează ca mărci discursive sunt *ambigue*, adică pot avea, în alte contexte, funcție gramaticală și nu pragmatică („function as a different syntactic type"). B. Fraser oferă două exemple, pentru a putea demonstra afirmația anterioară, și anume:

(84) John a plecat. *Acum*, Mary era, cu adevărat, înspăimântată și (85) John a plecat. *Acum* Mary era, cu adevărat, înspăimântată. În primul exemplu, *acum* este marcă discursivă și „funcționează ca un „mecanism de focalizare" („focusing device"), în timp ce, în cel de al doilea exemplu, *acum* este un „adverb de timp în poziție antepusă"[22].

5.2.2. Când o expresie funcționează ca marcă discursivă, aceasta este funcția ei *exclusivă* în enunțul în care ocurează. Chiar dacă marca discursivă are o formă omofonă, care se poate analiza și altfel, decât ca marcă discursivă, expresia în cauză nu poate avea ambele funcții (vezi exemplul cu *acum*) în

[21] Fraser, *Approach*, pg. 388.
[22] Fraser, *Approach*, pg. 388.

același enunț. Ceea ce rezultă imediat de aici este faptul că o marcă discursivă nu poate influența conținutul referențial („the content meaning") al unui enunț[23].

5.2.3. De obicei, mărcile discursive ocurează în *poziție inițială* în enunț. Există, însă, și ocazii în care ele apar în interiorul enunțului („utterance internal"): (86) „Există ocazii, *totuși*, în care ele sunt diferite." sau la sfârșitul discursului comunicational, ca în (87) „El a plecat, *totuși*." [24].

5.2.4. Prezența sau absența mărcilor discursive nu afectează relația potențial-discursivă dintre mesajul care urmează și discursul anterior. Se întâmplă acest lucru, deoarece mărcile discursive nu transmit informație referențială („not create meaning"), așa cum se întâmplă în cazul mărcilor de tip comentariu. Mărcile discursive au funcția de a orienta ascultătorul. În acest sens, mărcile discursive sunt adevărate instrumente de clarificare a intenției comunicative a vorbitorului (ceea ce Schiffrin a numit „selecting" but not „creating" a „relationship")[25].

5.2.5. Mărcile discursive se disting net de alte clase de mărci pragmatice (de tip comentariu, mai ales), care ocurează, de obicei, tot în poziție inițială. De exemplu, în enunțurile (88): „*Desigur,* John a fost acolo la timp." și (89) „*Sincer,* nu-mi pasă."[26], mărcile pragmatice de tip comentariu *desigur* și *sincer*, exprimă, prima, gradul de încredere a vorbitorului în adevărul exprimat de conținutul următor al mesajului, în timp ce *sincer*

[23] Fraser, *Approach*, pg. 388.
[24] Cele două exemple îi aparțin lui Fraser, *Approach*, pg.389.
[25] Schiffrin, *Markers*, pg. 32.
[26] Cele două exemple îi aparțin lui Fraser, *Approach*, pg. 391.

exprimă o anumită atitudine a vorbitorului, vis-à-vis de întregul mesaj de bază. Aceste două expresii nu sunt mărci discursive, deoarece nici una dintre ele nu semnalează o *relație secvențială discursivă*, așa cum fac mărcile discursive („a sequential discourse relationship")[27].

Este necesară o distincție între mărcile discursive și alte expresii cu care acestea sunt adesea confundate, de exemplu, *interjecțiile*, de tipul *ah!, oh!, Oops!* etc. Interjecțiile au anumite caracteristici comune cu mărcile discursive, și anume, interjecțiile nu fac parte din așa-numitul „sentence content" și ele conțin segmente fonologice care, altfel, nu ocurează în itemuri lexicale: *shuh, ahem, tsk*[28] etc. Totuși, „sensul" interjecțiilor și cel al mărcilor discursive diferă în mod semnificativ. Interjecția nu face parte, din punct de vedere semantic, din propoziție, dar ea se constituie într-o întreagă „propoziție" separată, fiind o expresie (de obicei, un singur cuvânt, dar nu obligatoriu și întotdeauna un singur cuvânt), care transmite un întreg „basic message", implicând starea emoțională a vorbitorului. Clasa interjecțiilor se definește din perspectiva locutorului, în interiorul actului de comunicare lingvistică. La nivelul limbii, interjecțiile reprezintă, în opinia lui R. Jacobson[29], „stratul pur emotiv al limbajului, având așa-numita funcție *emotivă* sau *expresivă*, concentrată asupra transmițătorului, având ca scop exprimarea directă a atitudinii vorbitorului față de cele spuse de el. Pentru C. W. Morris[30], interjecțiile reprezintă una dintre modalitățile de întrebuințare a limbii, dictată de regulile prag-

[27] Bruce Fraser, *Approach*, pg.391.
[28] Idem, ibidem.
[29] R. Jakobson, *Funcțiile limbii*, apud Coteanu, *Crestomație*, pg. 51.
[30] C. W. Morris, *Foundation of the Theory of Signs*, în O. Neurath, R. Carnap și C. Morris, *International Encyclopedia of Unified Science*, Chicago, 1938, pg. 59.

matice, înscriindu-se alături de porunci, ordine ca *Vino aici!*, sintagme precum *Bună dimineaţa!* şi diferite enunţuri retorice şi poetice care apar numai în anumite condiţii la protagoniştii actului lingvistic.

Mărcile discursive nu trebuie să fie confundate nici cu *vocativele*, o clasă de mărci pragmatice în paralel[31], care, de obicei, ocurează în poziţie iniţială, ca şi mărcile discursive. Vocativele conţin un întreg mesaj paralel, identificând, mai mult sau mai puţin specific, individul (indivizii) căruia (cărora) le este adresat enunţul. Ele nu semnalează o relaţie în discurs, aşa cum fac mărcile discursive. Vocativele pot fi clasificate în cinci grupe, şi anume: a) Apelative convenţionale („Conventional Appelation"): *John, Mr. President, Sfinţia voastră* etc; b) Nume ale unor meserii: *Chelner!, Doctore!* c) Epitete: *Dragă,* engl. *Sweetie* etc; d) Forme pronominale: *Tu!, Cineva!, Oricine!* etc; e) Structuri fonologice speciale: *psst, hey, ahhh* etc[32].

5.3. *„Sensul" mărcilor discursive. Caracteristici pragmatice*

Având în vedere faptul că funcţia mărcilor discursive este aceea de a semnala relaţii discursive secvenţiale[33], este important de ştiut ce „semnifică" aceste mărci discursive, altfel spus, ce fel de informaţie transmit ele: informaţie *semantică* sau informaţie *pragmatică*? Trebuie observat faptul că mărcile discursive nu schimbă informaţia semantică a contextului din care fac parte. „Ele nu prezintă importanţă în privinţa variaţiei semantice contextuale"[34].

---

[31] Referitor la opinia că vocativele reprezintă o clasă de mărci pragmatice în paralel, vezi Fraser, *Approach*, pg. 391.
[32] Idem, ibidem.
[33] Bruce Fraser, *Approach*, pg. 392.
[34] Caron, *Processing*, pg. 568.

Mărcile pragmatice se caracterizează printr-un „conținut semantic redus"[35], având mai mult funcția de a construi o „reprezentare integrată"[36], adică de a organiza, de a ordona secvențele textului, secvențe care transmit aceeași semantică, indiferent de mărcile discursive care ocurează în text. Aceasta înseamnă că mărcile discursive ar trebui analizate ca având *un sens pragmatic distinct* („a distinct pragmatic meaning")[37], care conține anumite aspecte ale intenției comunicative a vorbitorului. Acest sens pragmatic distinct include caracteristici ca: a) au conținut semantic redus; b) funcția lor se răsfrânge asupra unei unități mai mari decât propoziția; c) sunt segmente lingvistice scurte, majoritatea conținând o singură silabă; d) ocurează în poziție inițială, adesea în afara structurii sintactice a propoziției; e) sunt opționale, adică se constituie în elemente gramaticale și semantice neobligatorii, pe care vorbitorul le poate utiliza, pentru a-și organiza discursul[38].

Cu alte cuvinte, mărcile discursive reprezintă o clasă *pragmatică* de elemente lingvistice (opusă clasei *semantice* de elemente lingvistice), care transmit *informație pragmatică* (ordonează textul în care ocurează) distinctă de orice informație de tip semantic, informație pragmatică care semnalează felul în care vorbitorul intenționează să relaționeze mesajul care urmează de discursul precedent.

---

[35] Christine Gohl und Susanne Günthner, *Grammatikalisierung von weil als Diskursmarker in der gesprochenen Sprache*, Konstanz, 1999, pg. 20 [= Gohl, Günthner, *Grammatikalisierung*].
[36] Caron, *Processing*, pg. 568.
[37] Fraser, *Approach*, pg. 393..
[38] Gohl, Günthner, *Grammatikalisierung*, pg. 20.

5.4. *Clasificarea mărcilor discursive*

B. Fraser[39] clasifică mărcile discursive în patru mari clase, şi anume: A. Mărci pentru schimbarea subiectului discursului („*Topic change markers*"); B. Mărci contrastive („*Contrastive markers*"); C. Mărci elaborative („*Elaborative markers*"); D. Mărci inferenţiale („*Inferential markers*").

Primul tip de mărci discursive, *mărcile pentru schimbarea subiectului discursului*, semnalează faptul că aserţia care urmează este, în opinia vorbitorului, o deviere de la subiectul curent:

(90) Nu cred că putem merge mâine. Este ziua lui David. *Chiar*, când este ziua ta? (Fraser, *Markers*, pg. 187);

(91) *Vorbind despre Marsha*, unde este zilele astea? (Fraser, *Markers*, pg. 187).

Alte exemple de mărci ale schimbării subiectului discursului sunt: *înapoi la punctul iniţial, înainte de a uita, à propos, într-o altă ordine de idei, altfel spus, întorcându-ne la subiectul nostru, asta îmi aminteşte de* etc[40].

Al doilea grup de mărci discursive este reprezentat, în opinia lui B. Fraser, de *mărcile contrastive* ("contrastive markers"). Mărcile contrastive semnalează faptul că aserţia care urmează este sau o negare, sau un contrast la o anumită afirmaţie asociată discursului anterior:

(92) A: Putem pleca acum, copii.

[39] Fraser, *Markers*, pg. 187.
[40] Fraser, *Markers*, pg. 187.

B: *Dar* nu ne-am terminat jocul, încă. (Fraser, *Markers*, pg. 188);
(93) John nu va pleca la Poughkpeepsie. *Din contră*, el va rămâne la New York. (Fraser, *Markers*, pg. 188);
(94) Jane este aici. *Totuşi*, ea nu are de gând să rămână. (Fraser, *Markers*, pg. 188).

Clasa mărcilor contrastive mai include: *în ciuda acestui fapt, chiar şi aşa, în orice caz, oricum, în comparaţie(cu), în contrast(cu), în loc(de), pe de altă parte, în legătură (cu), încă* etc[41].

Mărcile elaborative ("elaborative markers") constituie cea de a treia clasă de mărci discursive, care semnalează faptul că aserţia care urmează unui asemenea tip de marcă discursivă reprezintă „o „rafinare", („refinement"), o precizare de un anumit fel"[42] la discursul precedent:
(95) Ia-ţi haina cu tine. Dar, *înainte de toate*, ia-ţi mănuşile. (Fraser, *Markers*, pg. 188);
(96) Cred că ar trebui să te liniştești puţin. *Cu alte cuvinte*, stai jos şi aşteaptă o secundă. (Fraser, *Markers*, pg. 188);
(97) A făcut-o şi pe asta. *Mai mult*, i-a plăcut s-o facă. (Fraser, *Markers*, pg. 188).

Alte mărci elaborative sunt: *peste toate, de asemenea, în mod alternativ, în mod analog, de altfel, în mod corespunzător, în mod egal, de exemplu, de pildă, mai mult decât atât, în plus, în orice caz, de fapt, cu alte cuvinte, în particular, cu adevărat, mai important (decât), mai precis (decât), mai specific (decât), mai la subiect (decât), deasupra tuturor, sau, altfel, similar, asta este, mai mult decât atât* etc[43].

[41] Fraser, *Markers*, pg. 188.
[42] Idem, ibidem.
[43] Fraser, *Markers*, pg. 188.

Ultima clasă de mărci discursive este reprezentată de *mărcile inferențiale* ("inferential markers"), expresii care semnalează faptul că aserția care le urmează este o concluzie la discursul precedent:

(98) Mary a plecat acasă. *De altfel,* era bolnavă. (Fraser, *Markers*, pg. 189);

(99) A: Marsha este plecată în timpul weekend-ului.

B: *Deci,* nu va fi disponibilă sâmbătă. (Fraser, *Markers*, pg. 189).

Această clasă de mărci discursive mai include: *în privința, ca o consecință, ca o concluzie logică, ca rezultat, pentru că, pentru acest / acel motiv, în acest / acel caz, se poate concluziona (că), se ajunge la concluzia (că), bineînțeles (că), în aceste condiții, astfel, de aceea, în acord cu* etc[44].

[44] Fraser, *Markers*, pg. 188.

6. *Şi, dar, că, deci* - mărci discursive în limba română vorbită

6.1. *Şi* este considerat, de obicei, în literatura de specialitate străină şi românească, conjuncţie coordonatoare copulativă, care poate ocura fie în interiorul unor părţi de propoziţie (părţile de propoziţie multiple), fie în interiorul propoziţiei, fie în interiorul frazei.

În vorbire, *şi* poate fi marcă discursivă, apărând fie în poziţie iniţială în enunţ, fie în poziţie internă, fie finală:

(100) a) A: Apoi am ciocnit împreună paharele.
B: *Şi*, apoi, ce s-a întâmplat? ;
b) Am încercat să capăt o slujbă. Am eşuat. *Şi* apoi am încercat din nou.;
c) John a fugit de acasă *şi* Mary a făcut acelaşi lucru, mai târziu. (Schiffrin, *Markers*, pg. 127).

În timp ce *şi* în (100a) şi (100b) sunt exclusiv mărci discursive, având funcţia pragmatică de a relaţiona aserţia în care ocurează de discursul anterior, în (100c), *şi* ar putea fi analizat, pe de o parte, atât ca o conjuncţie coordonatoare, joncţionând două propoziţii principale, cât şi, pe de altă parte, ca marcă discursivă (mai ales, dacă este precedat de o pauză în vorbire), separând două mesaje distincte din punct de vedere semantic şi semnalând faptul că cel de al doilea mesaj este, oarecum, paralel cu primul.

Deborah Schiffrin[1] consideră că *şi*, alături de *dar* şi *sau*, au un statut diferit, comparativ cu alte mărci discursive (*oh, bine*). Aceste elemente lingvistice au un rol bine conturat în sistemul gramatical al limbii (engleze, în acest caz), iar analiza lor ca mărci discursive, din aceasta cauză, ar trebui să se facă în mod diferit: pe lângă caracterizarea discursului în care ocurează,

[1] Schiffrin, *Markers*, pg. 128.

ar trebui să avem în vedere posibilitatea ca "proprietăţile gramaticale" ale înseşi itemurilor în discuţie să contribuie la funcţia lor discursivă. Acest tip de mărci discursive (*şi, dar, sau*) au, în acelaşi timp, şi funcţie gramaticală, şi funcţie pragmatică în vorbire ("have both ideational and pragmatic functions in talk")[2]. Astfel, *şi* are două roluri fundamentale în vorbire, şi anume, *coordonează unităţi sintactice* şi *continuă o acţiune (idee) a vorbitorului*[3].

6.1.A. *Şi – coordonator al unor unităţi sintactice*

Şi poate apărea, în loc de *dar*, într-o structură sintactică care exprimă ideea de contrast, de opoziţie:

(101) a. Uite, asta este ceea ce face orice ţară.
b. *Dar* noi am pierdut /
c. şi am fost serioşi /
d. şi am încercat să câştigăm.
e. *Şi* am pierdut. (Schiffrin, *Markers*, pg. 129).

Contrastul dintre eforturile de a câştiga şi pierderea nedorită, neîntemeiată, a războiului este marcat, mai întâi, cu ajutorul lui *dar* (vezi 101b), iar, în al doilea caz, cu *şi* (vezi 101 e).

Am ales pentru ilustrare şi un exemplu din textele dialectale, în care marca discursivă *şi* are valoarea lui *dar*, exprimând ideea de opoziţie, fără excludere:

„Ieram militar / şi d-acolo dă la regiment m-a trimes într-o delegaţie / *şi* m-a trimes în delegaţie pă departe / p-aicea pă la... trei scaune / p-aiici pă la vamă." (TDM, 2, pg. 243).

Textele dialectale ne oferă exemple în care marca discursivă *şi* este coordonator al unor unităţi sintactice:

---

[2] Schiffrin, *Markers*, pg. 128.
[3] Schiffrin, *Markers*, pg. 129.

„Mâncăm acolea aşa / mâncăm noi *şi*... stăteam / moţăiam / nu ne venea zî ne punem jos aşa / mă!"(TDM, 1, pg. 107);

„Am muncit împreună toţi... va să zîcă... asta era petrecut în cursu unei săptămâni / *şi* tomnai sâmbătă / am fost împreună / mama... dă dimineaţă / ... mi-a spus:" (TDM, 1, pg. 127);

„Mă duceam cu uoili / *şi* stiteam cu iele / mă uitam cum mâncă pă poiană // siara vineam cu iele acas / (TDM, 2, pg. 211);

„Tundeam uoili / uo spălam / *şi*... uo ducean la maşină" (TDM, 2, pg. 212).

Şi se poate folosi şi în loc de *deci*, introducând o aserţie care exprimă o concluzie la discursul anterior:

(102) a. Îmi aduc aminte un joc /

b. pentru că aveam nişte indicatoare:

c. şi / ca şi cum ne-am fi ascuns /

d. mergeam în jurul indicatoarelor //

e. *Şi* // îmi aduc aminte foarte bine. (conversaţie înregistrată).

Vorbitorul explică că-şi aduce aminte un anumit joc, iar concluzia o exprimă cu ajutorul lui *şi,* şi nu cu ajutorul lui *deci.*

Şi în textele dialectale putem găsi exemple în care marca discursivă *şi* are valoarea lui *deci*:

„Făceam o gruapă ş-o-ngropam / ca să n-apuce alte ligiuoni // şi spălam tucu bine bine / *şi* asta iera / povestea săpunului asta ie //" (TDM, 2, pg. 237).

Şi poate fi similar şi cu *zero*, în structuri asindetice. În exemplul (103), *şi* separă o concluzie generală de o listă de evenimente specifice, care sunt joncţionate asindetic:

(103) a. Merg în excursie cu ei /

b. (şi) îi aduc aici /

c. (şi) luăm masa la mine //

d. *şi* nu văd nici o problemă / pentru că lucrez cu colegi care au terminat facultatea. (conversaţie înregistrată).

Şi poate lega mai multe evenimente, aparţinând aceleiaşi idei de bază ("idea structure")[4]. Deborah Schiffrin oferă un exemplu în care Jack şi Freda discută despre valoarea educaţiei unui colegiu cu reputaţie excelentă. Freda a terminat colegiul Girls' High, cu mai mulţi ani în urmă, şi consideră că un anumit număr de băieţi studenţi încurajează prea mult competiţia dintre fetele studente. Jack nu este de acord cu această opinie şi îşi exprimă propria părere în (104):

(104) a. Vezi...dacă în grupă sunt mai multe fete /
b. *şi* una dintre ele nu este atât de deşteaptă /
c. s-ar putea să nu se simtă prea bine din aceasta cauză /
d. dar s-ar putea să-i pese mai puţin de ceea ce gândeşti despre ea /
e. pentru că tu eşti fată
f. *şi* ea este tot fată.
g. Dar vezi, eşti într-o grupă...
h. *şi* simţi că nu eşti deasupra restului grupei /
i. *şi* sunt băieţi şi fete în grupă /
j. *şi* tu eşti fată sau băiat /
k. te-ai simţi, puţin... stingherită. (Schiffrin, *Markers*, pg. 135).

Strategia comunicaţională a lui Jack este aceea de a compara reacţiile studenţilor mai puţin inteligenţi dintr-o grupă numai de fete, cu reacţia celor dintr-o grupă mixtă. El separă aceste două scenarii ipotetice cu *vezi* (a, g) şi cu *dar* (g) şi leagă evenimentele şi stările de fapt cu *şi* (b, h, j).

Pentru ultima situaţie menţionată, în care *şi* poate lega mai multe evenimente aparţinând unei aceleiaşi idei de bază, confer un exemplu din textele dialectale:

„Iarna la uo grădină acolo / tumnai mai sus // ş-a venid lupu la noi *şi* ni le-a-mpărţit în tuate părţâli / *şi* io ţâpam după iel

[4] Schiffrin, *Markers*, pg. 135.

p-acolo pân grădină *şi* ieram afar dân sat // *şi* am păţit dăstule şi cu uoili." (TDM, 2, pg. 212).

Şi poate reuni mai multe nivele ale aceluiaşi discurs. De exemplu, Ira explică de ce este împotriva "intermarriage"[5]:

(105) a. Bine, cred că avem o problemă dacă / eh / dacă vom avea o discuţie //

b. ştii // nu eşti prea stabil psihic, când începi să porţi o discuţie în contradictoriu /

c. *şi* poţi să laşi vorbele să-ţi scape, vorbe de care să-ţi pară rău mai târziu.

d. De exemplu, să presupunem că soţul este evreu

e. *şi* fata este / să spunem / catolică //

f. *şi* ei se ceartă

g. *şi* ea îi spune "La naiba să te ia de evreu!" /

h. cu siguranţă că n-ar fi spus aşa, dacă era raţională, calmă //

i. *şi* / poate că aceste cuvinte nu înseamnă nimic /

j. dar tot dor.

k. *Şi* mă gândesc / mă gândesc / când vor veni copiii, cum vor creşte aceşti copii? (Schiffrin, *Markers*, pg. 136).

Opinia Irei (prezentă peste tot în conversaţie) este aceea că "intermarriage" (căsătoria între persoane cu religii diferite) cauzează probleme. Ea îşi apară această poziţie, descriind două probleme: folosirea insultelor etnice în timpul certurilor (a-j) şi creşterea copiilor (k). Prima problemă este exprimată în (a-c). Mai apoi, *şi* leagă evenimente specifice în (d-g) şi interpretarea acestor evenimente în (h-i). A doua problemă, cea a creşterii copiilor, este introdusă tot prin *şi*.

În (106), Ioana a fost întrebată ce restaurante preferă ea şi Radu. Ea răspunde, explicând de ce ei mănâncă atât de des în oraş:

[5] Schiffrin, *Markers*, pg. 136.

(106) a. Păi // avem un club al unui verişor /

b. *şi* ne întâlnim acolo o dată pe lună //

c. *şi* ceea ce facem o dată pe lună este să luăm masa sâmbătă seara. (conversaţie înregistrată).

Explicaţia Ioanei conţine prima temă a discursului: activităţile din clubul verişorului. Aceste activităţi sunt introduse cu ajutorul lui *şi*. Apoi, Ioana trece la cea de a doua temă a discursului – care, de fapt, reprezintă răspunsul propriu-zis la întrebarea unde mănâncă ei doi, când ies în oraş:

(106) d. Deci, am mers la Clubul mov //

e. *şi* am mers // în fiecare lună / mergem în alt loc.

f. Eh / *şi* mergem: am mers la Unirea de două ori. (conversaţie înregistrată).

A doua temă a discursului este o listă de restaurante pe care Ioana şi Radu le-au frecventat. Ca şi activităţile din cadrul primei teme a discursului (a, b, c), evenimentele din cea de a doua temă a discursului (d, e, f) sunt introduse tot cu ajutorul lui *şi*.

În (106), *şi* este folosit pentru a face legătura dintre anumite evenimente şi o anumită temă a discursului.

6.1.B. *Şi – continuând o acţiune (idee) a vorbitorului*

Atunci când *şi* este doar marcă discursivă, structurând ideile discursului, nu mai are "sens gramatical" ("*and* seems to be free of meaning"), ci are "sens pragmatic" ("a pragmatic effect")[6]. În acest caz, *şi* este o marcă discursivă care semnalează faptul că vorbitorul vrea să-şi continue o anumită idee, exprimată anterior.

Informaţia conţinută într-o conversaţie este, deseori, delimitată în unităţi interacţionale ("interactional units"): "Vorbitorii, adesea, conlucrează pentru o conversaţie interacţională"[7].

---

[6] Schiffrin, *M arkers*, pg. 141.

[7] G. Jefferson, *A technique for inviting, laughter and its subsequent*

Analizăm, din această perspectivă, un anumit tip de conversație. (107) conține răspunsul Zeldei la o întrebare care vine de la Sally (o studentă la sociolingvistică):

(107) Sally: Locuiești în West Philly? Cam pe unde?

Zelda: a. Păi / m-am născut la numărul 52 / eh / am uitat / cred că era 52

b. *și* am crescut în cartierul care se numește Logan /

c. *și* / apoi / am plecat timp de doi ani /

d. *și* / apoi / când m-am întors / m-am măritat //

e. *și* am locuit, apoi, la numărul 49 / în Blair.

Sally: Unde este asta?

Zelda: f. Este chiar la numărul 49.

Sally: Oh // da / da.

Zelda: Acolo am locuit eu.

g. *Și* / apoi / ne-am mutat aici. (Schiffrin, *Markers*, pg. 142).

În exemplul anterior, Zelda leagă ideile de la a. la e. cu ajutorul lui *și*. Când Sally cere mai multe informații despre ultima adresă, Zelda răspunde la această întrebare și, apoi, se întoarce la răspunsul său inițial, cu ajutorul lui *și* (vezi g.). Astfel, *și* leagă ideile anterioare ale discursului cu răspunsul ultim al Zeldei: "Utilizarea lui *și* în astfel de circumstanțe este tipică: *și* anunță o următoare aserție, ca parte a unei unități interacționale nu încă complete."[8].

Textele dialectale furnizează numeroase exemple în care *și* marchează o continuare a acțiunii sau ideii vorbitorului:

„Du-te dî dă drumu puțîn la vite / *și*-o să mergi cu mine cu căruța / c-aveam să car nește bolovani la un cetățean." (TDM, 1, pg. 127);

---

acceptance / declination, în G. Psathas, *Everyday language: Studies in ethnomethodology*, New York, 1979, pg. 79.

[8] Schiffrin, *Markers*, pg. 143.

„apăi când a... mai bătut-o *şi* o bătea / *şi* nu eram io acasă / *şi*-i spunea că dacă-n spume mie o să duce şi o-ngruapă" (TDM, 2, pg. 210);

„Pui borhotu-acolo-şa-n în că în ... căldare / în vasu-ăla / mestec în iel până cân să-nherbântă ... mă ca s-auziz dumnea-voastră acolo ce zic ieu s-auză ăla acolo // *şi* ... mestică iel ca să nu să lipiască dă fundu căldări." (TDM, 2, pg. 241).

(108) ilustrează faptul că *şi* poate fi folosit şi în repetate încercări de a continua o anumită idee ("interactional unit")[9], când această idee este ameninţată de a fi schimbată, întreruptă, de intervenţia interlocutorului. De exemplu, Jack vrea să demonstreze că nici ruşii, nici americanii nu trăiesc în sisteme social-politice corespunzătoare, întocmai, ideologiilor lor. El compară utilizarea cuvântului "comunism" cu folosirea cuvântului "irregardless" (nenepăsător), considerând că oamenii folosesc anumite cuvinte, chiar dacă ele nu înseamnă ceea ce ei cred că înseamnă:

(108) Jack: Dar, noi folosim cuvântul "irregardless" / chiar dacă nu există acest cuvânt // aşa-i?

Freda: Mda / pur şi simplu, îl folosesc şi / de fiecare dată când îl folosesc / ştiu că greşesc.

Jack: Nu / dar eu îl folosesc.

Freda: Şi tu îl foloseşti?

Debby: Îl folosesc.

Jack: *Şi* nu există un asemenea cuvânt.

Freda: Cred că ar fi putut exista un asemenea cuvânt / la un moment dat / pentru că eu îl folosesc mereu.

Jack: Nu / nu a existat.

Şi / tot astfel folosim cuvântul "comunism". (Schiffrin, *Markers*, pg. 143).

Două intervenţii ale Fredei ameninţau să schimbe

[9] Schiffrin, *Markers*, pg. 143.

cursul argumentării programate a lui Jack și, de aceea, Jack își reclamă de două ori, prin intermediul lui *și*, dreptul de a termina de spus ce a început. Cu alte cuvinte, ambele eforturi lingvistice ale lui Jack, de a recâștiga controlul asupra subiectului conversației, conțin inițial *și*.

Și poate fi folosit și pentru a "lega" întrebări care sunt conținute într-o serie de întrebări, set de întrebări pe care vorbitorul vrea să le pună într-o ordine anumită:

A: Întrebarea 1
B: Răspunsul 1
A: *și* întrebarea 2...

Schema anterioară este ilustrată cu ajutorul exemplului (109):

(109) Ana: a. Aș putea afla numele voastre? Aș vrea să mi-l spui tu / mai întâi.
Maria: Bine. Dă-i drumul.
Irina: Irina Popescu //
Ana: b. *și*...
Maria: Maria Ciobanu.
Ana: Bine /
c. *și* care este adresa voastră? (conversație înregistrată).

O altă "structură interacțională"(joc de replici) în care *și* poate marca o *continuare* este următoarea:

A: Întrebarea 1
B: Răspunsul 1
A: *și* întrebarea 1'

Un element diferit de prima schema este întrebarea 1', care reprezintă o cerere de elaborare a răspunsului 1. Odată cu această cerere, se produce efectul extrapolării informației din răspunsul 1, extrapolare care reprezintă, de fapt, continuarea conținutului general al răspunsului 1:

(110) Ana: a. Care a fost prima slujbă pe care ai avut-o / când ai terminat școala?

Maria: Am lucrat într-un magazin de cafea // de obicei / se cumpără cafea verde şi lucram acolo ca un funcţionar plătit ieftin.

Ana: Aha...

b. *Şi* când a fost asta?

Maria: Eh / în 1980. (conversaţie înregistrată).

Întrebarea lui Anei în (b) este întrebarea 1': completează informaţiile tocmai oferite în răspunsul Mariei (răspunsul 1), răspuns la întrebarea 1 (vezi a.). *Şi* este folosit, deoarece întrebarea 1 continuă relevanţa răspunsului 1.

Am văzut, până aici, că *şi* marchează continuarea a ceea ce a spus vorbitorul în discursul său anterior. Rezultă că *şi*, în acest caz, are un efect pragmatic ("pragmatic effect")[10] ca marcă discursivă: *şi* marchează o aserţie a vorbitorului, aserţie care reprezintă o *continuare* a unui schimb anterior de replici.

Pentru a rezuma, putem afirma că *şi* poate fi folosit ca marcă discursivă, atunci când marchează o continuare a celor spuse de vorbitor anterior, dar şi atunci când identifică şi leagă idei coordonate. Cu alte cuvinte, *şi* marchează continuarea şi / sau coordonarea: mai precis, distincţia *şi* coordonator / *şi* marcă a continuării se face în funcţie de conţinutul şi structura discursului.

6.2. *Dar* este încadrat, în gramatica românească, printre conjuncţiile coordonatoare, întocmai ca *şi*. *Dar* este conjuncţie coordonatoare adversativă, alături de conjuncţiile *iar, însă, ci*, coordonarea adversativă exprimând o opoziţie fără excludere.

Ca marcă discursivă, *dar* are un efect pragmatic diferit de cel al lui *şi*: marchează o aserţie care reprezintă "o acţiune

[10] Schiffrin, *Markers*, pg. 147.

contrastivă față de discursul anterior"[11]. Deoarece acest efect pragmatic se bazează pe o semantică pragmatică contrastivă, contextele ideative și situaționale în care este folosit *dar* sunt, considerabil, mai puține, în comparație cu cele cu *și*. Am văzut, spre exemplu, că *și* poate alterna cu zero, pentru a produce contraste sintagmatice care organizează atât informația referențială, cât și cea funcțională, a unităților în care ocurează. Nu numai că *dar* nu alternează cu zero, dar el nu coordonează unități funcționale, decât dacă între acestea există o anumită *relație contrastivă* în "contextul ideatic sau interacțional"[12].

Am ales pentru ilustrare un exemplu din textele dialectale, în care *dar* este marcă discursivă cu valoare contrastivă:

„Vine o cumnată d-a mea / zîce „mamă / mamă"// *da(r)* ea nu răspunde // „mă" zâce / „mama s-o fi sculat?"" (TDM, 1, pg. 128).

În limba română vorbită, *dar*, ca marcă discursivă, poate avea valoarea mărcii discursive *și*, având rolul de a cotinua o acțiune sau o idee a vorbitorului:

„Zâc „mă nu știu / o fi plecat la oraș // ce știu eu!" // *da(r)* eu zâc „stai tu / că merg eu / o luăm p-aciia și merg ș-io dăvale." (TDM, 1, pg. 128).

Și Jean Caron[13] consideră că, în mod convențional, *dar* este, în general, descris ca având o valoare contrastivă ("a contrastive value"): "<p *dar* q> înseamnă că atât p, cât și q sunt, într-un anumit fel, opuse așteptărilor interlocutorului în privința lui p. Cf.: Harry a fost bolnav, *dar* a venit, oricum, la ședință"[14]. În exemplul anterior, utilizarea lui *dar* sugerează faptul că, de

[11] Deborah Schiffrin, *Discourse Markers*, pg. 152.
[12] Idem, pg. 153.
[13] Jean Caron, *Processing* , pg. 571.
[14] Idem, ibidem.

obicei, prima propoziţie ar implica negarea celei de a doua, dar că, în cazul de faţă, ambele propoziţii sunt adevărate. Cu alte cuvinte, urmează că "în cele mai normale lumi posibile, [...] antecedentul exprimă o condiţie suficientă pentru negarea propoziţiei post-exprimate"[15].

Claudia Biasci[16] înscrie *dar* între aşa-numitele "pragmatische Konnective", opuse grupei de "natürliche Konnective". Astfel, *dar* pragmatic este folosit pentru a exprima un act de vorbire contrastiv ("ein Gegensprechakt"). *Dar* poate fi interpretat, în acest sens, ca o obiecţie la actul de limbaj anterior ("es kann als Einspruch gegen den früheren Sprechakt interpretiert werden"[17]):

(111) A: Să mergem!

B: *Dar* ce facem cu Linda? (Biasci, *Konnektive*, pg. 93).

Dar nu este folosit, însă, numai pentru a contrazice condiţiile conţinutului propoziţional al actului de vorbire anterior ("Putem merge *numai dacă* Linda merge cu noi"), ci şi pentru a exprima *condiţiile fericite* ("appropriateness conditions"[18]) ale actului de limbaj anterior:

(112) A: Poţi să-mi spui cât e de târziu?

B: *Dar* ai şi tu ceas! (Biasci, *Konnektive*, pg. 93).

O altă utilizare pragmatică a lui *dar* este aceea în care acesta are rolul de a exprima o delimitare, o restrângere vis- à -vis de actul de vorbire anterior:

(113) Îţi aduc banii mâine. *Dar* nu uita, atunci, discurile! (Biasci, *Konnektive*, pg. 94).

În exemplul anterior, lui *dar* îi corespunde engl. *unless*

[15] T. Van Dijk, *Text and Context*, London, Longman, 1977, pg. 93.
[16] Claudia Biasci, *Konnektive in Sätzen und Texten*, Hamburg, 1982, pg. 92 [= Biasci, *Konnektive*].
[17] Biasci, *Konnektive*, pg. 93.
[18] J. L. Austin, *Zur Theorie der Sprechakte*, Stuttgart, 1972, pg. 27.

(*dacă nu)* și, în acest caz, (113) poate fi parafrazat astfel:
(114): Îți aduc banii mâine. *Dar*, dacă uiți discurile, nu-ți (mai) aduc banii mâine.

S. Stati[19] distinge între două grupe de conective: *conectivele sintactice* și *conectivele pragmatice*. În cea din urmă grupă, el include și *dar*, considerat ca fiind "unul dintre conectivele pragmatice dintre cele mai tipice, care introduc aserții ce exprimă reacția"[20].

Pentru a demonstra că *dar* pragmatic introduce replici care exprimă reacția la replica anterioară, el oferă două exemple, unul din limba italiana vorbită, iar altul dintr-un text literar:
(115) A: Am găsit-o mai slabă decât era înainte. Cu adevărat.

B: Dar cum se poate?

A: Știi / știi că este o proastă / crede că este grasă și Ricardo / și Ricardo care spune că-i stă foarte bine așa.

B: Nu / nu / e chiar slabă.

A: *Dar* scuză-mă / dar Roberta /

B: *Dar* într-adevăr, odată Fiore mi-a spus: știi că am văzut-o pe Roberta cu fustă mini, dar are picioarele chiar slabe! (Stati, *Connettivi*, pg. 312).
(116) A: A făcut ceea ce ar fi făcut orice om de onoare.

B: *Dar* da / de onoare! Îl aperi! Îl aperi pentru tot ce a făcut!

A: Și n-ar trebui s-o fac?

C: *Dar* nu sublinia, măcar, asta! (Stati, *Connettivi*, pg. 313).

În opinia Dianei Blakemore[21], o parte a sensului lui *dar* este echivalentă cu *și*, astfel că un enunț ca (117) este adevărat numai dacă ambele aserții conținute sunt adevărate:

---

[19] Stati, *Connettivi*, pg. 312.
[20] Idem, pg. 313.
[21] Blakemore, *C onstraints*, pg. 125.

(117) Tom a venit *dar* şi-a adus câinele. (Blakemore, *Constraints*, pg. 125).

De asemenea, este adus în discuţie faptul că enunţurile care conţin *dar* au conotaţii contrastive, comparativ cu enunţurile cu *şi*. Compară, de exemplu, (117) cu (118): Tom a venit *şi* şi-a adus câinele.

Comparând cele două exemple, se observă că *dar* înseamnă "*şi* + altceva". Este necesar, în acest sens, să se distingă între două utilizări contextuale ale lui *dar*: aşa-numita "negare a aşteptării" ("denial of expectation"), ilustrată în (119) şi aşa-zisa "utilizare contrastivă" ("contrast use")[22], ilustrată în (120):

(119): John este republican, *dar* este cinstit. (Blakemore, *Constraints*, pg. 126);

(120): Susan este înaltă, *dar* Mary este scundă. (Blakemore, *Constraints*, pg. 126).

R.Lakoff[23] prezintă această distincţie între cele două utilizări contextuale ale lui *dar*, ca pe o distincţie între două sensuri diferite ale lui *dar* ("a distinction between two meanings of *but*"), distincţie considerată de către Kempson[24] ca nesatisfăcătoare, nefondată.

Să luăm în discuţie, în continuare, un tip de exemplu în care *dar* exprimă idei contrare celor care au fost exprimate în discursul anterior. Astfel, Henry, care este evreu, nu agreează ideea căsătoriei între oameni de diverse religii. El ştie, de asemenea, că poporul evreu a fost supus la discriminare şi intoleranţă şi, pentru a susţine această afirmaţie, oferă dovezi istorice şi personale. Pe lângă faptul că această intoleranţă faţă

[22] Blakemore, *C onstraints*, pg. 125.

[23] R. Lakoff, *If's, and's and but's about conjunction*, în C. J. Fillmore and D. T. Langendoen, *Studies in Linguistic Semantics*, New York, 1971, pg. 131.

[24] R. M. Kempson, *Presupposition and the Delimitation of Semantics*, Cambridge, 1975, pg. 72.

de evrei este greşită şi condamnabilă din punct de vedere moral, este, de asemenea, nedrept, consideră Henry, avându-se în vedere faptul că evreii sunt foarte toleranţi cu ceilalţi. Henry afirmă că evreii reprezintă cel mai liberal, generos şi compasional popor din lume. Opinia pe care Henry o exprimă în (121) este aceea că o căsătorie între doi oameni cu religii diferite este greşită. Înainte ca Henry să exprime acest lucru, Irene consideră că, deşi nu-i place nici ei ideea unei căsătorii mixte ("intermarriage""), ea crede că, de fapt, nu există decât o singură religie în întreaga lume. Ea nu se opune căsătoriei mixte, aşa cum o face Henry:

(121) Henry: a. Nu trăim într-o lume, unde avem egalitate completă.

Irene: b. Crezi asta despre lumea în care trăim. Sunt de acord cu asta.

Henry: c. Da, exact aşa este.

Irene: d. Nu te contrazic cu nimic.

Henry: e. *Dar* arabii ne consideră infideli... iar creştinii ne numesc păgâni.

Irene: f. Este adevărat.

Henry: g. Nu suntem nimic din toate astea /

h. şi, totuşi, noi am pornit totul /

i. şi noi suntem infideli? Noi suntem păgâni? (Schiffrin, *Markers*, pg. 153).

Pentru că antisemitismul există, Henry nu poate accepta căsătoria mixtă ("intermarriage"). *Dar* în e. ("*Dar* arabii ne consideră infideli"), marchează *contrastul* dintre situaţia ipotetică şi situaţia actuală a evreilor.

Nu întotdeauna, conţinutul semantic al unui enunţ poate explica de ce două unităţi sintactico-semantice se află într-o relaţie contrastivă. Multe idei contrastive sunt inferabile, numai datorită faptului că o anumită propoziţie contravine aşteptărilor

vorbitorului / ascultătorului – aşteptări care sunt conţinute nu în propoziţiile anterioare ale discursului, ci în fondul de cunoştinţe ("background knowledge")[25] referitoare la lume, în general. Ioana, Maria şi Dana au o discuţie despre verile petrecute pe ţărmul mării:

(122) Maria: Da, era foarte plăcut acolo, când eram copii.

Ioana: Unde? Acolo / pe malul mării / obişnuiam să merg acolo în fiecare vară. Mama mă trimitea cu rudele.

Dar obişnuiam să plâng şi voiam să merg acasă. Nu-mi plăcea.

Dana: Şi când ajungeai acasă / îţi plăcea vara acolo / nu?

Ioana: Nu sunt persoana care să stea prea mult la ţărmul mării. (conversaţie înregistrată).

Ioana povesteşte că şi-a petrecut o parte din verile copilăriei la ţărmul mării. Totuşi, contrar aşteptărilor culturale referitoare la copiii cărora le place timpul petrecut la ţărmul mării, şi contrar remarcilor anterioare ale discursului, care se referă la ţărmul mării ca fiind un loc frumos, Ioanei nu i-a plăcut timpul petrecut acolo. Ea îşi exprimă reacţia cu ajutorul lui *dar*.

Conţinutul aserţiei următoare a discursului poate, de asemenea, contrasta cu aşteptările vorbitorului referitoare la modul propriu de a "se prezenta" (de a vorbi) ascultătorului. De exemplu, Ira întrerupe un alt subiect conversaţional, pentru a-i spune lui Debby că el a fost invitat la o nuntă a unui coleg de serviciu. Jan îşi expune opinia referitoare la relaţia fiului ei cu o fată din Puerto Rico:

(123) Jan: Nu sunt de acord cu asta. Nu spun / nu spun că este din cauza culorii pielii // cred că este ceva despre felul în care am fost crescuţi // prea multe diferenţe. (Schiffrin, *Markers*, pg. 155).

[25] Vezi în acest sens, D. Tannen, *What's in a frame? Surface evidence for underlying expectations*, în R. Freedle, *New directions in discourse processing*, Norwood, N.J.: Ablex, 1979, pg. 81.

(124) Conține povestea pe care o spune Zelda despre felul în care o familie de italieni, din cartierul ei, a deranjat o familie de evrei. Reiese clar, din povestea Zeldei, faptul că ea acuză familia italiană, pentru necazurile pe care le-a făcut celorlalți oameni din cartier:

(124) Zelda: a. Au fost groaznici / familia italiană /
b. și asta nu pentru că sunt italieni /
c. pentru că unii italieni sunt minunați /
d. *dar* această familie italiană a făcut niște lucruri groaznice familiei de evrei //
e. groaznice. (Schiffrin, *Markers*, pg. 155).

Exemplele (123) și (124) conțin două elemente lingvistice distincte, și anume *negația* și *dar*. Enunțurile negative sunt folosite, de obicei, cu anumite restricții contextuale, comparativ cu echivalentele lor afirmative, de exemplu, atunci când enunțurile afirmative au fost exprimate explicit sau când se află, cumva, în orizontul de așteptare al ascultătorului[26]. Faptul că aserția inițială, într-o conversație, este negativă, implică faptul că vorbitorul va trebui să infereze imediat o anumită concluzie. *Dar*, absent în (123) și prezent în (124), opune concluzia care a fost negată (concluzia pe care discursul anterior ar putea-o implica) unei alte concluzii, preferată de vorbitor. Cu alte cuvinte, *dar* este folosit în cazul în care conținutul a ceea ce este spus contrastează cu așteptările vorbitorului referitoare la modul său de a "se prezenta" ascultătorului.

Pentru ultima situație menționată, am ales pentru ilustrare două exemple din textele dialectale, exemple în care *dar* este utilizat pentru a sugera faptul că ceea ce este spus contrastează cu așteptările vorbitorului, referitoare la modul său

[26] Vezi în acest sens, T. Givon, *Negation in language. Pragmatics, function and antology*, în P. Cole, *Pragmatics*, New York, Academic Press, 1978, pg. 69-112.

de a „se prezenta" ascultătorului:
„Într-o plantaţie dă braz ... / am întâmpinat un urs ... mergând mai sus dă el / după ce l-am petrecut cu ochii pă el până s-a lăsat pe jos acolo pă coastă / mergând mai sus am dat d-altu / care-l urmărea pă ... p-ăstălant pă care ne ne-a-ntâmpina pă noi *da(r)* nu e / nu mai era pă plai, era mai dăvale, era-ntr-o plantaţie... (TDM, 1, pg. 96);
„Că zice / miio! Tudorică!-ntoarceţî-vă înapoi / c-a murit / mama // *da(r)* io hanaber n-aveam / zâc eu an crezut c-a i-a scăpat copilaşu şi-a murit." (TDM, 1, pg. 128).

Dar poate exprima şi contrastul, în cadrul unei anumite *relaţii funcţionale a discursului*, contrast exprimat în răspunsul la orizontul de aşteptare creat de o întrebare anterioară[27].

În (125), *dar* marchează atât un *contrast referenţial*, cât şi unul *funcţional*:
(125) Debby: Şi tu te-ai născut în South Philadelphia //
Ira: a. Nu. M-am născut în South Philadelphia /
b. *dar* m-am mutat în North Philadelphia / când aveam un an. (Schiffrin, *Markers*, pg. 159).

Atât a., cât şi b., în răspunsul Irei, sunt generate de aserţia (interogativă) a lui Debby: a. corectează prezumţia lui Debby, referitoare la locul în care s-a născut Ira, iar b. clarifică conexiunea Irei cu North Philadelphia. *Dar* este cuvânt iniţial, datorită contrastului referenţial al lui b. faţă de a. În acelaşi timp, *dar* face distincţie şi între cele două părţi ale răspunsului: o parte oferă informaţia cerută, iar cealaltă parte conferă conexiuni cu localizarea (North Philadelphia), la care s-a referit Debby. În b.,

[27] Schiffrin, *Markers*,pg. 159.

se poate observa un anumit efort informațional, cooperativ, al Irei.

Dar poate fi și marcă discursivă pentru un așa-numit "discurs reluat" al vorbitorului ("speaker-return")[28]. De obicei, așa cum am văzut anterior, *dar* marchează un *contrast referențial*. Cel mai bun mod de a diferenția *dar*, marcă a "discursului reluat", de *dar*, marcă a *contrastului referențial*, este acela de a compara *dar* cu alte două mărci discursive, mai specializate decât *dar*, pentru a marca aceste două "funcții": *oricum* și *totuși*. *Dar* este comutabil cu aceste două mărci discursive, chiar dacă acestea două nu sunt interschimbabile, înlocuirea lui *oricum* cu *totuși* și invers, producând o modificare de sens referențial în discurs.

În (126), Debby a întrebat-o pe Freda cum a găsit un doctor, care să-i trateze piciorul rupt:

(126) a. Păi, așa s-a întâmplat / mai întâi /

b. chiar vrei să auzi povestea?

c. am băieți, care și-au rupt mâinile / picioarele /

d. de la căzături etc //

e. deci / cunosc un ortoped / care este conectat la cel mai apropiat spital //

f. *totuși* / când s-a întâmplat accidentul / am mers la urgență

g. și de la urgență mi s-a sugerat să apelez la acest doctor / pe care îl cunoșteam din trecut / care este / cum să-l numesc / doctor pentru picioare / cum să-l numesc /

[28] Schiffrin, *Markers*, pg. 164.

h. *oricum, aşa* am ajuns la el //
i. *dar* doctorul de medicină generală de care aveam nevoie în trecut? (Schiffrin, *Markers*, pg. 167).

Totuşi în f. anunţă un *contrast referenţial*: Freda pune în contrast doctorul pe care l-a consultat atunci când şi-a rupt piciorul (f.), cu doctorul ei obişnuit, de medicină generală (c.-e.). Să presupunem că Freda ar fi folosit *oricum*, în loc de *totuşi*: *oricum* ar marca, în acest caz, discursul anterior, ca fiind tangenţial la subiectul de bază al conversaţiei. Putem observa acest lucru, uitându-ne la modalitatea de folosire a lui *oricum* în h. În timpul explicaţiei felului în care şi-a găsit doctorul în momentul petrecerii accidentului, Freda a uitat cuvântul "ortoped", în g. Eforturile ei de a se corecta sunt tangenţiale la subiectul principal al conversaţiei (cum şi-a găsit un doctor la accidentul avut) şi se întoarce la acest subiect principal cu ajutorul lui *oricum*. Folosirea lui *oricum* implică, deci, că ceea ce Freda spune în h. a fost prezentat anterior; a se avea în vedere şi că *aşa* în h. este anaforic (se referă, din nou, la descrierea din f. şi g.).

Chiar dacă *totuşi* şi *oricum* nu sunt comutabile, *dar* poate fi folosit în locul amândurora. De fapt, *dar*, în anumite situaţii conversaţionale, poate exprima atât *contrastul referenţial*, marcat prin *totuşi*, cât şi *contrastul funcţional*, marcat cu ajutorul lui *oricum*.

În (126), *dar* în i. ,marchează un *contrast referenţial* între doctorul specialist descris în e.-h. şi doctorul de medicină generală. De asemenea, *dar* marchează şi un *contrast funcţional*, deoarece i. apare ca o cerere de clarificare a întrebării anterioare

a lui Debby. Cu alte cuvinte, în acest caz, *dar* realizează o legătură anaforică, așa cum o face și *oricum* în h.

Dar funcționează și ca *marcă a corectării personale* a vorbitorului. *Corecturile personale* reprezintă, de obicei, inferențe tangențiale ale vorbitorului vis-à-vis de subiectul principal al conversației. Ele au fost numite de către Jefferson *"side sequences"* ("secvențe colaterale")[29].

În (127), Irina pune față în față cartierele urbane, cu cele suburbane:

(127) a. Singura diferență cred că ar putea fi în privința /

b. ei bine / în cartierul nostru / nu este în privința școlii //

c. *dar* singura diferență / cred / ar fi școlile. (conversație înregistrată).

În a., Irina începe să descrie diferențele dintre cartierele urbane și cele suburbane, în general. Ea se corectează în b.: propriul ei cartier suburban are o excelentă școală, deci generalizarea ei nu se poate aplica, în acest caz particular. În c., ea se întoarce la descrierea ei generală, cu ajutorul lui *dar*.

6.3. **Că** este considerat, în gramatica românească ca fiind *conjuncție subordonatoare universală*, marcând, de obicei, raportul sintactic de subordonare.

Un caz aparte îl reprezintă realizările de tipul „Zi-mi Radule, pe nume, *că* doară sunt copilul d-tale" (Alecsandri, în „Convorbiri literare", 4, pg. 316, apud *Gramatica limbii*

[29] G. Jefferson, *Side sequences*, în D. Sudnow, *Studies in social interaction*, New York: Free Press, 1972, pg. 294-338.

române, Editura Academiei, 1954, 1, pg. 169), realizări pe care unii cercetători le încadrează la raportul de *coordonare*, fiind de părere că aşa-numita „subordonată explicativă" este o principală cauzală[30]. *Că* este, în acest caz şi din această perspectivă, conjuncţie coordonatoare. Unii cercetători[31] consideră că, alături de *căci*, *că* marchează raportul sintactic *explicativ* sau *justificativ*, nemaifiind, în acest caz, conjuncţie subordonatoare, ci conjuncţie *intermediară explicativă*.

Că poate fi, însă, în româna vorbită, şi *marcă discursivă*, având mai multe funcţii discursive, ce au a face toate, cu *organizarea discursului*.

Că marchează, ca marcă discursivă, diverse conexiuni între unităţi variate ale discursului. Aceste utilizări ale lui *că* (*weil* – corespondentul german), ca marcă care organizează discursul, pot fi clasificate, în opinia Susannei Günthner şi a Christinei Gohl[32], în următoarele categorii: a. introducerea unor informaţii de *completare* a discursului ("Einleitung von Zusatzinformationen"); b. introducerea unei secvenţe narative ("Einleitung einer narativen Sequenz"); c. introducerea unei modificări tematice ("Einleitung eines thematischen Wechsels") şi d. semnal conversaţional de continuare a discursului ("konversationelles Fortsetzungssignal").

---

[30] I. Coteanu, *În legătură cu „subordonatele explicative"*, în L.R., 9, nr. 1, 1960, pg. 27-33.

[31] Vezi în acest sens, S. Stati, *Există propoziţii coordonate cauzale?*, LR, nr. 6, 1954, pg. 92-98.

[32] Susanne Günthner, Christine Gohl, *Grammatikalisierung von weil als Diskursmarker in der gesprochenen Sprache*, Konstanz, 1999, pg.3 [= Günthner, Gohl, *Grammatikalisierung*].

6.3.a. *Că – marcă discursivă care introduce informaţii care completează discursul*

Este posibil ca, în discurs, cu ajutorul mărcii discursive *că*, să fie introduse digresiuni, care oferă informaţii necesare unei înţelegeri exacte a povestirii. Fără aceste informaţii general-valabile, introduse prin intermediul lui *că*, conţinutul secvenţei de discurs-tip povestire ar fi mai greu de urmărit şi ar avea mai puţină relevanţă.

Să urmărim un exemplu, în care *că* are o astfel de funcţie:

(128) Ana: a. Tu / însă / ai mai auzit de aşa ceva //

b. mi s-a întâmplat şi mie / în faţa uşii casei mele

c. şi chiar în faţa mea.

d. S-au luat la întrecere şi s-au depăşit / în viteză / două maşini //

e. *că* de asta s-au găsit / în faţa casei mele / urmele roţilor a două maşini //

f. şi / vai /

g. mergeau în mare viteză / ca nebune. (conversaţie înregistrată).

Povestirea este întreruptă în d., pentru a se introduce o informaţie necesară, care completează discursul. Informaţia – *că de asta s-au găsit în faţa casei mele urmele roţilor a două maşini* – este, pentru înţelegerea povestirii, relevantă. Ea nu aparţine lumii povestite în (128), ci are un statut de informaţie general-valabilă.

Necesitatea marcării unor astfel de digresiuni cu ajutorul lui *că* este lesne de înţeles: vorbitorul / vorbitoarea

anunţă prin utilizarea lui *că* faptul că o povestire începută va fi întreruptă, pentru a fi introdusă o altă "activitate" – prezentarea unor informaţii cu rol de completare a discursului. Acest lucru se poate petrece în discurs, utilizându-se mijloace lexicale, sintactice sau prozodice.

Utilizarea lui *că* în (128) nu este obligatorie. *Că* nu are, în (128), rol explicit semantic, ci oferă o informaţie relevantă pentru derularea povestirii, informaţie care are caracter de *explicaţie*[33]. Astfel, *că* nu mai are valoare conjuncţională, legând două unităţi sintactice consecutive, ci reprezintă un mijloc de conexiune a diverselor unităţi de discurs. Ca majoritatea mărcilor discursive, *că*, prin poziţia lui iniţială, poate, imediat, semnaliza faptul că introduce, în sens larg, unităţi de discurs cu caracter *explicativ, lămuritor*:

(129) Spune-mi, te rog, într-un viitor mesaj, cum se mai simte cu sănătatea, *că* ştiu că era destul de dărâmată nervos, atunci când am plecat (exemplu real: e- mail).

În exemplul anterior, primul *că* este marcă discursivă, introducând o informaţie cu caracter *explicativ* şi conexând explicaţia de discursul anterior, în timp ce cel de al doilea *că* reprezintă o conjuncţie subordonatoare, marcând raportul de subordonare dintre propoziţia secundară, subordonată, completivă directă *Era destul de dărâmată nervos* şi verbul regent tranzitiv *ştiu*.

Am ales pentru ilustrare şi două exemple din textele dialectale, în care *că* introduce unităţi de discurs cu caracter explicativ:

„Mă / nu mă duc cu vitile astăz / *că* zâce eu dacă nu

[33] Vezi în acest sens, Christoph Kuper, *Geht die Nebensatzstellung im Deutschen verloren? Zur pragmatischen Function der Wortstellung in Haupt – und Nebensätzen*, în *Deutsche Sprache*, 19, 1991, pg. 137.

spăl astăz / nu ştiu cân o voi mai spăla." (TDM, 1, pg. 127);

„La o distanţă ... dă vro ... o sută dă metri / două sute dă metri dă casă / apare co nevastă-mea cu copilu-m braţe / cu fetiţa / *că* zice / „miio! Tudorică!-ntoarceţî-vă înapoi / c-a murit / mama."(TDM, 1, pg. 127).

Pe lângă posibilitatea de a introduce informaţii necesare, cu caracter de completare, sub forma unor digresiuni, paranteze la discursul anterior, *că* mai poate fi folosit şi ca marcă discursivă a unei unităţi de discurs, care completează discursul anterior, sub forma unei *întrebări* (având intonaţie fundamentală interogativă). Povestirea este întreruptă pentru a se cere (cu ajutorul unei / unor întrebări) informaţii necesare pentru înţelegerea discursului. După ce această întrebare (întrebări) este pusă, vorbitorul îşi continuă povestirea:

(130) Ion: a. Asta trebuie eu /
b. deci asta trebuie s-o spun eu / cu adevărat //
c. interviurile sale /
d. *că* cine a fost cel care a spus /
tu sau Sandu...
Maria: Sandu.
Ion: De ce trebuie acum să vorbesc în engleză? (conversaţie înregistrată).

Abia după răspunsul Mariei (şi clarificarea implicită) la întrebarea lui Ion, Ion îşi continuă discursul.

În (128), (129) şi (130), *că* nu leagă două unităţi sintactice, ci introduce unităţi discursive, cu caracter descriptiv, necesare şi relevante pentru derularea acţiunii discursului. În toate aceste exemple, marca descriptivă *că* are atât rol în structurarea relatării, prezentării informaţionale, cât şi rol în crearea coeziunii discursului, legând unităţile discursive cu caracter descriptiv-informaţional, pe care le introduce, de discursul anterior (are rolul specific al oricărei mărci discursive).

6.3.b. *Că – marcă discursivă care introduce o secvenţă narativă*

Că funcţionează şi ca marcă discursivă ce introduce scurte fragmente-povestiri sau scurte secvenţe narative.

În conversaţia (131), Nina relatează despre întâmplarea referitoare la o pană de cauciuc la maşina personală:

(131) Nina: a. Oh / da / odată mi s-a întâmplat ceva chiar nostim//
b. *că* deci /
c. nu mai avusesem de multă vreme o maşină /
d. şi apoi am avut pe autostradă o pană /
e. şi nu reuşeam să fac nimic //
Irina: f. mhm...
Nina: g. şi cauciucul de la roata de rezervă era stricat /
h. şi / până la urmă / m-a ajutat un bărbat /
i. oh / da. (conversaţie înregistrată).

Rândul a., din (131), conţine o introducere în discurs. Vorbitoarea a simţit nevoia să sublinieze ceea ce a fost nostim, pentru ca intenţia de a introduce o secvenţă narativă să fie anunţată. Şi în acest caz, secvenţa care îi urmează lui *că* are caracter explicativ, deoarece vorbitoarea, prin introducerea povestirii, vrea să demonstreze clar ceea ce consideră ea ca fiind nostim şi, bineînţeles, vrea să sugereze faptul că secvenţa narativă imixtată este potrivită evenimentului descris (pană de cauciuc). *Că* face legătura dintre aserţia cataforică din primul rând şi secvenţa narativă imixtată, între cele două unităţi existând o relaţie motivată, relaţie în care, cea de a doua unitate este construită ca o digresiune (expunere) la prima unitate. Şi în acest exemplu, ocurenţa lui *că* în discurs este facultativă, mai ales că acesta (*că*) este secondat de *deci*, care are o funcţie asemănătoare cu marca discursivă *că*.

Observaţii cu privire la funcţia lui *because* (corespondentul lui *weil* din germană şi al lui *că* (*căci*) din română), în engleza vorbită, face Deborah Schiffrin[34]. Ea menţionează că, uneori, *because* funcţionează ca marcă discursivă, care introduce secvenţe narative. Secvenţa introdusă cu ajutorul lui *because*, afirmă lingvista în discuţie, joacă un rol secundar în discurs. Acest lucru naşte, în acest caz, o oarecare dependenţă discurs-funcţională a secvenţei narative introduse prin *because,* de o altă unitate a discursului, anterioară, unitate supraordonată, din punct de vedere funcţional şi tematic, primeia.

6.3.c. *Că – marcă discursivă care introduce (anunţă) o schimbare tematică*

În (132), o femeie i se adresează unui doctor psihiatru:
(132) Doctorul: a. Şi asta consideraţi dumneavoastră ca fiind grav.

Femeia: b. Nu / nu consider acest lucru grav.

Doctorul c. Totuşi / erau şi situaţii în care aveaţi probleme cu mama dumneavoastră.

Femeia: d. Aha / mătuşa mea m-a învinovăţit mereu de unele lucruri //

e. *că* eu cred / aş fi făcut / cu siguranţă / alte câteva lucruri /

f. dar a trebuit mai întâi să-mi moară mama /

g. pentru a mă gândi la asta //

h. înţelegeţi ce vreau să spun. (Günthner, Gohl, *Grammatikalisierung*, pg. 7).

Femeia interogată schimbă, în d., subtema "relaţii cu

[34] Schiffrin, *Markers*, pg. 194 ş. u.

probleme între mamă şi fiică", cu tema "comportamentul reprobabil al mătuşii", temă pe care a prezentat-o, chiar de la începutul conversaţiei, ca fiind singura ei problemă. În e. urmează, din nou, o modificare a tematicii, către o evaluare subiectivă a femeii, care introduce în conversaţie un nou aspect tematic: *„aş fi făcut, cu siguranţă, alte câteva lucruri"*. Odată cu introducerea acestei schimbări tematice, femeia se referă, în special, la propriul comportament şi la propria evaluare şi se detaşează de problema iniţială: purtarea reprobabilă a mătuşii. *Că* este o marcă discursivă care introduce o nouă temă în discurs, diferită de tema anterioară. Schimbarea tematică se face, nu numai cu ajutorul lui *că*, ci cumulat, şi prin intermediul unei "structuri epistemice": *eu cred*. Avem a face aici cu o redundanţă de elemente-marcă, care operează la nivelul structurii discursului. *Că*, în combinaţie cu *eu cred*, se constituie într-un mijloc de „schimbare tematică progresivă"[35].

În (132), se observă faptul că marca discursivă *că* are funcţia care nu are aproape nimic a face cu funcţia de bază a lui *că* – aceea de conjuncţie.

Am ales, pentru ilustrare, un exemplu din textele dialectale, în care marca discursivă *că* anunţă o schimbare tematică: „ Zâce „mamă" / zâce „du-te-acasă" zâce / că... e sâmbătă ce / şi şade ruşine dă oameni-ăia / că zâce „să nu fii acasă" / ...ca să plece oameni / *că* era dintr-o comună ... vecină din Vâlcele mai departe." (TDM, 1, pg. 127).

6.3.d. *Că – marcă discursivă care anunţă continuarea replicii conversaţionale*

Că poate avea, în afara deja amintitelor funcţii text-organizatorice, funcţia unei mărci discursive, care semnalează *conti-*

[35] Günthner, Gohl, *Grammatikalisierung*, pg. 7.

nuarea replicii conversaţionale[36]. În acest caz, vorbitorul foloseşte "potenţialul proiectiv"[37] al lui *că*, pentru a continua fluxul prezent al vorbirii.

Ioana, Ana şi Eva discută, în următoarea conversaţie, despre o studentă, care, în timpul unui seminar pe care l-au "condus" Ana şi Eva, a făcut unele observaţii ciudate şi neproductive. Ioana relatează felul în care ea, împreună cu Elena, care au fost prezente la seminarul în discuţie, s-au amuzat, datorită intervenţiei necorespunzătoare a studentei:

(133) Ioana: a. Bineînţeles / ea sublinia întotdeauna aşa /
b. cu al său, cu al său interior cosmopolit /
Ana: c. da / cică //
Ioana: d. şi / bineînţeles / greu de văzut în România /
e. şi aşa ceva / consider eu / nepotrivit //
f. şi Elena şi cu mine am început să râdem
g. *că*
Ana: h. mhm?
Ioana: i. găsesc asta puţin ciudat /
Ana: j. Vezi tu / problema este că
k. atunci când stai acolo / în faţă /
l. când cineva din seminar deschide gura
m. şi spune ceva /
n. ţi se pare că te salvează. (conversaţie înregistrată).

După *că*, Ioana îşi întrerupe cursul vorbirii, pentru puţin

---

[36]Această funcţie a mărcii discursive *că* a fost menţionată de către Susanne Günthner, în articolul *Diskurspragmatische Aspekte der Wortstellung in Weil-Sätzen*, în *Linguistische Berichte*, 143, 1993, pg. 47. Şi Elisabeth Couper-Kuhlen, în articolul *Intonation and clause combining in discourse: The case of because*, în *Pragmatics*, 6/3, 1996, pg. 423, a constatat că, în anumite cazuri, *că* (*because*) îşi pierde valoarea semantică şi serveşte la transmiterea unui "means of <doing continuation> ".

[37]Günthner, Gohl, *Grammatikalisierung*, pg. 12.

timp. Urmează o scurtă pauză şi un semnal de confirmare[38] al unei alte vorbitoare, prin care ea semnalează faptul că, în acest moment, dreptul la cuvânt nu-i aparţine, ci aşteaptă continuarea replicii Ioanei. În i., Ioana recurge la o evaluare – *„Găsesc asta puţin ciudat"* – pe care nu o termină. *Că* semnalează, în exemplul anterior, faptul că vorbitoarea (Ioana) vrea să-şi extindă fluxul vorbirii, fapt care se şi întâmplă, în acest caz cu succes, chiar dacă ea nu mai face după *că* decât o scurtă evaluare.

Pentru ultima situaţie menţionată, situaţie în care *că* este marcă pragmatică ce anunţă continuarea replicii conversaţionale, vezi exemplul din textele dialectale:

„Io ... a tresărat în mine ceva / io aşa-i zâc / ce dracu vorbă / bre mamă aşa zâc / să-mi spui dumneata *că* ... dacă / păi nu mai ie zâle / ce le-anghiţit ... cineva zâlili?" (TDM, 1, pg. 127).

6.3.e. *Că – marcă discursivă care semnalează o corectură*

Uneori, în unele situaţii comunicaţionale, *că* poate anunţa intenţia de a corecta anumite afirmaţii făcute în discursul anterior. În conversaţia următoare, Ana şi Ioana discută despre colega lor, Alina, care a luat o notă foarte mică la examenul pe care l-au susţinut împreună, cu o zi înainte:

(134) Ana: a. A luat o notă mică la examen /
b. Era obosită /
c. A trebuit s-o aducă şi pe mama ei de la gară //
Ioana: d. *că* nu a citit destul / vrei să spui.

---

[38] E. A. Schegloff, în *Discourse as an interactional achievement: Some uses of "uh, huh" and other things that come between sentences*, în D. Tannen, *Analysing Discourse: Text and talk*, Washington, 1982, pg. 73, numeşte acest tip de semnal *continuer*.

Marca discursivă *că* din d. corectează cele afirmate de către Ana în b. şi c..

6.4. *Deci* se înscrie, în gramatica românească, în rândul conjuncțiilor coordonatoare conclusive, marcând coordonarea conclusivă, alături de alte conjuncții şi locuțiuni conjuncționale, cum ar fi: *dară, aşadar, prin urmare, de aceea, în concluzie, în consecință, (care) va să zică, şi* (singur sau în combinație cu *deci, de aceea, prin urmare* etc)[39].

Deci este, însă, în limba română vorbită, şi marcă discursivă, semnalând, ca orice marcă discursivă, relații secvențial-discursive. *Deci,* ca marcă discursivă, ar trebui să fie analizat ca având un "sens pragmatic", care conține anumite aspecte ale intenției comunicative a vorbitorului.

Să analizăm următoarele contexte:

(135) a. Susan este măritată. *Deci* nu mai este singură.

b. John era obosit. *Deci* a plecat devreme.

c. Judecătorul: Şi cât timp ai făcut parte din grupul lor?
Martorul: Cinci ani.
Judecătorul: *Deci* ai fost angajat cinci ani la firma aceea.

d. Fiul: Hainele mele sunt, încă, ude.
Mama: *Deci* pune-le la uscat încă jumătate de oră.

e. Fiul: „The Celtics" are un meci important astăzi.
Tatăl (dezinteresat): *Deci*?

f. Bunica către nepoată: *Deci* povesteşte-mi despre acest tânăr minunat cu care te întâlneşti. (Fraser, *Approach*, pg. 393).

Din exemplele oferite, se observă că *deci*, ca marcă discursivă, permite foarte multe interpretări, fiecare *deci* purtând sensul mesajului pe care-l semnalează, în strânsă legătură cu discursul anterior.

[39] *Gramatica limbii române,* Editura Academiei, Bucureşti, 1966, 2, pg. 252.

În (135a), putem interpreta *deci* ca exprimând o concluzie necesară, logică, în timp ce, în (135b), *deci* semnalează o consecinţă firească. În (135c), *deci* este interpretabil ca "*eu concluzionez*", în (135d) ca "*în acest caz ar trebui să...*", în timp ce intonaţia din (135e) face ca *deci* să exprime *motivul* pentru care ceva trebuie să urmeze. În (135f), *deci* poate fi interpretat ca având sensul de "continuă!". Multitudinea de sensuri pragmatice ale mărcii discursive *deci* exprimă faptul că vorbitorul consideră că mesajul început cu ajutorul lui *deci* are o relaţie "consecvenţială" cu discursul anterior. Acest sens pragmatic al lui *deci* semnalează faptul că vorbitorul intenţionează să relaţioneze mesajul pe care *deci* îl introduce cu discursul anterior.

Dacă, de obicei, în limba română, *deci* introduce o propoziţie coordonată conclusivă, ca marcă discursivă, *deci* poate exprima o anumită argumentare, bazată pe relaţii condiţionale:

(136) Ion este bolnav şi nu va veni astă seară. *Deci*, să începem! (conversaţie înregistrată).

(137) A: Am stat acasă ieri.

B: *Deci*, n-ai fost să-l vezi pe Dan. (conversaţie înregistrată).

În limba română vorbită, *deci* semnalează şi faptul că vorbitorul are nevoie de un anumit *timp de gândire,* pentru a-şi exprima gândul următor. Acest timp de gândire este câştigat prin introducerea în discurs a lui *deci:*

(138) Reporterul: Cum veţi pregăti / din această toamnă / spectacolele în aer liber?

Intervievatul: *Deci* / ne-am gândit că ar fi mai bine / *deci* / să ne axăm pe o muzică accesibilă / pentru toate gusturile. (conversaţie TV).

În cazul conversaţiei anterioare, *deci* se înscrie în grupa

altor mărci pragmatice, care, în limba română, exprimă semnificația pragmatică a necesității unui *timp de gândire*, din partea vorbitorului, pentru exprimarea mesajului lingvistic: *în sfârșit, să spunem, nu știu cum să spun, știu eu, în sfârșit , știu eu* etc[40].

[40] Carla Bazzanella, în *Segnali*, pg. 232, numește acest tip de mărci discursive, utilizate pentru câștigarea de către vorbitor a unui *timp de gândire* necesar pentru exprimarea ideilor, *riempitivi*.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

7. Politeţea. Aspecte teoretice

A. *Introducere*

Una dintre caracteristicile remarcabile ale dezvoltării recente a pragmaticii lingvistice este interesul manifestat faţă de *funcţiile* politeţii în interacţiunile verbale. Astfel, se admite astăzi faptul că este imposibil să descriem, în mod eficient, ceea ce se întâmplă în interiorul schimburilor comunicative, fără a ţine cont de anumite principii de politeţe, în măsura în care „asemenea principii exercită asupra construirii enunţurilor „presiuni" foarte puternice"[1].

Pragmatic, „a fi politicos" înseamnă „a ţine în permanenţă seama de celălalt, a avea sentimentul unei responsabilităţi faţă de colocutor în tot cursul interacţiunii verbale"[2].

Politeţea este un fenomen lingvistic pertinent. La sfârşitul anilor 1970, s-a dezvoltat un nou domeniu de investigaţie, graţie lingviştilor R. Lakoff[3], G. Leech[4] şi, mai ales, P. Brown şi St. C. Levinson[5].

Sistemul elaborat de către Brown şi Levinson reprezintă, în materie de politeţe lingvistică, „cadrul teoretic cel mai elaborat, productiv şi celebru", noţiunea de politeţe fiind

---

[1] Kerbrat, *Conversation*, pg. 50.
[2] Ionescu, *Conversaţia*, pg. 107.
[3] R. Lakoff, *The logic of politeness: or minding your p's and q's*, în *Proceedings of the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*, 1973, pg. 345-356; *Politeness, pragmatics and performatives*, în A. Rogers, B. Wall, J. P. Murphy, *Proceedings of the Texas Conference on Performatives, Presupposition and Implicatures*, Washington, 1977, pg. 79-106.
[4] G. N. Leech, *Language and Tact*, Amsterdam, 1980.
[5] P. Brown, St. C. Levinson, *Politeness. Some universals in language usage*, Cambridge, 1987 [= Brown, Levinson, *Politeness*].

înțeleasă, în acest sistem, ca „partea pragmaticii lingvistice cuprinzând toate aspectele discursului care sunt generate de reguli şi a căror funcție este de a păstra caracterul armonios al relației interpersonale"[6]. Din acest motiv, politețea abundă în faimoasele „formule de politețe" sau *Honorifica*. Regulile de politețe descriu nu numai comportamentul verbal, ci se aplică şi comportamentelor nonverbale (maniere din cadrul servitului mesei sau modalități de uzaj vestimentar etc). În continuare, ne vom referi exclusiv la *politețea lingvistică*.

Politețea lingvistică se înscrie în aşa-numitul „nivel al relațiilor"[7]. Sub influența lui Bateson, se consideră că „majoritatea enunțurilor funcționează, pe de o parte, *la nivelul conținutului* (ele descriu anumite „stări de lucruri") şi, pe de altă parte, *la nivelul relației* (ele contribuie la instituirea între actanți a unui liant socio-afectiv particular)[8]. O altă distincție face E. Goffman, şi anume, între *constrângerile sistemului*, pe de o parte, şi *constrângerile ritualice*, pe de alta, aceste două tipuri de constrângeri condiționând funcționarea vorbirii, fie că este vorba despre structura internă a intervențiilor, fie despre înlănțuirea dialogală"[9].

B. *Modelul lui Brown şi Levinson*

Concepția despre politețe pe care o dezvoltă acești doi autori se articulează şi se fondează pe noțiunea de *față* (= figură socială), noțiune împrumutată de la E. Goffman şi înțeleasă „ca

[6] Kerbrat, *Conversation*, pg. 51.
[7] Catherine Kerbrat-Orecchioni, *Les interactions verbales*, Paris, 1992, pg. 9 [= Kerbrat, *Interactions*].
[8] Kerbrat, *Interactions*, pg. 9.
[9] E. Goffman, apud Kerbrat, *Interactions*, pg. 12.

încorporând ceea ce este numit, în mod comun, „teritoriu”[10]. Noţiunea de faţă („face”) desemnează „imaginea publică a eului individual, configurată în termenii unor atribute sociale acceptate de ceilalţi; menţinerea imaginii fiecăruia dintre noi presupune cooperarea, pentru că acest fapt este strict dependent de acţiunile şi de sistemele de valori ale celor cu care venim în contact”[11].

a) *Noţiunea de faţă („face”)*

Noţiunea de *faţă* se află, în opinia lui E. N. Goody[12], în strânsă legătură cu „a fi stingherit, stânjenit” sau „a fi umilit” sau „losing face” (engl. *to lose* = a pierde). Astfel, *faţa* (figura pe care o facem în societate) este ceva „care este investit emoţional şi care poate fi pierdut, menţinut sau sporit şi la care trebuie să fim, în mod constant, atenţi în conversaţie”[13]. În general, oamenii cooperează, menţinând „faţa” în interacţiunea comunicativă, o astfel de cooperare „fiind bazată pe vulnerabilitatea reciprocă a „feţei”[14].

Pentru Brown şi Levinson[15], fiecare individ posedă două feţe:

1. faţa *negativă*, care corespunde, în mare, la ceea ce E. Goffman a descris ca „teritoriul eului” (teritoriul corporal, spaţial sau temporal, material);

2. faţa *pozitivă*, care corespunde, în mare, narcisismului

[10] Kerbrat, *Converstion*, pg. 51.
[11] Ionescu, *Conversaţia*, pg. 107.
[12] E. N. Goody, *Questions and Politeness*, Cambridge, 1988,pg. 66 [= Goody, *Questions*].
[13] Goody, *Questions*, pg. 66.
[14] Idem, ibidem.
[15] Brown, Levinson, *Politeness*, pg. 21.

și ansamblului de imagini valorizante pe care participanții la conversație le construiesc și cu care încearcă să impresioneze (și să se impresioneze) în interacțiunea verbală[16].

b) *Noțiunea de „FTA"*

În toate interacțiunile cu doi participanți apar patru „fețe" care se evidențiază. Pe de o parte, de-a lungul derulării interacțiunii, actanții sunt obligați să realizeze un anumit număr de acte verbale și nonverbale. Or, majoritatea acestor aspecte constituie „amenințări" potențiale pentru una sau alta dintre aceste patru „fețe": de aici sintagma de „Face Threatening Act", propusă de către Brown și Levinson pentru a desemna aceste „acte amenințătoare". Din această perspectivă, actele de vorbire se împart în patru categorii:

1. acte amenințătoare pentru fața negativă a celui care le realizează: este, de exemplu, cazul ofertei sau promisiunii, prin care el își propune să efectueze sau se angajează să efectueze un act susceptibil de a leza, într-un viitor apropiat sau îndepărtat, propriul său teritoriu;

2. acte amenințătoare pentru fața pozitivă a celui care le realizează: scuze, autocritică și alte comportamente „autodegradante";

3. acte amenințătoare pentru fața negativă a celui care le provoacă: violări teritoriale de natură nonverbală (contacte corporale forțate și violente, agresiune vizuală, sonoră sau olfactivă etc). Amenințările teritoriale pot fi, de asemenea, de natură verbală: este vorba despre întrebări așa-zis „indiscrete" și despre ansamblul de acte care sunt, într-o anumită măsură, deranjante sau directe, cum ar fi: ordinul, interdicția sau sfatul;

[16] Vezi în acest sens, Kerbrat, *Conversation*, pg. 51.

4. acte ameninţătoare pentru faţa pozitivă a celui care le provoacă: este vorba despre acele acte care riscă să pună în pericol narcisismul celuilalt, cum ar fi: critica, reproşul, insulta, injuriile sau sarcasmul[17].

Categoriile 1. şi 2. se raportează la acte „autoameninţătoare"; pertinente, însă, pentru perspectiva de care se ocupă Catherine Kerbrat-Orecchioni, sunt categoriile 3. şi 4., deoarece politeţea vizează, înainte de toate, atitudinea locutorului faţă de interlocutorul său.

c) *Noţiunea de face want*

Pe de o parte, aşa cum am văzut anterior, actele emise de o parte şi de alta în timpul interacţiunii comunicative sunt potenţial „ameninţătoare" pentru actanţii comunicării, dar, pe de altă parte, aceştia trebuie să se supună comandamentului suprem:

„Menajaţi-vă unul pe celălalt!"[18].

d) *Noţiunea de face work*

Pentru E. Goffman, noţiunea de „face work" desemnează „tot ceea ce întreprinde o persoană pentru ca acţiunile ei să nu ducă la pierderea figurii sale sociale", *face work* însumând o aşa-numită „muncă de figuraţie"[19]. Astfel, Brown şi Levinson[20] propun diverse *strategii* care ar putea fi puse în serviciul

[17] Vezi în acest sens, Kerbrat, *Conversation*, pg. 52.
[18] Idem, ibidem.
[19] E. Goffman, apud Kerbrat, *Conversation*, pg. 53.
[20] P. Brown, St. C. Levinson, *Universals in language usage: politeness phenomena*, în E. Goody, *Questions and Politeness: Strategies in Social Interaction*, Cambridge, 1978, pg. 56-311 [= Brown, Levinson, *Universals*].

politeții, clasificarea acestora având la bază trei factori fundamentali:

1. gradul de gravitate al FTA;

2. distanța socială care există între interlocutori (relația lor „orizontală" – *distanță* vs *familiaritate*) (gradul de interferență);

3. relația lor de „a putea" (relația „verticală") (puterea de interferență)[21].

e) *Noțiunea de „anti-FTA" sau „FFA"*

În opoziție cu opinia lui Brown și Levinson[22], care reduc politețea la forma sa negativă (având o concepție excesiv pesimistă și o perspectivă „paranoică" referitor la politețea în cadrul interacțiunii comunicative, reprezentând individul în societate ca o ființă aflată sub amenințarea permanentă a FTA), Catherine Kerbrat-Orecchioni este de părere că trebuie să luăm în considerație și anumite acte de vorbire care pot fi „valorizante" pentru aspectele politeții, cum ar fi: complimentele, actele de mulțumire și promisiunea (politețea pozitivă). Lingvista în discuție propune, în acest sens, un termen suplimentar, care să desemneze „partea pozitivă a FTA", și anume, „anti-FTA" sau „FFA" (*Face Flattering Acts*)[23].

Considerăm necesară clarificarea noțiunilor de *politețe negativă* și *politețe pozitivă*, existând un conflict implicit „între dorința fiecăruia de a se bucura de aprecierea și acordul semenilor săi („positive face"), pe de o parte, și dorința de a acționa conform propriilor idei și intenții („negative face"), pe

[21] Brown, Levinson, *Universals*, pg. 112-113.
[22] Brown, Levinson, *Universals*.
[23] Kerbrat, *Conversation*, pg. 54.

de alta"[24]. Politeţea pozitivă „are o funcţie integrativă", insistând asupra „elementelor de comunitate", în timp ce politeţea negativă se bazează pe „menţinerea (şi chiar pe sublinierea) distanţei dintre indivizi"[25].

Noţiunile *politeţe negativă* şi *politeţe pozitivă* au două elemente corespondente, şi anume, *faţa negativă* şi *faţa pozitivă*. Faţa negativă a fost definită ca fiind „dorinţa oricărui adult competent, membru al societăţii, ca acţiunile lui să nu fie împiedicate de către alţi membri", iar faţa pozitivă reprezintă „dorinţa oricărui membru al societăţii ca vrerile lui să fie dorite de către cel puţin câţiva dintre membrii societăţii"[26].

A. *Politeţea negativă*

Cea mai bună modalitate de a fi „politicos negativ" este cea de a evita a comite un act care ar risca să fie ameninţător pentru destinatar (critică, reproş etc). În acest sens, sunt utilizate mai multe procedee, şi anume:

1. *formularea indirectă a actelor de vorbire;* un exemplu în acest sens este cel al *ordinelor*, al căror mod preponderent este *imperativul*. Or, locutorul recurge la utilizarea acestei forme modale foarte rar, folosind, în locul acesteia, alte procedee: în loc de „Deschide uşa!", se spune, de obicei, „Ai putea deschide uşa?" sau „Mi-ar plăcea să deschizi uşa"[27].

2. *întrebare în locul reproşului*: „Nu ai spălat vasele?"; „Pui mereu atâta sare în supă?"[28];

3. *mărturisire a incomprehensiunii în loc de critică*: „Nu înţeleg prea bine"; „Nu v-aţi exprimat prea clar"[29];

4. *utilizarea modului optativ-condiţional*: „Ar trebui să

[24] Ionescu, *Conversaţia*, pg. 107-108.
[25] Ionescu, *Conversaţia*, pg. 108.
[26] Goody, *Questions*, pg. 67.
[27] Kerbrat, *Conversation*, pg. 55.
[28] Idem pg. 56.
[29] Idem, ibidem.

plecaţi"; „Aţi putea închide uşa?"[30];

5. *evitarea unui act ameninţător pentru receptor printr-un* ***enunţ preliminar***, numit în literatura de specialitate *pre* sau *presecvenţă* (vezi supra, cap. *Presecvenţe*). Vor putea fi enunţate, aşadar, printr-o presecvenţă:

a. *solicitările*: „Ai putea să-mi faci un serviciu?"; „Aveţi un moment?";

b. *întrebările*: „Aş putea să te întreb ceva?";

c. *criticile* sau *obiecţiile*: „Aş putea face o remarcă / o observaţie / o mică critică?";

d. *invitaţiile*: „Eşti liber în seara asta?"[31].

În textele dialectale, politeţea negativă, a menţinerii distanţelor, vizează, în primul rând, strategia deferenţei faţă de receptor, concretizându-se, cel mai adesea, în folosirea formei de persoana a doua plural a verbelor, asociată cu utilizarea pronumelui personal de politeţe *dumneavoastră*, ce exprimă cel mai înalt grad de deferenţă. Exemple în acest sens sunt situaţiile în care subiectul se adresează direct anchetatorului:

„Pui borhotu-acolo-şa-n în că în ... căldare / în vasu-ăla / mestec în iel până cân să-nherbântă ... mă ca *s-auziz dumneavoastr*-acolo ce zic ieu s-auză ăla acolo // şi ... mestică iel ca să nu să lipiască dă fundu căldări."(TDM, 2, pg. 241).

Uneori, subiectul se adresează direct anchetatorului, utilizând pronumele personal de politeţe *dumneata*:

„Nu făcea nic armata / rar pă care-i putea să-i prinză / care nu ... // pân-a deveni timpu / vezi *dumneata* / până în şaizeşipatru asta a fost //" (TDM, 2, pg. 82).

În relaţiile intracomunitare, ocurează forme specifice ale pronumelui de politeţe: *matale, mătăluţă* şi *dumneata*, care

[30] Kerbrat, *Conversation*, pg. 56.

[31] Vezi în acest sens, Kerbrat, *Conversation*, pg. 56-57.

se folosesc cu persoana a doua singular a verbului predicat şi care sunt mijloace lingvistice de manifestare a politeţii *la nivel familiar*. Aceste forme (*matale, dumneata*) sunt corelate cu „valori legate mai ales de vârsta superioară a destinatarului, dar şi de poziţia acestuia în interiorul sistemului de rudenie al comunităţii rurale respective"[32]:

„Vine un frate d-a lu cumnată-mea / cu motocicleta // zâce „hai tanti Leana" / zâce „hai *matale* cu mine " zâce /-n comuna asta /" (TDM, 2, pg. 125);

„Io ... a tresărat în mine ceva / io aşa-i zâc / ce dracu vorbă / bre mamă aşa zâc / să-mi spui *dumneata* că ... dacă / păi nu mai ie zâle / ce le-a-nghiţit ... cineva zâlili?" (TDM, 1, pg. 127).

În textele dialectale, deferenţa este exprimată şi prin faptul că prenumele nu este niciodată folosit singur în discuţiile cu persoane mai în vârstă, el fiind, în acest caz, precedat de termeni de adresare specifici:

„Ce „ia uite *ţaţă Leano* / alea venise să vază nişte fân / şi ieu veneam dă la Moreni //cea uite / *ţaţo Leano* / lupu!" // (TDM, 2, pg. 94);

„Nu / *ţaţă Iuană*! / nu nu nu nu nu nu! / atunci îl punea când vinea dă la joc // şi cine avea o ţi-aduci aminte la Cârjan / când a măritat pă Iuana /" (TDM, 2, pg. 99);

„Ş-apăi iar s-a dus tata ş-a-zis „păi bine *mă Dumitre* zice / mi-ai făcut o belea zice / să ceartă aia mare zice „ii-n stare să-i scoaţă uochii ăleia mică //" (TDM, 2, pg. 103);

„*Măi vere Ioane*" / zice „io-ţ spui ţiie cinstit şi uomeneşte // nu munceşte aea mare / numa a adunat // vrednică e ş-aia / că bătea mărginili /" (TDM, 2, pg. 103).

Specific limbii române este utilizarea, pe lângă pronumele personale de politeţe de persoana a doua (*dumneata, dumnea-*

[32] Ionescu, *Conversaţia*, pg. 112.

voastră), a pronumelor de politețe, de *persoana a treia* (*dumnealui, dumneaei, dumnealor*):

„ – Mă iertați, domnilor, dar ... cu cine am, mă rog, onoarea?

– Cu studenți! strigă băiatul.

– Bine, dumneata se vede ... dar tata dumitale ...

– Care tată?

– *Dumnealui!* (Caragiale, *Momente*, pg. 74);

„ El, ridicând tonul şi mai sus:

– Ce, şi pe dumneata?... Când vine, mă-nțelegi, un guvern ca bandiții, fiindcă n-are cine să-l oprească de a lovi în tot ce e mai scump, pentru care nu mai există nici o apărare, fiindcă tăcem toți, şi eu şi dumneata şi *dumnealor* (arată pe cei de la mesele apropiate) ca niște laşi, fără nimica sacru, mă-nțelegi! (Caragiale, *Momente*, pg. 71).

B. *Politețea pozitivă*

Politețea pozitivă consistă în faptul de „a produce orice act de vorbire pentru destinatar, cu un caracter esențial „antiamenințător": manifestări ale acordului, oferte, invitații, complimente, mulțumiri, formule de bun-venit etc"[33]. Astfel, de exemplu, mulțumirea se exprimă, cel mai adesea, în manieră superlativă: „Mulțumesc foarte mult / de o mie de ori / din suflet"[34].

Pentru a produce un act de vorbire care să fie „neamenințător" pentru receptor, sunt utilizate mai multe strategii, cum ar fi:

[33] Kerbrat, *Conversation*, pg. 61.
[34] Kerbrat, *Conversation*, pg. 61.

1. *observații referitoare la receptor (la interesele, dorințele, necesitățile, bunurile sale)*:

(139) Ce vază frumoasă este aceasta! De unde o ai?;

(140) Dumnezeule, ți-ai tăiat părul! Chiar, am venit să împrumut niște făină.;

(141) Trebuie să fii flămând; a trecut mult timp de la micul dejun. Ce-ai zice să iei prânzul cu mine? (Goody, *Questions,* pg. 108);

2. *exagerarea interesului, aprobării, simpatiei față de receptor*:

(142) Ce grădină minunată ai!;

(143) Este absolut incredibil / extraordinar / minunat! (Goody, *Questions*, pg. 109);

3. *intensificarea interesului receptorului față de relatările locutorului*

O altă modalitate a vorbitorului de a-i comunica receptorului că îi împărtășește dorințele este aceea de a intensifica interesul la propria sa contribuție la conversație, relatând „o poveste bună„ („making a good story")[35]:

(144) Am coborât scările și ce crezi că am văzut? – o mizerie imensă, telefonul scos din furcă și haine împrăștiate peste tot." (Goody, *Questions*, pg. 111);

4. *utilizarea mărcilor de identitate în interiorul unui grup social* („in-group identity markers")[36].

Există anumite *formule de adresare*, utilizate între membrii unui grup social, incluzând nume generice și termeni ai adresării, cum ar fi: *camarade, amice, prietene, scumpo, dragă, iubito, mamă, frate, soră, drăguțo, băieți, tipilor* etc[37]:

(145) Aici, *prietene*, am păstrat acest loc pentru un alt prieten al

[35] Goody, *Questions*, pg. 111.

[36] Idem, pg. 112.

[37] Goody, *Questions*, pg.113.

meu, care n-a venit ...;

(146) Ajută-mă cu geanta asta, vrei *dragă*?;

(147) Adu-mi rufele tale murdare să ți le spăl, *scumpule*! (Goody, *Questions*, pg. 113).

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Concluzii

Cartea de faţă abordează un domeniu relativ nou al lingvisticii, cel al lingvisticii pragmatice, făcând referiri, în special, la *conversaţie, dialog, tipuri diverse de discurs*, elemente care oferă un câmp larg de cercetare, în care vocaţia interdisciplinară a pragmaticienilor se manifestă pregnant.

În primul capitol al cărţii, *Definiţia conversaţiei*, am oferit o privire de ansamblu asupra definiţiilor date, în lingvistica pragmatică, interacţiunii verbale, insistând asupra modalităţilor în care atât emiţătorul de mesaj lingvistic, cât şi receptorul acestuia utilizează diverse procedee de „validare interlocutivă". Primul capitol face referiri şi la diferite curente care s-au manifestat în analiza interacţiunilor verbale, cum ar fi, *studiul de tip „psi", studiul etnosociologic, studiile lingvistice, studiile filosofice*.

Cel de al doilea capitol, *Analiza discursului vs analiza conversaţiei*, urmăreşte atât proprietăţile comune analizei discursului şi analizei conversaţiei, cât şi distincţiile dintre aceste două dimensiuni fundamentale ale analizei diverselor conversaţii. În timp ce analiza discursului poate fi disociată în două categorii de bază, anume, *gramatica textului* şi *teoria actelor de vorbire*, apropiindu-se de modelul clasic al gramaticii, orientată tradiţional către sintaxă, cu puţină imixtiune a semanticii, analiza conversaţiei îşi îndreaptă atenţia către descoperirea caracteristicilor organizării secvenţiale a vorbirii, schimbând interesul cercetării de la studiul propoziţiei la analiza conversaţiilor. În timp ce analiza discursului operează în mod *deductiv*, analiza conversaţiei foloseşte tehnici *inductive*.

Capitolul al treilea, *Analiza conversaţiei*, face referiri la principalele concepte ale modelului *etnometodologic* în analiza

conversaţională, cum ar fi: *perechile de adiacenţă, corecturile, presecvenţele*, făcând trimitere şi la modul de organizare a conversaţiei, organizare conversaţională care vizează definirea unui *model ierarhic* al conversaţiei.

Cel de al patrulea capitol al cărţii, *Mărcile pragmatice*, se referă la aspectul nonvericondiţional, nonconceptual al sensului propoziţiei, aspect ce poate fi analizat având în vedere diverse tipuri de semnale, semnale ce au fost numite în lingvistica pragmatică *mărci pragmatice*. Mărcile pragmatice semnalează intenţiile potenţial-comunicative ale vorbitorului, reunind toate elementele lingvistice care stabilesc şi asigură schimbul de replici într-o conversaţie naturală spontană.

Capitolul al cincilea, *Mărcile discursive – subtip al mărcilor pragmatice*, oferă o privire de ansamblu asupra modalităţilor de definire a mărcilor discursive, acestea reprezentând expresiile care semnalează o relaţie secvenţială între mesajul de bază curent şi discursul anterior. În contrast cu alte mărci pragmatice, mărcile discursive nu contribuie la sensul referenţial reprezentativ, ci numai la sensul pragmatic al enunţului; ele nu prezintă importanţă în privinţa variaţiei semantice contextuale, având funcţia de a organiza, de a ordona secvenţele textului. Mărcile discursive au un *sens pragmatic distinct*, care conţine anumite aspecte ale intenţiei comunicative a vorbitorului. Mărcile discursive reprezintă o clasă pragmatică de elemente lingvistice, care transmit informaţie *pragmatică* (ordonează discursul în care ocurează), distinctă de orice informaţie de tip semantic, informaţie pragmatică care semnalează felul în care vorbitorul intenţionează să relaţioneze mesajul care urmează de discursul precedent.

Capitolul al şaselea, *Şi, dar, că, deci – mărci discursive în limba română vorbită*, îşi propune să verifice şi să rafineze unele teorii recente privind analiza conversaţiei şi analiza

mărcilor discursive, prin luarea în considerație a situației din limba română.

Ultimul capitol al cărții, *Politețea. Aspecte teoretice*, încearcă să explice interesul actual crescând manifestat față de *funcțiile politeții* în interacțiunile verbale. Se admite faptul că este imposibil să descriem, în mod eficient, ceea ce se întâmplă în interiorul schimburilor comunicative, fără a ține cont de anumite principii de politețe, în măsura în care asemenea principii exercită asupra construirii enunțurilor „presiuni" foarte puternice. Politețea lingvistică se înscrie în așa-numitul „nivel al relațiilor", deoarece majoritatea enunțurilor funcționează, pe de o parte, la *nivelul conținutului* și, pe de altă parte, la *nivelul relației* (ele contribuie la instituirea între actanți a unui liant socio-afectiv particular).

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Convenţii de transcriere

- pauză scurtă, suspensia discursului unui locutor;
/ pauză scurtă;
// pauză mijlocie;
/// pauză lungă;
xx cuvinte incomprehensibile;
[-- superpoziţie a discursului;
:: prelungire a sunetului.

IZVOARE ŞI BIBLIOGRAFIE

A. Izvoare

1. Caragiale, I. L., *Teatru*, Editura Facla, Timişoara, 1983;

2. Caragiale, I. L., *Momente. Schiţe*, Editura Albatros, Bucureşti, 1973;

3. *** *Texte dialectale Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu, Editura Academiei, Bucureşti, 1973, vol 1 şi 2;

4. Conversaţii înregistrate şi transcrise după convenţiile de transcriere de la cap. 8.

BCU IAŞI - FRALU UNIVERSITY LIBRARY

B. Bibliografie

1. Austin, J. L., *How to do things with words*, Oxford, 1962.
2. Austin, J. L., *Zur Theorie der Sprechakte*, Stuttgart, 1972, pg. 27.
3. Bazzanella, Carla, *I segnali discorsivi*, în L. Renzi, *Grande grammatica italiana di consultazione*, Bologna, 1995 [= Bazzanella, *Segnali*] .
4. Bazzanella, Carla, *Le facce del parlare: un approccio pragmatico all italiano*, Firenze, 1994.
5. Benveniste, E., *Problèmes de linguistique générale*, Paris, 1966 [=Benveniste, *Problèmes*].
6. Biasci, Claudia, *Konnektive in Sätzen und Texten*, Hamburg, 1982 [= Biasci, *Konnektive*].
7. Blakemore, Diane, *Semantic constraints on relevance*, Oxford: Blackwell, 1987 [= Blakemore, *Constraints*].
8. Brown, P., Levinson, St. C., *Politeness. Some universals in language usage*, Cambridge, 1987 [= Brown, Levinson, *Politeness*].
9. Brown, P., Levinson, St. C., *Universals in language usage: politeness phenomena*, în E. Goody, *Questions and Politeness: Strategies in Social Interaction*, Cambridge, 1978 [= Brown, Levinson, *Universals*].
10. Caron, Jean, *Processing connectives and the pragmatics of Discourse*, în J. Verschueren, Marcella Bertuccelli Papi, *The pragmatic perspective,* Amsterdam, Philadelphia, 1987 [= Caron, *Processing*].
11. Charadeau, P., *Reflexion pour une typologie des discours*, în *Études de linguistique appliquée*, nr. 11, sept., 1973 [= Charadeau, *Reflexion*].

12. Coteanu, I., *Crestomaţie de lingvistică generală*, Editura Fundaţiei „România de mâine", Bucureşti, 1998.
13. Coteanu, I., *În legătură cu „subordonatele explicative"*, în L.R., 9, nr. 1, 1960.
14. Couper-Kuhlen, Elisabeth, *Intonation and clause combining in discourse: The case of* ***because***, în *Pragmatics*, 6/3, 1996.
15. Dittmann, J., *Arbeiten zur Konversationsanalyse*, Tübingen, 1979.
16. Dragoş, Elena, *Introducere în pragmatică,* Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj, 2000 [= Dragoş, *Introducere*].
17. Ducrot, O., *Dire et ne pas dire. Principes de sémantique linguistique*, Paris, 1972.
18. Duncan-Fiske, D., *Face-to-face interaction*, New York, 1977.
19. Edmondson, W., *Spoken Discourse. A Model for Analysis*, Londra, 1981 [= Edmondson, *Discourse*].
20. Franck, Dorothea, *Abtönungspartikeln und Interactionsmanagement. Tendenzióse Frage*, în H. Weydt, *Die Partikeln der deutschen Sprache*, Berlin, New-York, 1979 [= Franck, *Abtönungspartikeln*].
21. Fraser, B., *An approach to discourse markers*, în *Journal of Pragmatics*, 14, 1990 [= Fraser, *Approach*].
22. Fraser, B., *Pragmatic Markers*, în *Pragmatics*, 6:2, 1996 [= Fraser, *Markers*].
23. Garfinkel, H., *Remarks on ethnomethodology*, în J. Gumperz, D. Hymes, *Directions in Sociolinguistics*, New York, 1972.
24. Givon, T., *Negation in language. Pragmatics, function and antology*, în P. Cole, *Pragmatics*, New York, Academic Press, 1978.

25. Goffman, E., *Replies and responses,* în *Language in Society*, 5, 1976 [= Goffman, *Replies*].
26. Goffman, E., *La mise en scène de la vie quotidienne*, vol 2: *Les relations en public*, Paris, Minuit, 1973 [= Goffman, *Relations*].
27. Goody, E. N., *Questions and Politeness*, Cambridge, 1988 [= Goody, *Questions*].
28. *** *Gramatica limbii române,* Editura Academiei, Bucureşti, 2, 1966.
29. Grice, H. P., *Logic and Conversation*, în P. Cole, J. L. Morgan, *Syntax and Semantics* 3: *Speech Acts*, New York, Academic Press, 1975.
30. Grice, H. P., *Logic and Conversation*, Harvard University, 1967.
31. Gülich, Elisabeth, *Macrosyntax der Gliederungssignale im gesprochenen Französisch,* München, 1970.
32. Gülich, Elisabeth, Kotschi, T., *Discourse Production in Oral Communication*, în *Aspects of Oral Communication*, Berlin, New York, 1995 [= Gülich, Kotschi, *Production*].
33. Gumperz, J., Hymes, D., *Directions in Sociolinguistics*, New York, 1972.
34. Günthner, Susanne, *Diskurspragmatische Aspekte der Wortstellung in Weil-Sätzen*, în *Linguistische Berichte*, 143, 1993.
35. Günthner, Susanne, Gohl, Christine, *Grammatikalisierung von weil als Diskursmarker in der gesprochenen Sprache,* Konstanz, 1999 [= Günthner, Gohl, *Grammatikalisierung*].
36. Helling, Christa, *Deutsche Modalpartikeln und ihre italienische Entsprechungen*, în M. Dardano, W. U. Dressler, G. Held, *Parallela*, Akten des 2. österreichisch –

italienischen Linguistentreffens, Tübingen, 1983.
37. Hoarță Cărăușu, Luminița, *Lingvistică pragmatică*, Editura Cermi, Iași, 1999 [= Cărăușu, *Pragmatică*].
38. Hölker, K., *Zur Analyse von Markern*, Stuttgart, 1988 [= Hölker, *Analyse*].
39. Hymes, D., *Foundation in Sociolinguistics: an Ethnographic Approach*, Philadelphia, 1974 [= Hymes, *Foundation*].
40. Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Conversația. Structuri și strategii*, Editura All Educational, București, 1999 [= Ionescu, *Conversația*].
41. Jefferson, G., *A technique for inviting, laughter and its subsequent acceptance / declination*, în G. Psathas, *Everyday language: Studies in ethnomethodology*, New York, 1979.
42. Jefferson, G., *Error-correction as an interactional resource*, în *Language in Society*, 3, 1974.
43. Jefferson, G., *Side sequences*, în D. Sudnow, *Studies in social interaction*, New York: Free Press, 1972.
44. Keller, E., *Gambits. Conversational strategy signals,* în F. Coulmas, *Conversational routine*, The Hague, Mouton, 1981.
45. Kempson, R. M., *Presupposition and the Delimitation of Semantics*, Cambridge, 1975.
46. Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *La conversation*, Paris, 1996 [=Kerbrat, *Conversation*].
47. Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *Les interactions verbales*, Paris, 1992, [= Kerbrat, *Interactions*].
48. Kuper, C., *Geht die Nebensatzstellung im Deutschen verloren? Zur pragmatischen Function der Wortstellung in Haupt – und Nebensätzen*, în *Deutsche Sprache*, 19, 1991.

49. Lakoff, R., *If's, and's and but's about conjunction*, în C. J. Fillmore, D. T. Langendoen, *Studies in Linguistic Semantics*, New York, 1971.

50. Lakoff, R., *Politeness, pragmatics and performatives*, în A. Rogers, B. Wall, J. P. Murphy, *Proceedings of the Texas Conference on Performatives, Presupposition and Implicatures*, Washington, 1977.

51. Lakoff, R., *The logic of politeness: or minding your p's and q's*, în *Proceedings of the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*, 1973;

52. Leech, G. N., *Language and Tact*, Amsterdam, 1980.

53. Levinson, St. C., *Pragmatics*, Cambridge, 1983 [= Levinson, *Pragmatics*].

54. Levinson, St. C., *Pragmatik*, Tübingen, 1994 [= Levinson, *Pragmatik*].

55. Lichem, K., *Bemerkungen zu den Gliederungssignalen im gesprochenen Italienisch*, în Ch. Schwarze, *Italienische Sprachwissenschaft*, Tübingen, 1981 [= Lichem, *Bemerkungen*].

56. Maingueneau, D., *Initiation aux méthodes de l'analyse du discours. Problèmes et perspectives*, Paris, 1976 [= Maingueneau, *Initiation*,].

57. Manili, Patrizia, *Relazione tra aspetti morfologici e aspetti testuali di alcuni connettivi di origine verbale*, în Monica Berretta, Piera Molinelli, Ada Valentini, *Parallela 4, Morphologie*, Tübingen, 1990.

58. Manili, Patrizia, *Sintassi di conettivi di origine verbale*, în K. Lichem, Edith Mara, Susanne Knaller, *Parallela 2, Aspetti della Sintassi dell'italiano contemporaneo*, Tübingen, 1986 [= Manili, *Sintassi*].

59. Mara, Edith, *Per un analisi dei segnali discorsivi nell'italiano parlato*, în K. Lichem, Edith Mara, Susanne Knaller, *Aspetti della Sintassi dell'italiano contemporaneo*, Tübingen, 1986 [= Mara, *Analisi*).
60. Mey, J. L., *Pragmatics. An introduction*, Oxford, 1993, [= Mey, *Pragmatics*].
61. Moeschler, J., *Argumentation et Conversation. Éléments pour une analyse pragmatique du discours*, Paris, 1985 [= Moeschler, *Argumentation*].
62. Moeschler, J., Reboul, Anne, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinox, Cluj, 1999 [= Moeschler, Reboul, *Dicționar*].
63. Morrris, C. W., *Foundation of the Theory of Signs*, în O. Neurath, R. Carnap şi C. Morris, *International Encyclopedia of Unified Science*, Chicago, 1938.
64. Pomeranz, A., *Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred / dispreferred turn shapes*, în J. M. Atkinson, J. Heritage, *Structures of Social Action*, Cambridge, 1984.
65. Radtke, E., *Abtönungsverfahren im gesprochenen italienisch*, în G. Holtus, E. Radtke, *Gesprochenes Italienisch in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen, 1985.
66. Rastier, F., *Sens et textualité*, Paris, 1989.
67. Reboul, Anne, Moeschler, J., *Pragmatica, azi*, Editura Echinox, Cluj, 2001 [=Reboul, Moeschler, *Pragmatica*].
68. Rehbein, J., *Sprechhandlungsaugmente. Zur Organisation der Hörersteuerung*, în H. Weydt, *Die Partikeln der deutschen Sprache*.
69. Ricoeur, P., *Eseuri de hermeneutică*, Bucureşti, 1995.
70. Roulet, E., *Échanges, interventions et actes de language dans la structure de la conversation*, în *Études de linguistique appliquée*, 44, 1981 [= Roulet, *Échanges*].

71. Sacks, H., *An analysis of course of joke's telling in conversation*, în R. Bauman, R., Sherzer, J., *Exploration in the Ethnography of Speaking*, Cambridge, 1974.
72. Sacks, H., Schegloff, E. A., Jefferson, G., *A simplest systematics for the organization of turn-taking in conversation*, în *Language*, 50, 1974.
73. Schegloff, E. A., *Discourse as an interactional achievement: Some uses of "uh, huh" and other things that come between sentences*, în D. Tannen, *Analysing Discourse: Text and talk*, Washington, 1982.
74. Schegloff, E. A., *Preliminaries to preliminaries: Can I ask you a question?*, în *Sociological Inquiry*, 50 / 3-4, 1980.
75. Schegloff, E. A., *Sequecing in conversational openings*, în J.J. Gumperz, D. H. Hymes, *Directions in Sociolinguistics*, New York, 1972.
76. Schegloff, E., Jefferson, G., Sacks, H., *The preference for self-correction in the organization of repair in conversation*, în *Language*, 53, 1977 [= Schegloff, Jefferson, Sacks, *Preference*].
77. Schiffrin, Deborah, *Discourse Markers*, Cambridge, 1987 [Schiffrin, *Markers*].
78. Schlieben-Lange, Brigitte, *Linguistische Pragmatik*, Stuttgart, 1979.
79. Schourup, L., *Common discourse particles in Englisch conversation*: *like, well, y'know*, New York, 1985 [=Schourup, *Particles*).
80. Searle, J. R., *Speech Acts*, Cambridge, 1969.
81. Stati, S., *Connettivi interfrasali e coerenza pragmatica*, în K. Lichem, Edith Mara, Susanne Knaller, *Aspetti dela Sintassi dell' italiano contemporaneo*, Tübingen, 1986 [= Stati,*Connettivi*].

82. Stati, S., *Există propoziții coordonate cauzale?*, LR, nr. 6, 1954.
83. Tannen, D., *What's in a frame? Surface evidence for underlying expectations*, în R. Freedle, *New directions in discourse processing*, Norwood, N.J.: Ablex, 1979.
84. Traverso, Véronique, *L'analyse des conversations*, Paris, 1999 [= Traverso, *Analyse*].
85. Van Dijk, T., *Text and Context*, London, Longman, 1977.
86. Weydt, H., *Abtönungspartikeln*, Berlin, Zürich, 1969.
87. Wittgenstein, L., *Der Käfer in der Schachtel: Spielregeln der Sprache*, în *Wittgenstein*, Berlin, 1996, [=Wittgenstein, *Käfer*].
88. Wittgenstein, L., *Wittgenstein*, Diederichs Verlag, Berlin, 1996.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

De aceeaşi autoare:

Sinonimia şi omonimia gramaticală în limba română,
Iaşi, 1999

Lingvistica pragmatică,
Iaşi, 1999

Probleme de sintaxă a limbii române,
Iaşi, 1999

Probleme de morfologie a limbii române,
Iaşi, 2001

Curs rapid de iniţiere în limba română,
Iaşi, 2002

ISBN 973-8183-70-9

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY